

Rəfi Qurbanov

Tolerantlıq
və
Multikulturalizm:

Beynəlxalq Sənədlər Toplusu

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

-22065-

**BMT-nin “Dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və
ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında”
Bəyannaməsi**

**Baş Məclisin 36/55 sayılı 25 noyabr 1981-ci il tarixli
qətnaməsi ilə qəbul edilmişdir**

Baş Məclis

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin əsas prinsiplərindən birinə görə ləyaqət və bərabərliyin hər bir insana məxsus olduğunu və bütün iştirakçı-dövlətlərin irqinə, cinsinə, dilinə, yaxud dininə görə fərq qoyulmadan hamı üçün insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hamılıqla hörmət edilməsinə və riayət olunmasına yardım göstərmək və onları təşviq etmək üçün müştərək və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə əməkdaşlıqda müstəqil fəaliyyət göstərməyi öhdələrinə götürdüklərini nəzərə alaraq,

insan hüquqları haqqında Ümumi bəyannamədə və insan hüquqları haqqında Beynəlxalq paktlarda ayrı-seçkiliyin yol verilməzliyinin və qanun qarşısında bərabərlik prinsiplərinin və fikir, vicdan, din, yaxud əqidə azadlığı hüququnun elan olunduğunu nəzərə alaraq,

insan hüquqlarının və əsas azadlıqların, o cümlədən hər hansı qəbildən olan fikir, vicdan, din, yaxud əqidə azadlığı hüququnun inkar edilməsi və pozulmasının bilavasitə, yaxud bilavasitə müharibələrə və bəşəriyyətin ağır iztirablarına səbəb olduğunu — xüsusilə onlar başqa dövlətləri daxili işlərinə qarışmağa xidmət etdikdə və xalqlar və dövlətlər arasında nifrətin qızışdırılmasına gətirib çıxardığını nəzərə alaraq,

din, yaxud əqidənin onlara etiqad edən hər bir insan üçün onun həyatı dərk etməsinin əsas elementlərindən biri olduğunu və din, yaxud əqidə azadlığına tam riayət edilməsi və təminat verilməsi olduğunu nəzərə alaraq,

din və əqidə azadlığı məsələlərində anlaşılmaya, dözümlüyə və hörmətə yardım göstərməyi və dindən, yaxud əqidədən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsi, digər müvafiq sənədləri və bu Bəyannamənin məqsəd və prinsipləri ilə bir araya sığmayan məqsədlər üçün istifadə olunmasına yol verməməyə nail olmağı və c i b s a y a r a q.

Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin Dk-490/B sayılı, 02
iyun 2017-ci il tarixli məktubu ilə nəşrinə razılıq verilmişdir

Dizayn: Raman Dadaşov

“ŞANS MƏTBƏƏ LTD” MMC

din, yaxud əqidə azadlığının, həmçinin ümumi sülhə, sosial ədalətə və xalqlar arasında dostluğa, müstəmləkəçilik və irqi ayrı-seçkilik ideologiyasının və praktikasının ləğv edilməsinə nail olmağa yardım göstərməli olduğuna əmin olaraq,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və ixtisaslaşdırılmış idarələrin himayəsi altında ayrı-seçkiliyin müxtəlif formalarının ləğv edilməsi haqqında bir neçə konvensiyanın qəbul olunduğunu və onlardan bəzilərinin qüvvəyə mindiyini razılıqla qeyd edərək,

din, yaxud əqidə məsələlərində dünyanın bəzi rayonlarında dələ də müşahidə olunan dözümsüzlük və ayrı-seçkilik təzahürlərindən narahat olaraq,

bu cür dözümsüzlüyün bütün forma və təzahürlərini ləğv etmək, dinə, yaxud əqidəyə görə ayrı-seçkiliyin qarşısını almaq və onunla mübarizə əzmi ilə

dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında bu Bəyannaməni təntənəli surətdə elan edir.

Maddə 1

1. Hər bir insan fikir, vicdan və din azadlığı hüququna malikdir. Bu hüquq özünün seçdiyi hər hansı dinə, yaxud əqidəyə malik olmaq və öz dininə, yaxud əqidəsinə təklikdə, yaxud başqaları ilə bərgə, açıq, yaxud xüsusi qaydada, ibadətə, dini mərasim və ayinlərin icrasında və təhlidə etiqad bəsləmək, yaxud onları ifadə etmək azadlığını əhatə edir.
2. Heç kəs özünün seçdiyi dinə, yaxud əqidəyə malik olmaq azadlığını alqaldan məcburiyyətə məruz qalmamalıdır.
3. Dinə etiqad bəslənməsinə, yaxud əqidənin ifadə olunmasına yalnız qanunla müəyyən edilən və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, eləcə də başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olan məhdudiyat qoyulur.

Maddə 2

1. Heç kəs dinə, yaxud əqidəyə görə hər hansı bir dövlət, idarə, şəxslər qrupu, yaxud ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən ayrı-seçkiliyə məruz qalmamalıdır.
2. Bu Bəyannamənin məqsədləri üçün «dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük

və ayrı-seçkilik» ifadəsi dinə, yaxud əqidəyə əsaslanan və məqsədi, yaxud nəticəsi bərabərlik əsasında insan hüquqlarının və əsas azadlıqların tanınmasını, onlardan istifadə olunmasını, yaxud onların həyata keçirilməsini ləğv etmək, yaxud alçaltmaq olan hər hansı fərqləndirmə, istisna, məhdudiyat, yaxud üstünlükdə deməkdir.

Maddə 3

İnsanlara dininə, yaxud əqidəsinə görə ayrı-seçkilik qoyulması insan şəxsiyyətini təhqir edir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsiplərini inkar etməkdir və insan hüquqları haqqında Ümumi bəyannamədə elan olunmuş və insan hüquqları haqqında Beynəlxalq paktlarda ətraflı ifadə edilmiş insan hüquqlarının və əsas azadlıqların pozulması və dövlətlər arasında dostluq və sülh münasibətlərinə maneçilik kimi pislənir.

Maddə 4

1. Bütün dövlətlər dinə, yaxud əqidəyə görə ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması və ləğv edilməsi, mülki, iqtisadi, siyasi və mədəni həyatın bütün sahələrində insan hüquqlarının və əsas azadlıqların tanınması, həyata keçirilməsi və gerçəkləşdirilməsi üçün təsirli tədbirlər görməlidirlər.
2. Bütün dövlətlər, lazım gəldikdə, hər cür belə ayrı-seçkiliyi qadağan etmək məqsədilə qanunvericiliyin qəbuluna, yaxud ləğvinə, həmçinin dinə, yaxud bu sahədə digər əqidələrə görə dözümsüzlüyə qarşı mübarizə üçün bütün müvafiq tədbirlərin görülməsinə dair bütün səyləri göndərirlər.

Maddə 5

1. Valideynlərin, yaxud müvafiq hallarda uşağın qanuni qəyyumlarının ailə çərçivəsində öz dininə, yaxud əqidəsinə uyğun həyat tərzini, həmçinin onların fikrincə, uşağın almalı olduğu inənəvi tərbiyəni müəyyən etmək hüququ var.
2. Hər bir uşaq valideynlərinin, yaxud müvafiq hallarda qanuni qəyyumlarının istəyinə uyğun din, yaxud əqidə sahəsində təhsil almaq hüququna malikdir və din və əqidə sahəsində valideynlərinin, yaxud qanuni qəyyumlarının istəyinin əksinə olan təlimə məcbur edilmir; həm də başlıca prinsip uşağın mənafehidir.
3. Uşaq dinə, yaxud əqidəyə görə ayrı-seçkiliyin hər hansı formasından qorunur. O, dözümlük, xalqlar arasında dostluq, sülh və ümumi qardaşlıq, başqalarının

azadlığına, dininə, yaxud əqidəsinə hörmət etməyə, həmçinin enerji və qabiliyyətini başqalarının xeyrinə xidmətə sərf etməyə borclu olduğunu tam dərk etmək ruhunda tərbiyə olunmalıdır.

4. Əksər uşaq valideynlərinin, yaxud qanuni qəyyuqlarının himayəsində deyilsə, onda onların din, yaxud əqidə məsələlərində iradələri, yaxud iradələrinin hər hansı təzahürləri lazımı dərəcədə nəzərə alınmalıdır; həm də başlıca prinsip uşağın mənafehidir.
5. Uşağın tərbiyə olunduğu din və əqidə praktikası bu Bəyannamənin 1-ci maddəsinin 3-cü bəndinə riayət edilməklə, nə onun fiziki, yaxud aqli sağlamlığına, nə də onun inkişafına xələl gətirməməlidir.

Maddə 6

Bu Bəyannamənin 1-ci maddəsinə müvafiq olaraq və 1-ci maddənin 3-cü bəndinin müddəalarına riayət edilməklə fikir, vicdan, din, yaxud əqidə azadlığına, o cümlədən aşağıdakı azadlıqlar daxildir:

- a) ayinləri icra etmək, yaxud din və ya əqidə ilə bağlı yığışmaq və bu məqsədlər üçün yerlər saxlamaq;
- b) müvafiq xeyriyyəçilik və humanitar yardım təsisatları yaratmaq və saxlamaq;
- c) dini mərasimlər, yaxud adətlər və ya əqidələrlə bağlı müvafiq həcmdə lazımı əşya və materiallar istehsal etmək, almaq və onlardan istifadə etmək;
- d) bu sahələrdə müvafiq əsərlər yazmaq, nəşr etdirmək və yaymaq;
- e) din, yaxud əqidə məsələlərini bu məqsədlər üçün yararlı yerlərdə tədris etmək.
- f) ayrı-ayrı şəxslərdən və təşkilatlardan könüllü maliyyə yardımı və digər ianələr istəmək və almaq;
- g) bu və ya digər dinin, yaxud əqidənin ehtiyaclarına müvafiq onların başçılarını hazırlamaq, təyin etmək, seçmək, yaxud varislik hüququna əsasən təyin etmək;
- h) istirahət günlərinə əməl etmək və din, yaxud əqidənin göstərişlərinə müvafiq bayramları keçirmək və mərasimləri icra etmək;
- i) din, yaxud əqidə sahələrində ayrı-ayrı şəxslər və icmalar arasında milli və beynəlxalq səviyyələrdə əlaqələr yaratmaq və saxlamaq.

Maddə 7

Bu Bəyannamədə elan edilən hüquq və azadlıqlar milli qanunvericilikdə elə təqdim edilir ki, hər bir insan bu hüquq və azadlıqlardan təcrübədə istifadə edə bilsin.

Maddə 8

Bu Bəyannamədə heç nə İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamədə və İnsan hüquqları haqqında beynəlxalq paktlarda müəyyən edilmiş hər hansı hüquqların məhdudlaşdırılması kimi yozulmamalıdır.

YUNESKO-nun "Düzümlülük Prinsipləri Haqqında" Bəyannaməsi

1995-ci il oktyabrın 25-i - noyabrın 16-da Parisdə Baş konfransın iyirmi səkkizinci sessiyasına toplanmış dövlətlər -Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təhsil, elm və mədəniyyət məsələləri üzrə üzvləri

Preambula

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində bəyan edilənləri yadda saxlayaraq: "Biz, Birləşmiş Millətlərin xalqları gələcək nəsilləri müharibə fəlakətlərindən xilas etmək qətiyyətilə, insanların əsas hüquqlarına, insan şəxsiyyətinin layəqət və dəyərinə inam hissini yenidən təsdiq etmək və bu məqsədlərlə düzümlülük nümayiş etdirmək və mehriban qonşular kimi bir-biri ilə dinc yanaşı yaşamaq", YUNESKO-nun 1945-ci il noyabrın 16-da qəbul olunmuş Nizamnaməsinin Preambulasında qeyd edilənləri yada salaraq: "dünya bəşəriyyətin intellektual və əxlaqi həmrəyliyinə əsaslanmalıdır", insan hüquqları haqqında ümumi bəyannamədə elan edilənləri eyni zamanda yada salaraq: "hər bir insan fikir, vicdan və din azadlığı hüququna malikdir" (maddə 18), "məslək azadlığına və onların azad ifadə edilməsinə" (maddə 19), həmçinin təhsil "bütün xalqlar, irqi və dini qruplar arasında həmrəyliyə, düzümlüliyə və dostluğa kömək etməlidir" (maddə26), müvafiq beynəlxalq aktları, o cümlədən aşağıdakıları nəzərə alaraq:

-Mülki və siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq pakt,

-İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında beynəlxalq pakt,

-İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında beynəlxalq konvensiya,

-Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və ona görə cəzalandırma haqqında konvensiya,

-Uşaq hüquqları bəyannaməsi,

-Qaçqınların statusu haqqında 1951-ci il konvensiyası və qaçqınların statusuna dair 1967-ci il Protokolu, habelə bu sahədə regional hüquqi aktlar,

-Qadınlar barəsində ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında konvensiya,

-İşgəncələr və digər qəddar, insanlıqdan kənar, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növləri əleyhinə konvensiya,

-Dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında bəyannamə,

-Milli və ya etnik, dini və dil azlıqlarına məxsus şəxslərin hüquqları haqqında bəyannamə,

-Beynəlxalq terrorçuluğun ləğvi tədbirləri haqqındabəyannamə,

-İnsan hüquqları haqqında Vyana bəyannaməsi və insan hüquqları üzrə Ümumdünya konfransının fəaliyyət proqramı,

-Kopenhagendə yüksək səviyyədə keçirilən Ümumdünya konfransının fəaliyyət proqramı,

-YUNESKO-nun İrqi və irqi xurafat haqqında bəyannaməsi,

-YUNESKO-nun Təhsil sahəsində ayrı-seçkiliklə mübarizə haqqında konvensiyaya tövsiyələri, irqçilik və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə üzrə fəaliyyətin üçüncü Onilliyinin, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqları sahəsində təsisatları Onilliklərinin və dünyanın yerli xalqlarının Beynəlxalq onilliyinin məqsədlərini yada salaraq, YUNESKO Baş konfransının 27 m/5.14 qətnaməsinə uyğun olaraq Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İli çərçivəsində dözümlülüyə həsr olunmuş məhəlli konfranslarının, habelə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İli proqramı üzrə üzv dövlətlər tərəfindən təşkil olunmuş digər konfrans və müşavirələrin nəticə və tövsiyələrini nəzərə

alaraq, son vaxtlar milli, etnik, dini və dil azlıqlarına, qaçqınlara, fəhlə-mühacirlərə, mühacirlərə, cəmiyyətdə sosial cəhətdən daha az müdafiə olunan qruplara qarşı artmaqda olan dözümsüzlük, zorakılıq, terrorçuluq, ksenofobiya, mürtəce millətçilik, irqçilik, antisemitizm, ögey münasibət, marqınallaşdırma və ayrı-seçkiliyə, habelə ayrı-ayrı şəxslərə öz azad fikir və məsləklərini həyata keçirdiklərinə görə tətbiq edilən və milli və beynəlxalq səviyyədə sülh və demokratiyanın möhkəmləndirilməsi işinə əngəl törədən zorakılıq və hədə aktları ilə əlaqədar həyəcan hissi duyaraq, üzv dövlətlərin insan hüquqlarına hörməti və irqinə, cinsinə, dilinə, milli mənsubiyyətinə, dininə və ya sağlamlığına fərq qoymadan hamı üçün əsas azadlıqları inkişaf etdirmək və təmin etmək, dözümsüzlüyə qarşı mübarizə aparmaq vəziyyətlərinə xüsusi diqqət yetirərək

Dözümlülük prinsipləri haqqında bu Bəyannaməni qəbul və təntənə ilə elan edirlər

Dözümlülüynün təkəcə əsas prinsip deyil, həm də sülhün və bütün xalqların sosial-iqtisadi inkişafının zəruri şərti olduğunu nəzərə alaraq cəmiyyətdə dözümlülük ideyalarının təsdiqi üçün zəruri olan hər şeyi etmək əzmi ilə *biz aşağıdakıları bildiririk:*

M a d d ə 1 - Dözümlülük anlayışı

1.1. Dözümlülükdünyamızın zəngin, rəngarəng mədəniyyətlərinin, insan-fərdiyyətinin özünü ifadə etmə və büruzə formalarınınqəbulu, düzgün dərkli və onlara hörmət deməkdir. Ona bilik, aşkarlıq, ünsiyyət və fikir, vicdan və məslək azadlığı xidmət eləyir. Dözümlülük rəngarəng xüsusiyyətlərin birliyidir. Bu təkəcə mənəvi borc deyil, həm də siyasi və hüquqi tələbatdır. Dözümlülük sülhə nail olmağı mümkün edir və müharibə mədəniyyətdən sülh mədəniyyətinə aparır.

1.2. Dözümlülük güzəşt, mərhəmət və ya pis şeylərə göz yummaq deyil. Dözümlülük hər şeydən əvvəl insanın hərtərəfli hüquq və əsas azadlıqlarını etiraf əsasında formalaşan fəal münasibətdir. Heç bir halda dözümlülük bu əsas dəyərlərə edilən qəsdlərə haqq qazandıra bilməz. Ayrı-ayrı şəxslər, qruplar və dövlətlər dözümlülük göstərməlidirlər.

- 1.3. Dözümlülük insan hüquqlarının, plüralizmin (o cümlədən mədəni plüralizmin), demokratiyanın bərqərar olmasına və qanunun təntənəsinə kömək etmək vəzifəsidir. Dözümlülük ehkamçılığı, həqiqəti mütləqləşdirməyi rədd edən və insan hüquqları sahəsində beynəlxalq hüquqi aktlarda müəyyən edilmiş normaları təsdiq edən bir anlayışdır.
- 1.4. İnsan hüquqlarına hörmətlə həmahəng olan dözümlülüyün təzahürü sosial ədalətsizliyə dözümlü münasibət, öz əqidələrindən iqtisadi və ya başqalarının əqidələrinə güzəşt deyildir. Bu o deməkdir ki, hər kəs öz əqidəsində azaddır və başqalarının da həmin hüququnu tanıyır. Bu o deməkdir ki, insanlar təbiətə öz xarici görünüşlərinə, vəziyyətlərinə, nitqlərinə, davranış və dəyərlərinə görə fərqlənirlər və əmin-amanlıqda yaşamaq, öz fərdliklərini qoruyub saxlamaq hüququna malikdirlər. Bu həm də odeməkdir ki, bir adamın fikirləri başqalarına zorla qəbul edilə bilməz.

M a d d ə 2 - Dövlət səviyyəsi

- 1.1. Dözümlülük dövlət səviyyəsində ədalətli və qərəzsiz qanunvericilik, qayda-qanuna riayət, məhkəmə-prosessual və inzibati normalar tələb edir. Dözümlülük, habelə ayrı-seçkilik qoymadan hər bir insana iqtisadi və sosial inkişafı üçün şərait yaradılmasını tələb edir. Ögey münasibət və marqınallaşdırma passivliyə, düşmənçiliyə və fanatizmə səbəb ola bilər.
- 1.2. Cəmiyyəti daha dözümlü etmək üçün dövlətlər insan hüquqları haqqında beynəlxalq konvensiyaları təsdiq etməli, əgər lazım gələrsə, cəmiyyətdəki bütün qruplar və ayrı-ayrı şəxslər üçün bərabər hüquqlu yaşamaq, imkanların bərabərliyini təmin etmək məqsədilə yeni qanunvericilik işləyib hazırlamaladırlar.
- 1.3. Beynəlxalq həmrəyliyin mənafeyi üçün ayrı-ayrı adamların, icmaların və millətlərin bəşər birliyinin çoxmədəniyyətli xarakterini dərk etməsi və ona hörmət bəsləməsi vacibdir. Dözümlülük olmadan sülh mümkün deyil, sülh olmadan inkişaf və demokratiya mümkün deyildir.
- 1.4. Dözümsüzlük, sosial cəhətdən daha az müdafiə olunan qrupların marqınallaşdırılması, onların ictimai və siyasi həyatdan təcrid edilməsi,

onlara qarşı zorakılıq və ayrı-seçkiliyin tətbiq edilməsi formasını qəbul edə bilər. İrqi və irqi xurafat haqqında bəyannamənin elan etdiyi kimi: "bütün insanlar və insan qrupları bir-birlərindən fərqlənmək hüququna malikdirlər" (maddə 1,2).

M a d d ə 3 - Sosial aspektlər

- 1.1. Dözümlülük müasir dünyada xüsusilə vacibdir. Biz iqtisadiyyatın qloballaşdığı, çevikliyin artdığı və kommunikasiyaların, integrasiyaların və qarşılıqlı asılılığın sürətlə inkişaf etdiyi bir əsrdə, iri miqyaslı miqrasiyalar və əhalinin yerdəyişməsi, sosial strukturların urbanizasiyası və dəyişdirilməsi əsri yaşayırıq. Hər bir region çoxsəfəlidir, buna görə də dözümsüzlüyün və münaqişələrin qızışdırılması dünyanın bütün hissələri üçün təhlükəlidir. Bu təhlükədən milli sərhədlərlə xilas olmaq mümkün deyil, çünki o, qlobal xarakter daşıyır.
- 1.2. Ayrı-ayrı adamlar arasında, ailədə və cəmiyyətdəki münasibətlərdə dözümlülük zəruridir. Məktəblərdə və universitetlərdə, qeyri-formal təhsil yolu ilə, evdə və işdə dözümlülük hissini möhkəmlətmək, münasibətlərdə açıqlığı, bir-birinə diqqət və həmrəyliyi formalaşdırmaq zəruridir. Kommunikasiya vasitələri azad və açıq dialoq və müzakirələrə təsir etməklə, dözümlülüyün dəyərlərini yaymaqla və dözümsüzlüyün təbliğ edilməsində yenidən baş qaldıran qruplara və ideologiyalara münasibətdə biganəlik göstərməyin təhlükəli olduğunu aydınlaşdırmaqla konstruktiv rol oynaya bilər.
- 1.3. YUNESKO-nun İrqi və irqi xurafat haqqında bəyannaməsində elan edilir ki, zəruri olduğu hər bir yerdə ayrı-ayrı şəxslərin və bir qrup adamların ləyaqət və hüquqlarında bərabərliyi təmin etmək məqsədilə xüsusi tədbirlər görülməlidir. Bununla əlaqədar olverməz sosial və ya iqtisadi şəraitdə olan, sosial cəhətdən daha az müdafiə olunan qruplara xüsusi diqqət yetirməklə onlara mənzil, məşğulluq və sağlamlığın qorunması ilə əlaqədar hüquqi və sosial müdafiə təminatı vermək, onların mədəniyyət və dəyərlərinin xüsusiyyətlərinə hörmət etmək, xüsusilə təhsil vasitəsilə sosial və peşə yüksəlişinə, integrasiyaya təsir etmək lazımdır.
- 1.4. Bu qlobal məsələnin həlli ilə əlaqədar müvafiq elmi tədqiqatların keçirilməsi və beynəlxalq cəmiyyətin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi məqsədilə informasiya şəbəkəsinin yaradılması zəruridir. Burada sosial elmlərin qüvvələri ilə təsirli əks

tədbirlərin qəbul edilməsi, bu halın əmələgəlmə səbəblərinin təhlil olunması, habelə üzv dövlətlərin siyasi qərarlarının və normativ fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə təsir edən elmi tədqiqatların və monitorinqlərin həyata keçirilməsi zəruridir.

M a d d ə 4 – Tərbiyə

- 1.1. Tərbiyə dözümsüzlüyün qarşısının alınmasında ən təsirli vasitədir. Dözümlülük ruhunda tərbiyə insanların ümumi hüquq və azadlıqlarının nədən ibarət olduğunu onlara öyrətməkdən başlayır, bunun üçün bu hüquqların həyata keçirilməsini təmin etmək və başqalarının hüquqlarını müdafiəyə meyli möhkəmləndirmək lazımdır.
- 1.2. Dözümlülük ruhunda tərbiyəyə təxirəsalınmaz vacib məsələ kimi baxmaq lazımdır. Bununla əlaqədar olaraq dözümlülüyün öyrədilməsi metodikasının təkmilləşdirilməsinə sistemli və səmərəli əsasla kömək etmək vacibdir. Bu zaman dözümsüzlüyün zorakılıq və ayrı-seçkiliyin əsas səbəbləri kimi çıxış edən mədəni, sosial, iqtisadi, siyasi və dini mənbələri aşkara çıxarılır. Təhsil sahəsindəki siyasət və proqramlar ayrı-ayrı şəxslər arasında olduğu kimi etnik, sosial, mədəni, dini və dil qrupları, habelə millətlər arasındakı münasibətlərdə də qarşılıqlı anlaşmanın yaxşılaşmasına, həmrəylik və dözümlülüyün möhkəmləndirilməsinə kömək etməlidir.
- 1.3. Dözümlülük ruhunda tərbiyə başqalarına münasibətdə qorxu və ayrı-seçkilik hissi yaradan təsirə qarşı yönəldilməlidir. O, gənclərdə müstəqil təfəkkür, tənqidi dərk etmə bacarığının formalaşdırılmasına və əxlaqi dəyərlərə əsaslandırılmış mühakimələrin təkmilləşdirilməsinə kömək etməlidir.
- 1.4. Biz sosial elmlər sahəsində elmi tədqiqat proqramlarını və dözümlülük, insan hüquqları və qeyri-zorakılıq ruhunda tərbiyəni bəyanir və onun həyata keçirilməsinə hazır olduğumuzu elan edirik. Bu, pedaqoji hazırlığın, tədris planlarının və məşğələlərinin səviyyəsinin yüksəldilməsi və digər tədris materiallarının təkmilləşdirilməsi məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilməsini zəruri edir. Habelə buraya azadlığı qiymətləndirməyi, insan ləyaqəti və fərdiliyinə hörmət etməyi, münaqişələrin qarşısını almağı və ya onları qeyri-zorakılıq vasitələri ilə həll etməyi bacaran, digər mədəniyyətləri qəbul edən

həssas və məsuliyyətli vətəndaşların tərbiyəsi məqsədilə yeni təhsil texnologiyası da daxil edilmişdir.

M a d d ə 5 - Fəaliyyətə hazırlıq

Biz təhsil, elm, mədəniyyət və kommunikasiya sahələrində proqram və təsisatlardan istifadə edərək dözümlülüyün yayılmasına və qeyri-zorakılığın qarşısının alınmasına kömək etməyi öhdəməizə götürürük.

M a d d ə 6 - Dözümlülüyə həsr olunmuş Beynəlxalq gün

İctimaiyyəti səfərbər etmək, dözümsüzlükdə gizlənən təhlükəyə diqqəti cəlb etmək və dözümlülüyün yayılması və dözümlülük ruhunda tərbiyəyə hər cür kömək göstərmək məqsədilə biz hər il noyabrın 16-ı dözümlülüyə həsr olunmuş Beynəlxalq gün kimi təntənə ilə qeyd edəcəyimizi elan edirik.

Dözümlülük prinsipləri haqqında bəyannamənin həyata keçirilməsi

Baş konfrans

YUNESKO-nun Nizamnamə ilə təhsil, elm (həm təbiyyat, həm də sosial elmlər), mədəniyyət və kommunikasiya sahələrində üzərinə qoyulan vəzifələrə uyğun olaraq dövlətlərin və xalqların diqqətini dözümlülük və dözümsüzlük kimi mühüm problematikanın bütün aspektlərinə aid olan problemlərə cəlb etməli olduğunu

nəzərə alaraq,

YUNESKO-nun 1995-ci il noyabrın 16-da elan edilmiş Dözümlülük prinsipləri haqqında bəyannaməni

yada salaraq,

1. Üzv dövlətləri:

- a) xüsusi tədbir və proqramların təşkili yolu ilə hər bir regionda vətəndaşlar arasında tədris müəssisələri, hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatları və informasiya vasitələrinin birgə səyi ilə dözümlülük

ideyalarının yayılması məqsədilə hər il noyabrın 16-nı dözümlülüyə həsr olunmuş Beynəlxalq gün kimi qeyd etməyə;

- b) dözümsüzlük və dözümsüzlüyü mədh edən rasizm, faşizm və antisemitizm kimi ideologiyalarla bağlı olan təzahürlərin daha dərindən dərk edilməsi, habelə bu problemlərin həlli üçün daha təsirli tədbirlərin görülməsi məqsədilə dözümlülük və mədəni plüralizm məsələlərinin elmi tədqiqinin nəticələrini və ictimaiyyət tərəfindən müzakirələrinin yekunlarını daxil etməklə mübadilə etmək istədikləri hər hansı bir məlumatın Baş direktora göndərilməsinə *təkidlə çağır.*

2. Baş direktora:

- a) İmkan daxilində Prinsiplər haqqında bəyannamənin mətninin çox geniş yayılmasını təmin etmək və bu məqsədlə həmin mətni dərc etmək və onun təkcə Baş konfransın rəsmi dillərində deyil, habelə imkan daxilində bir çox başqa dillərdə də yayılmasını təmin etmək;
- b) Birləşmiş Millətlər Təşkilatı sistemi çərçivəsində digər partnyor təşkilatlarla birgə dözümlülük ideallarının və dözümlülük ruhunda tərbiyənin möhkəmləndirilməsi məqsədilə görülən işlərin əlaqələndirilməsi və qiymətləndirilməsinin müvafiq mexanizmini yaratmaq;
- c) Prinsiplər haqqında bəyannaməni Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin nəzərinə çatdırmaq və bəyannaməni müvafiq surətdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş məclisinin 49/213 qətnaməsinə uyğun olaraq Birləşmiş Miliətlər Təşkilatının Baş Məclisinin 51-ci sessiyasına təqdim etməsi xahişi ilə ona müraciət etmək *təklif olunur.*

BMT Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş “Dini dözümsüzlüyün bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” A/RES/48/128 sayılı

Qətnamə

Baş Məclis

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin müddəalarına müvafiq olaraq üzv dövlətlərə irqinə, cinsinə, dilinə və dininə görə fərq qoyulmadan bütün insanların hüquqlarına və əsas azadlıqlarına hamılıqla hörmət edilməsinə və onlara riayət olunmasına yardım etməyi və bu hüquqları təşviq etməyi öhdələrinə götürdüklərini xatırladaraq,

bu hüquqların insana xas olan ləyaqət hissindən qaynaqlandığını etiraf edərək,

insanlara dininə və ya əqidəsinə görə ayrı-seçkilik qoyulmasının insan ləyaqətinə təhqir olduğunu və Nizamnamənin prinsiplərinin inkar edilməsi olduğunu təsdiq edərək,

36/55 sayılı, 25 noyabr 1981-ci il tarixli qətnamə ilə qəbul edilmiş Dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Bəyannaməni bir daha təsdiq edərək,

47/129 sayılı, 18 dekabr 1992-ci il tarixli qətnamə ilə İnsan Hüquqları üzrə Komissiyaya Bəyannamənin həyata keçirilməsi istiqamətində tədbirlərində davam etdirilməsi təklifini xatırladaraq,

İnsan Hüquqları üzrə Komissiyanın 1993/25 sayılı, 5 mart 1993-cü il tarixli qətnaməsinə nəzərə alaraq,

hər bir şəxsin fikir, vicdan, ifadə və din azadlığına malik olduğunu tanıyaraq, dininə, yaxud əqidəsinə görə dözümsüzlük və bununla bağlı zorakılıq hallarının, habelə qadınlara qarşı diskriminasiya hallarının və dini yerlərin təhqir edilməsinin qarşısının alınması məqsədilə Ümumdünya İnsan Hüquqları Konfransının bütün hökumətlərə onların beynəlxalq öhdəliklərinə və müvafiq hüquq sistemlərinə uyğun olaraq mümkün olan bütün tədbirləri görmələri barədə ünvanladığı çağırışını bir daha qeyd edərək,

dünyanın hər yerində Bəyannamənin müddəalarına zidd insidentləri və hökumət fəaliyyətini araşdırmaq və zəruri hallarda müvafiq tədbirləri tövsiyə etmək məqsədilə təyin edilmiş xüsusi məruzəçinin mandatının üç ilədək artırılmasını

qərara alan İnsan Hüquqları üzrə Komissiyanın 1992/17 sayılı, 21 fevral 1992-ci il tarixli qətnaməsini xatırlayaraq, həmçinin İqtisadi və Sosial Şuranın 1992/226 sayılı 20 iyul 1992-ci il tarixli qərarını yada salaraq,

Abdelfattah Amorun İnsan Hüquqları üzrə Komissiyanın xüsusi məruzəçisi təyin edilməsini alqışlayaraq və bütün hökumətləri mandatını tam yerinə yetirə bilməsi üçün onunla əməkdaşlıq etməyə çağıraraq,

BMT-nin din və ya əqidə azadlığı ilə bağlı məsələlərdə təbliğat işinin və ictimai informasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsinin məqsədə müvafiq olduğunu təsdiq edərək, həmçinin hökumətlərin və qeyri-hökumət təşkilatlarının bu sahədə mühüm rol oynadığı dərk edərək,

qeyri-hökumət təşkilatlarının, dini qurumların və qrupların tolerantlığın təbliğatının, habelə din və ya əqidə azadlığının müdafiəsinin bütün mərhələlərində vacib rol malik olduqlarını xüsusi vurğulayaraq,

din və əqidə tolerantlığının təmin edilməsi üçün təhsilin vacibliyini dərk edərək,

dininə və ya əqidəsinə görə zorakılıq, dözümsüzlük və diskriminasiya kimi ciddi halların İnsan Hüquqları üzrə əvvəlki məruzəçi Angelo Vidal d'Almeda Ribeironun hesabatında da qeyd olunduğu kimi dünyanın bir çox yerlərində baş verdiyindən xəbərdar olaraq,

insan hüquqlarının tam şəkildə həyata keçirilməsinə maneə olan vəziyyətin, həmçinin dini dözümsüzlük yaradan mütəmadi, kobud və müntəzəm zorakılıq hallarının yaratdığı təşviş və qınağın Ümumdünya İnsan Hüquqları Konfransında ifadə edilməsini bir daha vurğulayaraq,

fikir, vicdan, din və əqidə azadlığının təbliğ və müdafiə edilməsi, həmçinin dininə və ya əqidəsinə görə nifrət, dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi üçün daha çox səylərə ehtiyac olduğuna inanaraq,

1. Fikir, vicdan, din və əqidə azadlığının insana xas olan ləyaqət hissindən qaynaqlanan və hər kəsə fərq qoyulmadan verilən insan hüququ olduğunu bir daha vurğulayır.
2. Dövlətləri fikir, vicdan, din və əqidə azadlığını özlərinin konstitusiyası və hüquqi sistemlərində tam şəkildə təmin etməyə, həmçinin dininə və ya əqidəsinə görə dözümsüzlük və ya diskriminasiya halları olduğu təqdirdə səmərəli tədbirlərə

təminat verməyə təkidlə çağırır.

3. İnsan hüquqları pozuntularının qarşısının alınmasında, habelə din və ya əqidə azadlığı hüququnun təmin edilməsində yalnız qanunvericiliyin kifayət etmədiyini təsdiq edir.
4. Bununla bağlı olaraq bütün dövlətləri nifrət, dözümsüzlük, zorakılıq, həmçinin dini ekstremizm zəminində baş verən hallarla mübarizə aparmaq, din və ya əqidə azadlığı ilə əlaqəli məsələlərdə anlaşma, tolerantlıq və hörmətin təşviq edilməsi məqsədilə bütün müvafiq tədbirləri görməyə təkidlə çağırır.
5. Dövlətləri hüquq-mühafizə orqanları, dövlət məmurları, təhsil işçiləri və digər ictimai vəzifə sahiblərinin xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən digər din və əqidələrə hörmət etmələrini, digər dinlərə və əqidələrə etiqad edənlərə qarşı ayrı-seçkilik etməmələrini təmin etməyə təkidlə çağırır.
6. Bütün dövlətləri Dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Bəyannamədə olduğu kimi insanların dini və ya əqidəsi ilə bağlı etiqad etmək və yığışmaq və bu məqsədlə ibadət yeri yaratmaq və ondan istifadə etmək hüququnu tanımağa çağırır.
7. Həmçinin bütün dövlətləri onların milli qanunvericiliyinə müvafiq olaraq dini ibadət yerləri və məbədlərə hörmət edilməsini və onların qorunmasını təmin etmək üçün bütün imkanlarından istifadə etməyə çağırır.
8. BMT-nin din və ya etiqad azadlığı ilə bağlı məsələlərdə təbliğat işinin və ictimai informasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsini və bu məqsədlə İnsan Hüquqları üzrə Ümumdünya İctimai İnformasiya Kampaniyasında müvafiq tədbirlərin görülməsini təmin etməyi məqsədə müvafiq hesab edir.
9. Baş katibi Bəyannamənin mətnini BMT-nin bütün dillərində yaymağa xüsusi önəm verməyə davam etməyə və mətnin BMT-nin informasiya mərkəzləri və digər maraqlı qurumlar tərəfindən istifadəsinə şərait yaratmağa çağırır.
10. Dünyanın hər yerində Bəyannamənin müddəalarına zidd insidentləri və hökumət fəaliyyətini araşdırmaq və zəruri hallarda müvafiq tədbirlər tövsiyə etmək məqsədilə təyin edilən xüsusi məruzəçinin davamlı cəhdlərini təşviq edir.
11. Hökumətləri xüsusi məruzəçinin mandatını tam və daha da effektiv yerinə yetirməsinə imkan yaratmaq üçün ölkələrinə səfərə dəvət etməyə xüsusi diqqət

göstərməyə çağırır.

12. Fikir, vicdan və əqidə azadlığı hüququnun təbliği və müdafiə edilməsinə insan hüquqları, habelə əsas hüquqi mətnlərin insan hüquqları sahəsindəki beynəlxalq sənədlərə uyğunluğu üzrə BMT-nin məşvərət xidmətləri proqramının işinə lazımı diqqət verilməsini və Bəyannamənin müddəalarının nəzərə alınmasını tövsiyə edir.
13. İnsan Hüquqları Komitəsi tərəfindən Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın fikri, vicdan və din azadlığı ilə bağlı 18-ci maddəsinə ümumi rəyin qəbul edilməsini maraqla qeyd edir.
14. Bəyannamənin həyata keçirilməsinə yardım edən qeyri-hökumət təşkilatlarının cəhdlərinin alqışlayır.
15. Baş katibi qeyri-hökumət təşkilatlarının Bəyannamənin həyata keçirilməsi və onun milli və yerli dillərdə yayılması üçün daha hansı rol oynaya bilməsini öyrənmək üçün bu işə qoşulmağa çağırır.
16. Bütün dövlətləri Bəyannamənin mətninin onların müvafiq milli dillərində yayılmasının nəzərdən keçirilməsinə, həmçinin milli və yerli dillərdə yayılmasına yardım etməyə təkidlə çağırır.
17. İnsan Hüquqları üzrə Komissiyayı Bəyannamənin həyata keçirilməsi üçün tədbirlərini davam etdirməyə çağırır.
18. Dini dözümsüzlüyün bütün formalarının ləğv edilməsi məsələsinin "İnsan hüquqları məsələləri" başlığı altında 49-cu sessiyada müzakirəyə çıxarılmasını nəzərə almağı qərara alır.

85-ci plenar iclas.

20 dekabr 1993-cü il.

Giriş

Əsrlər boyunca cəmiyyətimizi korlayan dözümsüzlüyün bütün formaları ilə mübarizə aparmaq son dərəcə mühüm məsələyə çevrilmişdir. Belə ki, dövlətlər dözümsüzlük və onun müxtəlif təzahür formalarının monitorinqini aparmaq, bu sahədə mövcud vəziyyəti dəyərləndirmək və analiz etmək, habelə bu kimi halların qarşısını almaq üçün müvafiq tədbirlər görməlidirlər. Bəlkə də insanları dözümlü olmağa təşviq etmək dözümsüzlüklə mübarizədə ən səmərəli yoldur. Biz güclü və etibarlı elmi dayaqlara söykənməklə bu fenomeni düzgün başa düşməyin və analiz etməyin yolunu tapmalıyıq.

Vətəndaş cəmiyyətləri dözümsüzlüyə qarşı öhdəlik əldə edilməsinə və koordinasiya edilmiş fəaliyyətə yardımçı olan siyasi vasitə - tolerantlığın əsas aspektləri və dözümsüzlüyün bütün formaları üzrə dövlətləri birləşdirən Çərçivə Konvensiyasını tələb etməlidirlər. Bu Çərçivə Konvensiyası Böyük Avropa məkanı boyunca və dözümsüzlüyün geniş yayıldığı bütün bölgələrə yayılmalıdır.

Beləliklə, dözümsüzlüyü monitorinq etmək və tolerantlığı təşviq etmək üzrə Avropa Observatoriyası beynəlxalq hüquqi mətnlərin səmərəli həyata keçirilməsinə imkan verən dəyərli sənəddir. Observatoriya müvafiq milli qanunları inkişaf etdirməyə köməklik göstərəcək və dözümsüzlüyün bütün formaları ilə mübarizədə effektiv olacaqdır.

Dözümsüzlüyün artdığı, demokratiyanın bönövrəsinin sarsıldığı və dünyada sülhə təhlükə yarandığı bir zamanda qitəmizin bütün qüvvələri səfərbər olmalıdır. Tolerantlıq üzrə Ağ Kitabvasitə ilə Avropa Tolerantlıq və Barışq Şurası Rene Kassin kimi əsas hüquqların müdafiəsi və təbliği, TOLERANTLIQ sözünün sinonimləri olan bərabərlik və azadlığa təminat vermək yolu ilə sülh naminə çalışan hər kəsin işinə layiqli qiymət vermək niyyətindədir.

I FƏSİL

Tolerantlıq Anlayışı

Həqiqi tolerantlıq və insan hüquqları anlayışlarının hər ikisi eyni kökdən-həqiqət və azadlıqdan qaynaqlanır. Kədarlı və çox zaman qanlı tariximizin bizə çatdırdıqlarının və son zamanlarda baş verən çoxsaylı hadisələrlə bizə xatırladılan-

ların əksinə olaraq həqiqi tolerantlıq inanc düşməni deyil.

İnsanlar aydın şəkildə başa düşməlidirlər ki, həqiqət və insan hüquqları anlayışları ziddiyyət təşkil etmir. Həmçinin, mənim fikrimdən fərqli fikirdə olan şəxsin yanlış düşündüyünü fərz etmək də artıq mümkün deyil.

Belə olan halda, fundamentalizm, xüsusilə də dini fundamentalizm həqiqi tolerantlıq anlayışına qarşı durur. Jan Herşə görə (Tolerantlıq bu gün), bizim əxlaqımızın və ya inanclarımızın tələb etdiyi absolyutlar Başqasının öz inanclarını tərk etməsini tələb etmir, əksinə digərlərinin heç vaxt bölüşməyəcəyimiz inanclarına mütləq hörmət nümayiş etdirməyi tələb edir.

Son dərəcədə zəruri amil sayılan bu hörmət insan hüquqlarının əsasıdır. Bu həmçinin həqiqətə heç nəyi qurban verməyən həqiqi tolerantlığın əsasıdır. Bu heç bir halda nə laqeydlik göstərmir, nə də ki, təkəbbürün, güzəştin və ya əlbəttə ki, mərhəmətin ifadəsidir.

BMT-nin Prinsiplər Bəyannaməsi insanlara hər hansısa xətər yetirə biləcək istənilən tolerantlıq anlayışını rədd edir. "Tolerantlığı" bütövlükdə bərabər sayılmayanlara göstərilən iltifat səviyyəsinə endirmək xüsusilə təhlükəlidir. Tolerantlıq sözün əsl mənasında müxtəlif icmaların, şəxsin özünün və başqalarının fərqlənən maraqları arasında balans qurmağa çalışan mürəkkəb prosesdir.

Birləşmiş Millətlər tolerantlıq anlayışını aşağıdakı kimi ifadə edir: "*Mədəniyyətlərin zənginliyinə və müxtəlifliyinə hörmət...insanın universal hüquqlarının tanınması üzərində qurulmuş... fərlilikdə harmoniya.*"

Tolerantlıq dözülməzə və dözümsüzlüyə doğru sayıqlığa aparan məziyyətdir və bu cür olmaqda davam etməlidir. Pyer Beylin 1686-cı ildə yazdığı traktatında qeyd olunduğu kimi "alçaldılmış, ötrəi və qismən eybli davranış" kimi ifadə edilən tolerantlığa yer yoxdur. Tolerantlıq universal dəyərə malik məziyyətə çevrilmişdir.

"*Biz, Birləşmiş Millətlərin xalqları [...] gələcək nəsilləri müharibənin fəlakətindən qorumağı qərara alaraq, [...] əsas insan hüquqlarına, insanın ləyaqətinə və dəyərinə inamımızı elan etmək və bir daha təsdiqləmək məqsədilə [...] tolerantlıq nümayiş etdirməyi və birlikdə sülh şəraitində yaşamağı öhdəməzə götürürük...*"

YUNESKO-nun Nizamnaməsi birmənalı olaraq aşağıdakını ifadə edir:

"Tolerantlıq müxtəliflikdə harmoniyadır. *Bu təkcə mənəvi borc deyildir, bu*

həmçinin siyasi və hüquqi zərurətdir..."

Həmin nizamnamə xatırladır ki, tolerantlıq insan hüquqları, plüralizm, demokratiya və hüquq normalarının təməli daşdır. Nəticə etibarilə insanlar müstəqil şəkildə öz inanc formalarını seçə bilirlər və başqalarının da həmin azadlıq hüququna malik olduğunu qəbul edərlər. Heç kəs öz düşüncəsini başqasına zorla qəbul etdirə bilməz və hər kəsin başqalarının azadlığına və ictimai qayda-qanuna xələl yetirmədiyi halda fiziki görünüşü, yaşayış yeri, həyat tərzini və ya ifadə vasitələrindən asılı olmayaraq sülh şəraitində yaşamaq hüququ vardır.

Həqiqi tolerantlıq hər kəsin bu prosesdə iştirakını tələb edir. Eyni məsələ dövlətdən də tolerantlıq naminə ədalət və qərəzsizlik məzmununda tələb olunur. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının (İHAK) 12 sayılı protokolunda və Avropa Şurasının İrçilik və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının (İDAK) 7 sayılı ümumi siyasət tövsiyəsində də qeyd olunduğu kimi dövlətdən ayrı-seçkiliyə yol verilmədən azadlıq və bərabərliyi təmin etmək gözlənilir.

Mənşəyinə, dərəcəsinə, rəngi, dili, dini və ya əqidəsinə görə heç kəsin təcrid olunmasına və marginalaşdırılmasına yol verilməməsi vacibdir. Formasından asılı olmayaraq təcrid etmə qəzəbə, düşmənçiliyə, fanatizmə və beləliklə də dözümsüzlüyə gətirib çıxarır.

II FƏSİL

Artıq Dözülməzə İmkan Verməmək

Görünür bəşəriyyət öz tarixindən lazımi dərs götürməmişdir. Xüsusilə II Dünya Müharibəsindən sonra xoşməramlı bəyannamələrin geniş yayılmasına baxmayaraq münaqişələrin sayında narahatedici və təşvişedici artım müşahidə olunmuşdur. Bunların çoxu dinlər və mədəniyyətlərdəki fərqliliklərdən qaynaqlanır. 11 sentyabr dəhşətli hadisəsindən sonra insanlar "mədəniyyətlərin toqquşması" və ya "sivilizasiyaların toqquşması" barəsində danışımağa başlamışlar.

İşlədilan terminin düzgün və ya səhv olmasından asılı olmayaraq bütün bu münaqişələrdə insanların alçaldılması və azadlıqlarından məhrum olması xüsusilə qeyd edilməlidir. Bəzən isə onlar tamamilə məhv edilərək aradan qaldırılır. Bütün bunlar əksər hallarda "həqiqət" naminə edilir.

Dözülməzə artıq dözülməməlidir. Dözümsüz davranışın fərqli formaları vardır. biz burada yalnız irqçilik, anti-semitizm və ksenofobiya haqqında bəhs edəcəyik.

Qorxu üzərində qurulan dözümsüz münasibət

Dözümsüzlüyün xüsusilə bu üç dözülməz formasının bir ümumi cəhəti vardır. bunların hamısı qorxunun məhsuludur. Fransız yazıçısı Jan Pol Sartr Avropada əsasən də Fransa və Almaniyada anti-semitizmin geniş yayılmasının səbəbləri barəsində düşünmüşdür.

Yazıcının mülahizələrinin bəzi məqamlarının şübhəli olmasına baxmayaraq, onları qeyd etməyə dəyər. Yazıçı qeyd edir:

"Anti-semitizm başlıca olaraq qorxunun nəticəsidir. Anti-semitizm özündən, öz vicdanından və məsuliyyətindən qorxur, onun cəmiyyət və dünya qorxusu vardır. Onun gələcəyi fəlakətli görür. Anti-semitizm kimisə günahlandırmaq, kimisə nifrət etmək ehtiyacı duyur: o həmçinin özünü daha yüksək təbəqəyə malik olması barəsində inandırmağa ehtiyac duyur..."

Geniş mənada, irqçilik kiminsə daha üstün irqin üzvü olması inancından çox qorxunun məhsuludur. Bizim məqsədimiz irqçilik və ya anti-semitizmi təfəssilə araşdırmaq və ya analiz etməkdir. Biz sadəcə olaraq qorxu kontekstində dözümsüzlüyün ifadəsinin bu formaları ilə mübarizə yollarını öyrənməyə çalışırıq.

Şübhə yoxdur ki, irqçilik qorxunun və təhlükəsiz yaşama arzusunun nəticəsidir. Bu fərqliliklərin rədd edilməsi və başqalarının danılması və rədd edilməsidir. Başqasına günahkar, "çirkli zənci", "çirkli yəhudi" və ya "çirkli ərəb", başqa sözlə bütün problemlərin səbəbkarı kimi baxılır.

İrqçiliyin məqbul ifadə forması ilə razılaşmaq çətin olsa da, bütün digər faktlar göstərir ki, adi irqçilik dözümsüzlük və qorxu üzərində qurulan təcrid etmədən qidalanır. Volter dözümsüzlüyün bütün formalarını aşağıdakı kimi qələmə alır:

"Bu həyat tərzində bəyənmədiklərini, başqalarının fikir və davranışını dəstəkləməmək üçün qarşısı alınmaz tendensiyadır..."

Bu başqasının təcrid edilməsinə və uzaqlaşdırılmasına, həmçinin qovulma və məhvə gətirib çıxaran rədd edilməsidir.

Əcnəbidən bu cür ehtiyat etmək həmişə dözümsüzlüyü və Başqasını rədd etmə hissini qidalandıracaq. Ksenofobiya adlı bu münasibət sonsuz ayrı-seçkilik, hətta

təcrid etmə və aradan qaldırmaya səbəb olur.

İrqçilik, anti-semitizm və ksenofobiya getdikcə güclənib fundamentalizmə (dini fundamentalizm də daxil olmaqla) çevrilən və qorxuya qarşı dayaq yaratmaq üçün kommunitarizmlə birləşən rədd etmə, ayrı-seçkilik və nifrəti müdafiə etmək üçün kanal rolunu oynayır.

Dözümsüzlüyün və onun təzahür formalarının artması ilə qarşı-qarşıya durduğumuz bir vaxtda bugünkü tolerantlığın taleyi barəsində düşünmək əsaslı sayılır. Narahat olmaq üçün səbəblər olduqca çoxdur.

Dözülməz nifrət nitqi

Anti-irqçi sadə çıxışlardan belə nəticəyə gəlmək olur ki, tolerantlıq "başqası"nın sadəcə qəbul edilməsi mənasını verir. Bu cür yanaşma aşağıdakı stereotiplərə səbəb olan təhlükəli basitləşdirmədir. Əcnəbilər geridə qalmış ölkələrdən gəlirlər, onların fərqli dəri rəngi, fərqli geyimləri, səs-küylü davranışları, sual doğuran dini ibadətləri və qəribə ıyləri vardır. Bütün bu keyfiyyətlər başqasına damğa vurur və tədricən təhlükəli ümumiləşdirməyə gətirib çıxarır.

Anti-semitizm barəsində də eyni sözüm demək olar. Nifrət nitqi sonradan adılşən stereotipləri və önyarqılarları qidalandırır.

Siyasi çıxışlar zamanı ifadə edilən çeynənmiş sözlər və təsvirlərin kökündə tolerantlıqdan sui-istifadə edilməsinin dayandığı aydın deyilmi? Dözülməzə dözməkdən imtina edilməsi "hər kəs istədiyimi etməkdə azaddır və bütün fikirlər bərabərdir" şüarı ilə daha da çox etinasızlığa gətirib çıxarmamalıdır. Bu cür yalançı tolerantlığın təhlükəsi bizim təsəvvür edə biləcəyimizdən də artıqdır. Həqiqətən bu cür ideyalar ekstremist və populist siyasi çıxışların azalmasına kömək edə bilər. Yalançı tolerantlıq dəyərlərin itirilməsi ilə səhv salına bilər. Bu səbəbdən biz siyasi çıxışlarda işlədilan sözlərin istifadə üsulunda xüsusilə diqqətli olmalıyıq. Burada tez-tez adı çəkilən bayağılaşma təhlükəsi zərərli dözümsüzlük hərəkətləri qədər təhlükəlidir. Nifrət nitqinə artıq dözülməməlidir. Dövlətlər təkçə irqçi nümayişləri təqib etmək üçün deyil, həmçinin faktların ciddiliyinə münasib sanksiyalara təminat verən zəruri qanunları tətbiq etməlidirlər.

Bəzi dövlətlər "nifrətcinayətləri"ni geniş anlayış kimi müəyyənləşdirməyə başlamışlar. Lakin bu mürəkkəb prosesdir. Buna görə də problemlərin qarşısının alınması və çıxış yollarının tapılması üçün təsisatlar birgə işləməlidirlər.

Fundamental Hüquqlar Agentliyinin Hesabatı

Faktiki olaraq irqçi və ksenofobiya yönümlü siyasi çıxışlar ictimai rəyə artıq güclü şəkildə təsir göstərmiş və dözümsüzlüyün daha geniş qəbuluna, hətta bəzi azlıqlara qarşı ciddi ayrı-seçkilik prosesinə təkan vermişdir. Maykl Hidin (İDAK-ın keçmiş prezidenti) vurğuladığı kimi, bu cür ideya siyasi xadimlərin fəaliyyətini durğunlaşdırır və liderlərin azlıqların xeyrinə addımlar atmasında maneəyə çevrilir. Məsələn, Almaniyanın irqçiliklə mübarizə aparmaq üzrə səmərəli milli səviyyədə ixtisaslaşmış qurum yaratmağa müvəffəq olmaması bu istiqamətdə siyasi istəyin olmamasından çox başqa nüansın olmasında xəbər verir. Polşada nifrət dolu anti-semitik çıxışlar çox vaxt cəmiyyətə qarşı baş verən hadisələrin hüquq pozuntusu kimitədiq edilməsinə meyil olmamasından təqib edilmir. Nifrət, irqçilik və ksenofobiya təbliğati aparan ekstremist siyasi partiyaların sayında nisbi azalma müşahidə olunsada, biz bəzi əhəmiyyətli siyasi partiyaların ekstremistlərin artıq istifadə etmiş olduğu arqumentləri işlətmələrindən narahatlıq keçiririk. Mühacirətlə bağlı müzakirələr xüsusilə bu təsirə məruz qalıb. İtaliya, Danimarka və ya xüsusilə İsveçdə bu məsələ ilə bağlı ictimai çıxışlar kəskin şəkildə artmaqdadır. Dözümsüzlük üçün əsaslar tapmaq asandır: milli təhlükəsizliklə bağlı narahatlıq, qlobal terror müharibəsi və s. Həmçinin mədəniyyətlər arasındakı fərqliliklərə və onların bir-biri ilə iddia edilən uyğunsuzluğuna işarə vurmaq da çox asandır. Niderlandda multikulturalizm üzrə debat qeyd etdiyimiz mövzuya ən yaxşı nümunədir. Dövlətlərin irqçi hüquq pozuntularını cəzalandıran cinayət qanunlarını sərt şəkildə tətbiq etməsi zəruridir. Dövlətlər sadəcə bu cür pozuntuları törədən ayrı-ayrı şəxsləri deyil, eyni zamanda nifrət nitqini adlandırmək məqsədində olan siyasətçiləri də cəzalandırmalıdır.

Dözülməz irqçi və anti-semitik zorakılıq

Artıq nə nifrət nitqinə, nə də ki irqçi və anti-semitik zorakılığa dözmək mümkün deyildir. Həqiqətən İrqçilik və Ksenofobiya üzrə Avropa Birliyi Monitoring Mərkəzinin (indiki Fundamental Hüquqlar Agentliyi, FHA) məlumat verdiyi kimi bu zorakılıq irqçilik və anti-semitizmin ən nifrət dolu təzahür formasıdır. İrqçi və anti-semitik zorakılıq halları və ya mütəmadi təqiblərin nəticəsi kimi zəif qruplar arasında qorxu yayılmaqdadır. Bu qorxu bu cür hərəkətləri təşviq edənləri cəzalandırmaq və ictimaiyyəti maarifləndirməklə dayandırmaqla bilər və dayandırılmalıdır.

Fransanın keçmiş Ədliyyə naziri Robert Badinter xatırlatmışdır ki, Avropanın

müstəqillik əldə etməsindən, həbs düşərgələrinin və nasistlərin kütləvi qırğınlarının aşkarlanmasından təxminən 60 il keçmişdir. O bildirmişdir ki, irqçilik və anti-semitizm səbəb olduğu iztirablardan, bəşəriyyətin iki dəfə ağır fəlakət keçirdiyini bildirən çoxsaylı bəyannamə və beynəlxalq konvensiyaların qəbulundan, onillərlə çəkmə mübarizədən və QHT-lərin bu istiqamətdəki fəaliyyətindən sonra dözümsüzlüyün bu ifadə formaları artıq ictimai sferadan silinməli idi.

Təssüflər olsun ki, bu baş verməmişdir. Badinter vurğulamışdır ki, böyük şəhərlərin geridəqalmış ətraf bölgələrində yaşayan müsəlman icmalarına qarşı nifrət və zorakılıq ifadə edən, xüsusilə müsəlman mühacirləri hədəfə alan irqçilik həmişəkindən daha da sürətlə artmaqdadır. Anti-semitizm gəlincə isə bu İsrail-Fələstin münaqişi və anti yəhudi bəyanatları ilə birlikdə yenidən baş qaldırır. Bu bizə əhəmiyyətli yəhudifobiya üzərində köklənən yalanları xatırladır. Avropa boyunca yəhudilərə qarşı sözlə edilən və fiziki hücumlar, xüsusilə gənc müsəlman mühacirlər tərəfindən yəhudi sinaqoq və qəbiristanlıqlarına ardıcıl hücumlarla bərabər genişlənməmişdir. Badinterə görə bu anti-semitik zorakılıq İsrail dövlətinə qarşı nifrət nitqlərində dəstəklənmiş, Avropa yəhudi icması assimilyasiyaya uğramışdır. (ATƏT-də çıxış, Paris, 16 iyun 2004).

Bu zorakılıq cinayət ədliyyə sistemi tərəfindən qeydə alınmış irqçi yönümlü cinayətlərin artması ilə nəticələnmişdir. FHA-nın 2000-2006-cı illər üzrə 2007-ci ildə nəşr etdiyi hesabatda görə irqçi cinayətlər üzrə məlumat toplayan 11 dövlətdə ümumi artan tendensiya (Avstriya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almaniya, İrlandiya, Slovakiya və Birləşmiş Krallıq) müşahidə olunmuşdur.

Artan və ya azalan tendensiyaların analizini aparmaqdan ötrü anti-semitik cinayətlər barəsində kifayət qədər məlumat toplayan 4 dövlətdən Fransa, İsveç və Birləşmiş Krallıqda 2001-2006-cı illər arasında ümumi artan tendensiya nümayiş etdirmişdir. Bununla belə bunun əksi Almaniya da baş vermişdir.

Biz əminik ki, irqçi cinayətlərə diqqət ayırmaqla və onların səmərəli həlli ilə məşğul olmaqla, bu dövlətlər həmin cinayətləri pisləməklə siyasi iradələrini ifadə edə və zərəçəkənlərlə həmrəylik nümayiş etdirə bilərlər. Bununla belə sonradan haqqında danışacağımız və FHA-nın illik hesabatında qeyd edildiyi kimi Avropa dövlətlərində irqçi yönümlü cinayətlərdə artım müşahidə edilmişdir.

Həmçinin sübut olunmuşdur ki, irqçi yönümlü hallara görə zəif məlumat toplama sistemləri olan dövlətlər danılmaz sübutlar üzərində qurulan strateji həll yollarını

həyata keçirməyə qadir deyillər.

Bununla belə, müsbət irəliləyişlər dəvardır. FHA-nın hesabatı bildirir ki, irqçi cinayəti dözümsüzlüyün ciddi təzahür forması və cəmiyyətin parçalanması kimi tanıyan dövlətlərdə müsbət nəticələr müşahidə olunur.

Avropadakı bütün dövlətlərin dözümsüzlük və dözülməz təzahür formaları ilə mübarizə aparmaq üçün Çərçivə Konvensiyasına qoşulması son dərəcə mühüm və təxirəsalınmazdır. Beləliklə bu Konvensiya məlumat toplanmasında inkişaf əldə etdikcə və yeni sübuta əsaslanan strategiyalar inkişaf etdikcə başa çatacaqdır.

Dözülməz ayrı-seçkilik

İllər boyunca FHA-nın hesabatlarındakı göstəricilər cəmiyyətin mexanizmlərinin dözümsüzlüyün hələdə iş, mənzil, təhsil və səhiyyə sahələrində irqi və etnik ayrı-seçkilik kimi birbaşa və ya dolaylı yolla özünü ifadə etməsinə icazə verdiyini göstərir. Rəqəmlər göstərir ki, ayrı-seçkilik hallarının başlıca formaları əmək prosesində, iş qəbulda və işdən azad etmədə, sıxışdırma və sözlə təhqirlə baş verir.

Dini simvol və geyimlərə görə ayrı-seçkilik getdikcə pisləşir. Xüsusilə Belçika da rəsmilərin dini simvolla geyimlər geyməsi və ya İrlandiyada sikh polisinin işgeyim forması ilə başına əmmamə qoyması qadağan edilmişdir. Lakin qeyd edilməlidir ki, bu kimi hallar hər üzv ölkədə fərqli şəkildə həll edilir. Niderlandda iş yerindəki etnik ayrı-seçkilik hallarından çoxsaylı şikayətlərə baxılması zamanı müsəlman qadınlara hicab geyinməyə icazə verməyən iş agentliklərinin və özəl iş sahiblərinin əleyhinə qərar çıxarılmışdır.

Mühacirlərə qarşı dözümsüzlük xüsusilə mənzil sektorunda narahatedicidir. Təminatlılıq onların sosial cəhətdən təcrid olunmasını artırır. Sosial mənzillərin tikintisi onların vəziyyətinin yaxşılaşmasına yardımçı ola bilsə, biz etiraf etməliyik ki, evlə təmin etmə kriteriyası hələ də mühacirlərə və etnik azlıqlara qarşı ayrı-seçkilik kimi müddəaları əks etdirir. Köçərilər mənzil təminatında çətinlik çəkən ən zəif qruplardır.

Bərabərsizliyin və ayrı-seçkiliyin qarşısının alınmasında təhsilin səmərəliliyini dəyərləndirmək üçün bir çox dövlətlərin təhsil sahəsində effektiv sistemi yoxdur. Bununla belə, zəif qruplar ali təhsil əldə etməkdə bir sıra maneələrlə üzləşirlər. İDAK Avropa Şurası üzv dövlətlərinin 47 rəhbəri üçün minlərlə uşağı əsas hüququ

olan təhsildən məhrum edən dözümsüzlüyün bu qəbul ediləməz formasına qarşı lazımi tədbirlərin görülməsinin mümkünlüyü haqqında ümumi siyasət tövsiyəsini nəşr etdi. Digər əsas hüquq olan sağlamlıq hüququnun təminatında, xüsusilə köçəri icmaların üzvləri və ya qeyri-qanuni üçüncü ölkə vətəndaşları ilə bağlı real problemlər olmaqdadır. Belə ki, Bolqarıstanda və Rumıniyada köçərilər uzun müddət işsiz olduqları təqdirdə sosial müdafiədən məhrum ola bilərlər. Eyni vəziyyət Rumıniya və Sloveniyada şəxsiyyət vəsiqəsi olmayanlara şamil edilir. Mühacirlərə yalnız təcili yardım göstərilir ki, bu ifadənin mənası ölkədənasılı olaraq dəyişir. Hesabatlardan həmçinin aydın olur ki, fiziki və mənəvi problemlərin yaranması ilə nəticələnir.

Əsas hüquqların mühafizəsinə təminat verən Avropa Konvensiyasının İnsan Hüquqları üzrə Ümumi Bəyannaməsinin vəd etdiyi insan ləyaqəti və əsas hüquqların qorunması ilə bağlı zəngin prinsiplərimizlə nə etmişik? Rədd etməyə səbəb olan, nifrət yaradan, zorakılıq və ölümə aparan qorxu dialoq vasitəsilə paymaşmaqdan naminə öyrənmək, qəbul etmək və başa düşmək ehtiyacına qalibmi gəlir?

III FƏSİL

Dözümsüzlüklə Mübarizə

A. Dözümsüzlüklə Mübarizə Təhsil Və Dialoqla Bağlı Məsələ Kimi

1. TƏHSİL

Dözümsüzlüyün ən əsas səbəbi insanın tanınmadığı şəxsdən ehtiyat etməsidirsə, bu həmçinin bir kəsin öz dəyəri haqqında mübaligə edilmiş, milli və ya dini münasibətinə çevrilən hissiyyatdır. Bu anlayışlar uşaqlara erkən yaş dövründən öyrədilməklə onların məktəbdəki ilk addımları tolerantlıq, müxtəliflik, fərqliliklər və hörmət, qısaca olaraq insan hüquqlarının əsas dəyərləri ilə müşayiət olunmalıdır.

Uşaqlara hər şeylə maraqlanan, həssas və yeniliklərə açıq olmağı öyrətmək lazımdır. Ən erkən yaş dövrlərindən məktəbdə, hətta universitetdə tarix, dini və mülki biliklər obyektivlik, qərəzsizlik və açıqlıq prinsipləri ilə tədris edilməlidir. Orta təhsil dövründə isə təhsilə debat, araşdırma və analiz üsulları da əlavə edilməlidir.

Lakin bu da qeyd edilməlidir ki, təhsil təkcə məktəbdə başlayıb orada bitmir.

Bu həmişəlik fəaliyyətdə olan prosesdir. Təhsil həyatın hər bir sahəsinə, bütün qruplara və dövrlərə təsir edir. Bu evdə, işdə, hətta istirahət zamanı da davam edir.

Dialogun aparılmasını öyrənmək üsulu məktəbdən kənara da çıxır. Bu hər kəsin bütün səviyyələrdə, xüsusilə də müəllimlərin, rəsmi nümayəndələrin və hüquq mühafizəçilərinin təlimi olmalıdır.

Əksər hallarda dövlətlərimiz bərabərliyin tanınması üzərində qurulan münasibət və davranışları möhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək üçün təhsil və təlimdən istifadə etmək istiqamətində addımlar atmaqda siyasi iradə zəifliyi nümayiş etdirirlər. Ayrı-seçkiliyə yol verməmə prinsipi hər bir uşağın, gəncin və yaşlının şəxsiyyətinin ayrılmaz hissəsi olmalıdır. Təhsilin hər bir pilləsində mülki təlim fərdləri öz hüquqlarından istifadə etməyə, azadlıqlara hörmət etməyə və fəaliyyətdə olan institutları barəsində məlumatlı olmağa və beləliklə də mədəni, sosial və siyasi həyata iştirak etməyə hazırlamalıdır.

YUNESKO elan etmişdir ki, təhsil ölkələr arasında ziddiyyət və gərginliklərə səbəb olan hazırkı və tarixi faktorların tənqidi analizini ehtiva etməlidir. Nəyisə və ya kimisə ittiham etmək, və ya kor-koranə rədd etmək əvəzinə, biz ilk növbədə vəziyyəti daha yaxşı analiz etmək üçün başa düşməyi bacarmalıyıq. Təhsil insanları bir-birindən uzaqlaşdıran bərabərsizlik, ədalətsizlik, güc tətbiqi və zorakılıq kimi fərqlilikləri kəskinləşdirən bütün faktorları aradan qaldırmaq üçün ciddi cəhd etməlidir. İnsanlar arasında mövcud olan müxtəliflik və fərqlilikləri qəbul etmək üçün yalnız bəşəriyyətin böyük problemlərini araşdırmaqla onları daha yaxşı başa düşə bilərik. Hər şeydən əvvəl bu qərəzsiz, humanist və açıq müəllimlər, həmçinin məqsədə nail olmaq üçün kifayət qədər və lazımı vasitələr cəlb etməyi nəzərdə tutur. YUNESKO vurğulayır ki, təhsil dözümsüzlüyün qarşısının alınması üçün ən effektiv üsuldür. Buna görə də gənclər və yaşlılar üçün təşkil edilən proqramlar ilk növbədə fərdlər, etnik, dini və dil qrupları arasında anlaşma, həmrəylik və tolerantlıq üzərində cəmləşməlidir.

2. İNTERNET

Dialog qabiliyyətəri ilə məşğul olmaq və onu tədris etmək vasitəsi kimi informasiya magistratı getdikcə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Pis və ya yaxşı İnternet var. Dialogun təşviqi üzərində qurulan siyasət nifrət nıqı və ya nifrətə təhrikdən tamamilə uzaq informasiya əldə edilməsi imkanını tələb edir. Kibersahədə bütün nifrət dialoglarını dayandırmaq üçün yaxından nəzarət tələb olunur. Hər bir dövlətin

internetdə nifrət və dözümsüzlüyü təbliğ edənlərin izinə düşməsi və onlara güzəştə getmədən məhkəməyə cəlb etməsi üçün istiqamətlər müəyyən etməsi zəruridir. Dövlətlərin bu sahədə yeganə beynəlxalq saziş sayılan, 2004-cü ildə Avropa Şurası tərəfindən hazırlanan Kibercinayət haqqında Konvensiyanı imzalaması və onu rəti-fikasiya etməsi vacibdir.

Bu gün, hər zaman olduğundan da çox bir sıra İslamçı fundamentalistlər tərəfindən edilən nifrət çıxışları bir sıra müasir kommunikasiya texnologiyaları-kabel, peyk, xüsusilə də internet vasitəsilə elan edilir və yayılır. Mütəmadi olaraq zorakılığı təşviq edən, hətta terrorizmi mədh edən irqçi və anti-semitik dalğasına laqeyd qalmaq mümkün deyildir. Qlobal kommunikasiya şəbəkələrinin Avropada digər yerlərdən daha çox yaranması irqçi və ksenofobiya ideyalarının yayılması üçün güclü qlobal şəbəkə təşkilinə imkan yaradır. Mövcud vəziyyət birmənalı olaraq beynəlxalq əməkdaşlıq tələb edir. Kibercinayət haqqında Konvensiyaya əlavə protokolu irqçi və ksenofobiya materialı, və ya irqçi və ya ksenofobiya məzmunlu materialın, həmçinin irqçi və ksenofobiya motivasiyalı təhdidlərin, habelə irqçi təhqirlərin, bəşəriyyətə qarşı törədilən genosid və cinayətlərə bəraət yayılması ilə bağlı hüquq pozuntularının cinayət əməli sayılmasına təminat verir. Avropa Şurasının İrqçilik və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyası (İDAK) ümumi siyasət tövsiyəsində uşaqların bu məsələlərdən xəbərdar olmasına ehtiyac olmasını xüsusilə vurğulamışdır. Avropa Şurasının hüquq məsələləri üzrə direktoru Gay Develin qeyd etdiyi kimi, internet hər kəs üçün müstəsna imkan kimi qalmalıdırsa, bu cinayətkarlar və ya təbliğatçılar üçün cənnətə çevrilməməlidir. *"Hüquqi normalar və insan hüquqları İnternetdən yan keçməməlidir"*.

İnternetdə yol verilən cinayətlə mübarizədə qələbə əldə edilməsi çətinidir. Xüsusilə də bəzi dövlətlər ifadə azadlığının demokratik cəmiyyətin bazası olmasını əsas gətirməklə bu sahəyə müdaxilə etmək niyyətində olmadıqlarını bildirirlər. Belə ki, ABŞ internet fəaliyyətini məhdudlaşdıran qanunvericiliyə qarşı ifadə azadlığına təminat verən Konstitusiyaya ilk düzəlişini etmişdir.

2002-ci ildə ABŞ-da hazırlanan 4000 saytdan 2500-ə qədərinin irqçi sayt olmasının müəyyənləşdirməklə bugünkü dünyamıza nə qədər təhlükə olduğunu anlayırıq. Biz özümüzə soruşmalıyıq ki, Qobelz və onun tərəfdarları bu gün bizim malik olduğumuz təbliğat vasitələrinə sahib olsaydılar nələr baş verərdi.

İnsan Hüquqları haqqında Bəyannamədə ideya və fikirlərin azad

ünsiyyətinin "insanın ən qiymətli hüquqlarından olması" elan edilsə də, bu hüquq həmin ideya və fikirlər tərəfindən təsirə məruz qalan və qorxudulan insanların müdafiəsini də təmin etməlidir. (Mark Knobel, "J'accuse" assosiasiyasının prezidenti). Strasburqda hər zaman ifadə azadlığının ən fəal müdafiəçisi olmuş İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi bu məsələyə heç vaxt absolyut kimi baxmamışdır. Tolerantlıq ictimai həssaslığı narahat etdikdə, xüsusilə dini cəhətdən qeyri-mütənəsb şəkildə ictimai nizamı pozduqda onun mütləq tələbi azalır. Qanun, bilik və dialoq vasitəsilə hər bir cəhdin düzgün ünsiyyət vasitəsinin ziyan gətirməyəcəyinə təminat verməsi vacibdir.

3. MEDIA

Dialoqun təşviqi siyasəti mətbuat azadlığı və plüralizmi təbliğ və təşviq edən tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı səmərəli ola bilər. Bu da oxuculara faktlar və fikirləri fərqləndirmək imkanı verəcəkdir. Hər kəs medianın konstruktiv rolunu onun açıq diskussiyaya təşviq etməsi, dözümsüzlüyə laqeydlik riskindən xəbərdar etməsi və ya tolerant dəyərləri inkişaf etdirməyə kömək etməsi zamanı etiraf edir. Media şəxsin müstəqil mühakimə, tənqidi fikir və etik düşüncə qabiliyyətinin genişləndirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verə bilər.

Mediaya dözümsüzlüyə qarşı ictimai rəyi hərəkətə gətirən və cəmiyyət münasibətlərini təkmilləşdirən proqramların mübadiləsi və birgə hazırlanması üzrə regional, milli və ya Avropa səviyyəsində mexanizmlər yaratması istiqamətində xüsusilə Avropa Şurası tərəfindən dəstək verilir (bax Avropa Şurasının Mədəniyyətlərarası Dialoq üzrə Ağ Kitabı). Təhsil və dialoqun təşviqi üzrə siyasətlərin anlaşmanın bilikdən qaynaqlanması və bu anlaşmanın sonradan rızılılaşmaya gətirib çıxarması və bununla da hər hansısa qorxu və rədd etmə hisslərini aradan qaldırması faktı üzərində qurulması vacibdir.

B. Dözümsüzlüyə qarşı mübarizə səmərəli məlumat bazası tələb edir

1. MƏLUMATIN DƏQİQLİYİ

Təəssüflər olsun ki, tolerantlığın təbliği və dözümsüzlüyə qarşı mübarizə çox vaxt dövlətlərin, hökumətlərin və vətəndaş cəmiyyətlərinin irqçi və anti-semitizm

hallarının ittiham edilməsi, onun qarşısının alınması və sonda kökünü kəsmək kimi tədbirləri ilə bu problemləri səmərəli şəkildə həll etmək iqtidarında olmadığını göstərir. İrqçilik və Ksenofobiya üzrə Avropa Birliyi Monitoring Mərkəzi (ABMM) tərəfindən hazırlanan hesabatla görə, belə bir təəssürat yarana bilər ki, bu kimi ağırlı hadisələrin qurbanları ciddiyyə alınmırlar. ABMM həmçinin qeyd edir ki, irqçi və anti-semitik zorakılığa lazımi cavab verilməməsi bu cinayətləri törədənlərin hərəkətlərinə görə cəzasız qalacaqlarını düşünmələrinə gətirib çıxara bilər.

Hər şeydən əvvəl dözümsüzlük və ayrı-seçkilik yönümlü zorakılığın həddini və təbiətini, daha sonra isə bu zorakılığa siyasi münasibətləri dəyərləndirmək lazımdır. Dövlətlərin dözümsüzlük, irqçi və anti-semitik zorakılıq və ya cinayətlər haqqında məlumat bazasının problemin həll edilməsi, daha çox zorakılıq hallarının qarşısının alınması və milli qanunvericiliyin gücləndirilməsi ehtiyacının müəyyənləşdirilməsi istiqamətində həlledici məqam olmasını qəbul etmələri əhəmiyyətli məsələdir.

FHA-nın illik hesabatı israrla bildirir ki, natamam məlumat (bütün faktlar daxil edilməməklə) toplayan hər bir dövlət məlumat toplamağın daha hərtərəfli üsülündən istifadə etməli və dəqiq informasiya təminatı üçün hesabatların nəşr edilməsinə dəstək verməlidir. İrqçi və anti-semitik cinayət üzrə ətraflı və etibarlı məlumatların toplanması və nəşri dövlətlərin dözümsüzlüklə mübarizədə üzərlərinə götürdükləri öhdəliklərinə sadıqlığını sübut etmək və vəziyyətdən çıxış yolu tapması üçün vacibdir.

Bundan əlavə qeyd edilməlidir ki, bir çox insidentlər barəsində polisə məlumat verilmir və ya məlumat verilibsə də məsələ sistemli şəkildə məhkəmə yolu ilə həll edilmir. Buna görə də dövlətlər insanların polisi asanlıqla məlumatlandırmasına imkan verən və müfəssəl və dəqiq qeydiyyat sisteminin olduğu məlumat toplama sistemini inkişaf etdirməlidirlər. Əks təqdirdə xüsusi problemləri həll etmək və ya bu sahədə irəliləyişi və ya uğursuzluqları dəyərləndirmək, yaxud da nəticə etibarilə daha yaxşı tolerantlıqla mübarizə imkansız olacaqdır.

Dözümsüzlüyün təzahür formaları və irqçi zorakılıq haqqında artıq yaxşı məlumat sistemi ilə təchiz olunan cinayət ədliyyə institutları, həmçinin polis toplanan məlumatlardan praktiki cavablar vermək və bu problemləri daha səmərəli müəyyənləşdirməyə başlamaq üçün istifadə edə bilərlər. Səmərəli sistem insanların insidentlər haqqında məlumat verməsinə, zərərçəkənlərin başlarına gələnləri ciddiyyə almağa, onlara cinayətkarları təqib etməkdə yardım etməyə və münasib köməklik

göstərməyə şərait yaradacaqdır.

İnsanlar arasında inam yaratmaqla daha zəif icmalar arasındakı qorxu və şübhəni aradan qaldırmaq olar. Zaman keçdikcə dözümsüzlük motivasiyalı cinayətlər barəsində hesabat verən səmərəli metodlardan və prosedurlardan istifadə etməklə cinayətkarlar barəsində də ətraflı məlumat əldə edilməlidir. Nəticədə olduqca yararlı məlumat bazası yaranacaqdır. Lakin bu baza faktlar, hadisə qurbanları və mümkünsə cinayəti törədənlər haqqında məlumatları ehtiva etməlidir. Məlumat toplamağın rəsmi sistemləri ilə bərabər bir çox dövlətlərin qeyri-rəsmi informasiya resursları da vardır ki, onlar dözümsüzlüyün irqçi zorakılıq kimi təzahürləri üzrə araşdırmaların nəticəsidir.

2. MƏLUMATIN ARDICILLIĞI

Rəsmi məlumat toplanması ayrı-ayrı dövlətlərə nisbətən kifayət qədər fərqlənir. Məlumat birbaşa ölkələr arasında müqayisə oluna bilməz; hər hansısa müqayisəli araşdırma böyük ehtiyat və incəliklə aparılmalıdır. Bəzi ölkələr etnik mənşə ilə bağlı məlumatın istifadəsinə icazə verir. Bir çox digər ölkələrdə bu tip məlumatın istifadəsinə meyl göstərilir. Nəticə etibarilə də bundan münasib şəkildə istifadə edilə bilməz. Fransa kimi bəzi ölkələrdə bu cür məlumat toplanması sadəcə olaraq qeyri-konstitusion olduğu üçün qadağan edilmişdir.

Dözümsüzlüyün təzahürlərinə müqayisəli yanaşma və araşdırma müxtəlif ola bilər ki bu da tolerantlığın bir ölkədən digər ölkəyə nisbətində həddini obyektiv müəyyənləşdirməyi qeyri-mümkün edir. Mövcud olan institutlarla yanaşı (Avropa Şurası və Fundamental Hüquqlar Agentliyi) irqçilik üzrə Fransız Obzervatoriyasının modelində Dözümsüzlüyün Monitorinqi və Tolerantlığın Təbliği üzrə Avropa Obzervatoriyasını qurmaq təxirə salınmaz və zəruri görünür. Avropa Obzervatoriyası dözümsüzlük nümayişlərini ümumi meyarlardan istifadə etməklə toplanmış informasiya vasitəsilə qeydə alacaqdır.

Faktiki olaraq Avropa İttifaqının 16 üzv ölkəsini əhatə edən FHA-nın hesabatından məlum olmuşdur ki, əksər ölkələrdə informasiya toplanması metodları ya irqçi cinayətlər üzrə rəsmi ictimai məlumatın tamamilə əks edilmədiyini bildiren 4-cü səviyyədə və ya hüquqi prosedurlar barəsində bəzi məlumatların, ayrı-seçkilik üzrə ümumi rəqəmlərin olduğu, lakin informasiyanı asanlıqla analiz etmək və irqçi cinayət-hüquq pozuntularını asanlıqla müəyyən etmək üçün kifayət etməyən

3-cü səviyyədə olmuşdur. Finlandiya, İsveç və ya Birləşmiş Krallıq kimi dövlətlər zərərexəkənlər, cinayətkarlar və ya digər faktlar barəsində ətraflı məlumat toplanması metodlarına malik azsaylı ölkələrdir. Avstriya, Danimarka, Fransa, Almaniya, İrlandiya, Polşa və Slovakiyanın məlumat toplanması üzrə kifayət qədər yaxşı metodlara malikdirlər, lakin onlar müqayisəli araşdırmalar həyata keçirmək üçün qeyri-münasibdir.

Dözümsüzlüyün ən pis ifadəsi olan irqçi cinayətlərin həddi və təbiəti ilə bağlı müvafiq informasiya verə bilməmək xüsusi problemlərin həll edilməsini çətinləşdirə bilər. Belə olduğu təqdirdə dövlət irqçi cinayətlərə qarşı görülən müsbət işlərin aydın mənzərəsini əldə edə bilməyəcək. FHA-nın hesabatında da eynilə bildirilir ki, mövcud olan məlumat yalnız az sayda olan faktiki məhkəmə prosedurlarını əhatə edərsə, bu zaman ədliyyənin effektivliyini dəyərləndirmək mümkün olmayacaqdır. Nəticə etibarilə vaxtında qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi mümkün olmayacaqdır.

Hər bir ölkə məlumatları fərqli şəkildə topladığından bu lazımınca işlənməmiş məlumatdan istifadə etməklə ölkələr arasındakı tendensiyaları müqayisə etmək düzgün deyildir. Bununla belə, diqqətlə müşahidə etmək olar ki, 2005-2006-cı illər arasında Avropada 7 dövlətdə irqçi yönümlü cinayətlərin qeydiyyatına alınmasında artan tendensiya olmuşdur: Avstriya, Finlandiya, Almaniya, İrlandiya, Slovakiya, İsveç və Birləşmiş Krallıq. Eyni zamanda Çex Respublikası, Fransa və Polşada azalan tendensiya olmuşdur.

Xüsusilə anti-semitik cinayətlərlə bağlı kəmiyyətlərin ifadə olunduğu elmi analizlərdən dərs çıxarmaq mümkün deyil. Bununla belə, bəzi tendensiyaları müəyyən etmək olar. Məsələn, Fransa və Birləşmiş Krallıqda anti-semitik cinayətlərdə ümumi artan tendensiya müşahidə olunmuşdur. İnsan Hüquqları üzrə Milli Məşvərət Komissiyasının hesabatına görə Fransada anti-semitik cinayətlər 2002 və 2004-cü illərdə, Yaxın Şərqdə münafiqşənin pisləşdiyi dövrdə pik həddinə çatmışdır. Birləşmiş Krallıqda, Livanda İsrail və Hizbullah arasında müharibə irqçi cinayətləri kəskin şəkildə artırmışdır. İsveçdə isə orta artım olmuşdur. Almaniya isə 2001 və 2003-cü illərdə ümumi azalan tendensiya, 2005-ci ildə isə artan tendensiya olmuşdur (Mənbə: Fundamental Hüquqlar üzrə Agentlik). Təssüflər olsun ki, bu göstəricilər Avropa miqyasında hər bir ölkə üzrə dözümsüzlük hallarının inkişafının müqayisəli cədvəlində təqdim etməyə imkan vermir. Bununla belə, sistemli analizə ehtiyac var. Bir çox ölkələrdə rəsmi məlumatların qeyri-dəqiq olmasını nəzərə alsaq, dözümsü-

zlüklə bağlı informasiyanın toplanması üçün digər mənbələr xüsusilə vacibdir. Məsələn Niderlandda Leyden universiteti və "Anne Frank Evi" QHT-si tərəfindən İrqiçilik və Ekstremizm Observatoriyasının yaradılması layihəsi vasitəsilə mütəmadi olaraq ekstremist hərəkatçılar və irqçi zorakılıq haqqında informasiya təqdim edir. Bu araşdırma bütün ölkədə ən ətraflı məlumat sayılır. Məsələn Fransada Fransa Yəhudi İnstitutları Təmsilçilər Şurası, İrqiçilik və Anti-semitizmə qarşı Beynəlxalq Liqa və SOS İrqiçilik rəsmi informasiya ilə müqayisə edilə biləcək və müzakirə üçün əsas rol oynayacaq məlumatlar yayır.

İrqiçilik və Ksenofobiya qarşı Avropa Şəbəkəsi (FHA) tərəfindən hazırlanan hesabatlar digər informasiya mənbələrinə əsaslanır və Avropada yaşayan afrikalılar, köçürülər və hicab geyinən müsəlman qadınlarkimi görünən azlıqların irqçiliyin qurbanları olmasını göstərməyə davam edir. Avstriyada ZARA QHT-si FHA-ya istinadən bildirir ki, qrafitlərin 70 faizi afrikalılara qarşı yönəlmişdir. İDAK, FHA və Avropa Şurası bu sahədə çox gərgin işləyirlər. Həssas bölgələrə düzgün müdaxilə etmək üçün daha çox işlər görülməli və hökumətləri tolerantlığı daha səmərəli və məhsuldar təbliğ etmək üçün təşviq etmək lazımdır. Hökumətlər dözümsüzlüyün qarşısının alınması üçün təhsildən və dialoqdan istifadə etməlidirlər və zərəçəkənləri başlarına gələnlər barəsində məlumat verməyə və kompensasiya almağa inandırmaq üçün praktiki yardımla təmin etməlidirlər.

IV Fəsil

Tolerantlığın Təbliği Və Dözümsüzlüyün Qiymətləndirilməsi

Əvvəldə də qeyd edildiyi kimi bu Ağ Kitabın gələcək işlərə hərəkatverici mənbə kimi istifadə edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Dözümsüzlük anlayışını və fenomenini başa düşməyə və təsvir etməyə çalışandan sonra dözümsüzlüyə qarşı mübarizəni və tolerantlığın təbliğini öhdəliyinə götürmüş dövlətlər tərəfindən artıq həyata keçirilmiş müvafiq təcrübələri araşdırmaq faydalı olardı.

İndiyədək bir sıra peşəkar, müvafiq məruzələr nəşr edilmişdir. Onlar düzgün olaraq bu sahədəki boşluqları, uğursuzluqları, siyasi və strateji səhvləri, qeyri-öhdəçilik nümunələrini və siyasi istəyin olmaması hallarını ehtiva edirlər; bu kimi problemlər bir sıra təşkilati müvəffəqiyyətsizliklərə gətirib çıxarır və sosial birləşməyə nail olunması yolunda, yaxud da insan hüquqlarına hörmətin təmin edilməsində

maneəyə çevrilir. Şübhəsiz ki, biz bir tərəfdən *konstruktiv* siyasətlər, digər tərəfdən də tolerantlığı təbliğ edən siyasətlər həyata keçirmək istəyiriksə, bu hesabatlar olduqca vacib rola malikdir. Lakin başqa bir yanaşma da eyni dərəcədə çox mühümdür: *müsbət nümunə*. Tolerantlıq üzrə Ağ Kitab yaxşı faktiki nümunələr üzərində qurulan işçi, müsbət, konstruktiv və pragmatik sənəddir. Bir sıra dövlətlər heç bir tərəddüd etmədən artıq gündəlik həyatımıza daxil olmuş və adlanmış dözülməz vərdişləri tərək etmişlər. Bəzi QHT-lər biabırçı vəziyyətdə köklənən ənənələri tənqid etməkdən və dövlətin yalnız yaxşı nüfuzunu təmin etməkdən ötrü qəbul edilən etinasızlıq göstərilən qanunların tətbiqi üzrə işləməkdən çəkinmirlər.

1. TƏHSİLDƏ TOLERANTLIQ

Qanunlar, saziş və konvensiyalar, analitik nəşrlər, hökm və məhkəmə qərarları təkbəşinə mübarizə apardıqları halda dözümsüzlüyü azalda bilməz. İlk səviyyədə "dialoq mədəniyyəti" də olmalıdır. Burada məqsəd əsl dialoq yönümlü siyasətlər qurmaqdır. Bu siyasətlər "ictimai işlərin birgə idarə edilməsində iştirak etməklə və nəyin qanuni və nəyin qeyri-qanuni olduğunu ayırd etməyi öyrətməklə insanları siyasi ruhda başqaları ilə birlikdə demokratik ölkədə yaşamağa hazırlayan təhsil yolu ilə mümkün ola bilər". (Fernando Savater)

Bu məqsədə nail olmaq üçün açıq fikirli təhsil nümunələrinə müraciət etmək lazımdır. Bəzi ölkələrin əsas problemlər arasında üzərlərinə götürdüləri arasında hər kəsin, mənşəyi, dərisinin rəngi və ya əqidəsində fərq qoyulmadan keyfiyyətli təhsil əldə etməyə imkan verməsi yer alır.

Nəticə etibarilə bu dövlətlər şəraiti olmayan uşaqların vəziyyətini yaxşılaşdırmaq yolları axtarırlar: məsələn, ayrı-seçkiliyə yol verilməyən qeydiyyat prosedurları və ya şəxsi statusunu göstərmək qorxusu. Uşaqların evləri və məktəbləri arasındakı məsafə də azaldılmışdır. Bu həmçinin həm təhsilə, həm də azlıq qruplarından olan uşaqların məktəbdə və ya sinifdə həddindən artıq rəqəm təşkil etməsinə yol verməyən siyasətlərə dəstək verən müsbət məqamdır. Çünki bu təcridmə gettolaşdırma ilə nəticələnir. Bəzi ölkələrdə məktəblərdə tələbələrin qeydiyyatına alınması zamanı mənşə, ailə, akademik göstəricilərinə görə deyil, "birinci gəl, birinci ol" siyasətini işlədirlər. Bəzi ölkələrdə isə qeyri-qanuni yaşayan əcnəbilərin uşaqlarına məktəbə getməyə icazə verirlər: bu ölkələri nümunə kimi götürmək vacibdir.

Bütün ölkələr həmçinin məktəblərdə ayrı-seçkiliyə qarşı effektiv fəaliyyət

göstərmək üçün qeydiyyat alma göstəricilərini, məktəbə getməmə faizlərini, təhsil keyfiyyətlərini və müxtəlif mənzəli uşaqların məktəblər üzrə paylanmasını dəyərləndirən sistemə malik olmalıdırlar.

Bəzi dövlətlər artıq məktəblərdə irqçi insidentlərə nəzarət etmək üçün sistem yaratmışlar. Bu nümunədən də istifadə edilməlidir. Belə bir sistem irqçiliyin səbəblərinin araşdırılması, onun təkamülünə nəzarət edilməsi, irqçiliyin nəticələri ilə mübarizə aparmaq üçün daha effektiv yollar tapılmasını mümkün etmək üçün son dərəcədə vacibdir.

Köçərilərin və sığınacaq axtaranların vəziyyətinə dair daha geniş araşdırmalar aparılmalıdır.

Bu məqsədlə bu sahədə kurs keçmiş professorlar tərəfindən kurikulum və dərslər tədris edilməlidir. Tarix və din haqqında kitab və dərsliklər mütəmadi olaraq təhlil edilməlidir. Nifrət və ya irqçi zorakılığa bəraət verən istənilən hissə kitablardan çıxarılmalıdır. Mülki təhsilin yaxşı nümunələri tapılmalıdır. Çünki bunlar asil tolerantlıq barəsində dərslərdə istifadə edilə biləcək, hər hansısa təsadüfi ideyaya tolerantlıq göstərmədən hər kəsə hörmətlə yanaşan faktlardır. Digər insanların dillər, mədəniyyətləri və ənənələri haqqında məlumatlı olmaq, həmçinin mübadilələr, müzakirələr, səfərlər və səyahətlər təhsildə mədəniyyətlərarası dialoqa dəstək verən təhsil vasitələridir. Bilik qorxu yaradan və zorakılığa aparən məlumatlılığa qarşı güclü vasitədir. Lakin bu biliyin qiyməti vardır. "Dialoq yönümlü mədəniyyət"i dəstəkləmək üçün lazımı büdcə ayıran dövlətlərin bu istiqamətdəki siyasi iradəsi nümunə kimi götürülməlidir.

2. MEDIA VƏ İNTERNETİN ROLU

Getdikcə "dialoq yönümlü mədəniyyət" və onun həyatı nəzəriyyələri İnternet kimi müasir kommunikasiya vasitələri ilə əlaqəyə girir. Bu mənada İnternet həm yaxşı, həm də pis mənbə ola bilər. Bəzi dövlətlər inernetdəki informasiyanın nifrət nitqi və ya nifrətə təhrikdən tamamilə azad olmasını tələb edən "dialoq mədəniyyəti"ni inkişaf etdirmək üzərində işləyirlər. İnternetdə dözümsüzlüyün təbliğinə yol verməmək məqsədilə monitoring sistemi qurmaq üçün İnternet Servis Provayderləri, istifadəçi təşkilatları və digər təşkilatlar arasında artıq razılaşmalar vardır. Kiber cinayətkarları tapmaq üçün həyata keçirilən sisteməlik fəaliyyətlər hamıya nümunə

olmalı və bu işə dünya hökumətləri tərəfindən maliyyə, maddi və hüquqi dəstək verilməlidir. Bu sahədə yeganə beynəlxalq saziş olan Avropa Şurasının Kibercinayət haqqında Konvensiyasını imzalayan və ratifikasiya edən ölkələrin siyahısını hazırlamaq vacibdir. İrqçi və ksenofobiya materiallarının yayılmasına görə cəzalarının tətbiq edilməsi, həmçinin bəşəriyyətə qarşı törədilən genosid və cinayət əməllərini danmaq və buna bəraət qazandırmamaq haqqında Əlavə Protokolu ratifikasiya edən dövlətlərin də siyahısı eyni dərəcədə vacibdir.

Bir çoxlarının dözümsüzlüyə qarşı ictimai rəyi formalaşdırmaqda medianın oynadığı vacib rolundan xəbəri vardır. Medianı dözümsüzlük və onun bütün təzahürləri ilə mübarizə aparmaq üçün aktiv töhfə verməyə ictimai şəkildə inandırmaq yaxşı ideyadır. Televiziya proqramları bu sahədə həyata keçiriləli olan faktiki nümunədir. Tolerantlığı təbliğ edənləri maarifləndirmək üçün çap məhsulları və verilişlər xüsusilə əhəmiyyətlidir.

3. DAXİLİ MƏSƏLƏLƏRLƏ BAĞLI

3.1. Dözümsüzlüyə qarşı mübarizə

İrq bərabərlik üzrə Avropa direktivinin milli qanunvericilikdə tətbiq edilməsi dözümsüzlüyə qalib gəlmək üçün siyasi istəyə iradəyə olunması istiqamətində ilk addımdır. Bu stimül rolunu oynayır. Direktivin məcburi olmasına baxmayaraq, üzv dövlətlərin yalnız yarısı bunun tam tətbiqini səmərəli şəkildə həyata keçirmişlər. Bununla belə ayrı-seçkilik halları ilə əlaqədar məhkəmə işlərinin nəticəsi ilə bağlı statistikanı, sanksiyaların sayını öyrənməyə imkan verdiyinə, dözümsüzlüyə qarşı mübarizənin effektiv olmasına şərait yaratdığına görə direktivin tətbiq edilməsi olduqca zəruridir.

Sanksiyalar vəziyyətuşğun olmaqla bərabər, onların əhəmiyyətli dərəcədə effektiv olması üçün məcburi xarakter daşması vacibdir. Buna görə də edilən hər bir sanksiyanı müəyyənləşdirmək və onun səmərəli tətbiqini nəzərdən keçirmək lazımdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, bir çox dövlətlər zərərçəkənlərə verilən kompensasiya ilə bağlı narahatdırlar. Nəticə etibarilə, zərərçəkənlər ədliyyə orqanlarına, ixtisaslaşmış qurumlara asanlıqla müraciət etmək imkanına malik olmalı və lazım olduğu təqdirdə pulsuz yardım ala bilmək hüququnun olduğu haqqında düzgün şəkildə məlumatlandırılmalıdırlar.

3.2. Vasitəçiliyə ehtiyac

Bəzi ölkələrdə mürəkkəb ədliyyə sistemlərindən çəkinən zərərçəkənlər ombudsman, yaxud da dözümsüzlük və irqi ayrı-seçkiliklə mübarizə aparən ixtisaslaşmış qurumlar kimi vasitəçi təşkilatlara müraciət edə bilirlər. Bəzi ölkələrdə bu təşkilatlar müstəqil administrasiyalar kimi fəaliyyət göstərirlər. Onlar hüquqi funksiyaları yerinə yetirməklə bərabər məsləhət vermək imkanlarına da malikdirlər. Bu təşkilatlar həmçinin hakimiyyət orqanlarını müəyyən məsələlər barəsində məlumatlandırırırlar. Bununla belə, bu qurumlar kifayət qədər maliyyə və ixtisaslı kadrlarla təchiz olunmalıdır.

3.3. Dözümsüzlüyün dəyərləndirilməsi

Dözümsüzlüyə qarşı mübarizə yalnız o zaman effektiv olacaq ki, dözümsüzlüklə bağlı informasiya toplanması sistemi ardıcıl olsun. Bəzi dövlətlər artıq statistik məlumatları və rəqəmləri toplamaq, qiymətləndirmək və müqayisə etmək üçün belə sistemlərə keçiblər. Tədqiqatçılar və ekspertlər dözümsüzlüyə qarşı mübarizədə və tolerantlığın təbliğində yaxşı nümunələr əldə etmək üçün üçün nəticələri analiz edirlər. Lazımı qədər informasiyanın toplanması və onun faktiki baza rolunu oynaması olduqca zəruridir. Bundan əlavə, Avropa Komissiyasının apardığı səsvermədə respondentlərin 93 faizinin dözümsüzlük, xüsusilə də ayrı-seçkiliyə qarşı səmərəli siyasətləri inkişaf etdirmək üçün məlumat toplanmasının mühüm olmasını düşünməsi aşkar edilmişdir. Məlumatın rolu əhəmiyyətlidir. Bu məsələ Avropa Komissiyasının broşür şəklində nəşr etdiyi "Ayrı-seçkilhyi hallarının sayının müəyyənəşdirilməsi" (2006) adlı tədqiqatında müfəssəl şəkildə öz əksini tapmışdır.

Yaxşı məlumat bazası aşağıdakıları mümkün edir:

- Dözümsüzlüyün faktiki formalarını müəyyən etməyi; Zərərçəkənlərin özləri çox zaman cinayətkarlara qarşı irəli sürdükleri ittihamları sübütə yetirmək üçün statistikaya və faktlara ehtiyac duyurlar;

- siyasi liderlər, imkanların bərabərliyindən məsul olan milli qurumlar, həm Avropa, həm də milli səviyyədə vasitəçilər və QHT üzvləri tərəfindən qəbul edilən qərar və qanunlara bələdçilik etməyi;

- Hər bir ölkə daxilində, xüsusilə də iş yerində dözümsüzlük və ayrı-seçkilik hallarına nəzarət etməyi;

- Dözümsüzlüklə daha effektiv mübarizə aparmaq üçün irqi bərabərlik və bərabər münasibət üzrə Avropa tövsiyə və göstərişlərinin səmərəliliyini qiymətləndirməyi;

- Dəstək proqramları həyata keçirməyi və insanların dözümsüzlük anlayışını inkişaf etdirməyi. Dözümsüzlüklə bağlı fenomenin xüsusilə də irqçi, anti-semitik, ksenofobiya yönümlü davranışlarda və ya işdə, mənzil təminatında, əyləncə yerlərində və tibbi mərkəzlərdə ayrı-seçkiliklə bağlı hadisələrin çoxsaylı olmasından hər kəsin xəbərdar olmasına baxmayaraq, toplanan faktiki rəqəmlər, məlumat göstərir ki, bu kimi şikayətlərin çox az qismi rəsmi olaraq qeydiyyatda alınmışdır.

Toplanan məlumat aydın şəkildə göstərir ki, dözümsüzlüyə məruz qalan zərərçəkənlər əsas informasiyadan xəbərsizdirlər. Nəticə etibarilə bir çox ölkələrdə dözümsüzlüklə bağlı baş verən ictimai debatlar Avropa ölkələrinin nümunə götürməli olduğu orijinal və diqqətəlayiq maarifləndirmə kompaniyalarından çox müzakirə edilməməlidir. Həssas məlumatların toplanması ideyası onların gələcək istifadəsində müəyyən narahatlıq doğurur. Bu cür informasiyadan xüsusilə fəlsəfi və dini inanclar, əlillik, cinsi oriyentasiya, sosial və siyasi düşüncələr baxımından sui-istifadə edilə bilər və insanların azadlıqlarını pozula bilər. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasına, xüsusilə də "Hər kəsin şəxsi və ailə həyatına hörmət edilməlidir" fikrinin ifadə edildiyi 8.1.-ci maddəsinə son dərəcədə riayət etmək lazımdır. Buna görə də toplanmış məlumatından hər hansı yayınmanın qarşısını almaq üçün zəruri təminatın verilməsi vacibdir.

3.4. Milli qanunvericilik

Bir çox dövlətlərdə müvafiq tədbirlərin tətbiq edilməsi tempi keçirmə yolu cəmiyyətin hər bir sahəsində və insanların gündəlik həyatında tolerantlığın təbliği istiqamətində olan siyasi iradəni əks etdirir. Bütün qruplara və şəxslərə bərabər imkanların yaradılmasını və bərabər münasibətin göstərilməsini təmin etmək tolerantlığın təbliğini öhdəsinə götürmüş hər bir hökumətin ilk marağı olmalıdır.

Bununla əlaqədar qanunlar mədəni və dini müxtəlifliyi aydın şəkildə təsdiq etməlidirlər. İnformasiya, treyninq və təhsilin təmin edildiyi fəaliyyət həyata keçirilməlidir. Yalnız bu zaman prinsiplər gündəlik reallığa çevrilə bilər. Tolerantlıq prin-

siplərinin pozulması məhkəmə yolu ilə qətiyyətlə və düzgün şəkildə həll edilməli və cəzalandırılmalıdır. Bir sıra dövlətlərdə siyasi partiyalarda, media və internetdə nifrət çıxışlarına qətiyyətlə yol verilmir və qanun mütləq şəkildə həyata keçirilir.

4. GÜNDƏLİK HƏYAT

4.1. Mənzillə bağlı tolerantlıq

Mənzil təminatı ilə bağlı dözümsüzlüklə əlaqəli problemlər xüsusilə ciddidir və bir çox dövlətlər irqçi və etnik dözümsüzlük yönümlü ayrı-seçkiliklə mübarizə aparmaq üçün təşəbbüslər irəlilətməmişlər. Düzgün aparıldığı təqdirdə statistika xüsusilə vacibdir. Mənzillə gəldikdə bürokratik rejimin "sıxışdırdığı" azlıqların təcrid edilməsi, ifrat dərəcədə kirayədə qalma və pis şəraitli evlərin onlara təklif olunması ilə mübarizədə yoxlamalar olduqca təsirli ola bilər. Beləliklə sosial ev təminatı ilə bağlı fəaliyyət mənzil ayrı-seçkiliyi ilə mübarizədə siyasi istəyin gücünü ortaya çıxarır. Bəzi dövlətlər bu istiqamətdə addımlar atmışlar və onların təcrübəsi nümunə kimi götürülməlidir.

4.2. İş yerində tolerantlıq

İşçi qəbulu və ya iş yerində ayrı-seçkilik hallarının aradan qaldırılması üçün bir sıra təşəbbüslər edilmişdir (iş qəbul, cərimə, maaş, təhqir və ya digər sıxışdırma hallarında ayrı-seçkilik). Bu məsələ ilə bağlı xüsusi qurumlar əhəmiyyətli rolə malikdir. Bir sıra ölkələrdə həm cinayət hüququna, həm də əmək qanunlarına iş yerindəki dözümsüzlüklə mübarizə aparmaq üçün nəzərə cərpacaq dərəcədə dəyişikliklər edilmişdir. Yoxlamalar və anonim tərcümeyi-hallar bu kimi halların qarşısının alınmasında yaxşı üsullardır.

4.3. İdmanda tolerantlıq

İdmanda tolerantlığı təşviq etmək üçün xüsusi təşəbbüslər həyata keçirilir. Bu kimi nümunələri aşağıdakı kimi qeyd etməyə dəyər: idman qaydaları və ya idman assosiasiyaları tərkibində azarkeşlər, oyunçular və rəsmilər tərəfindən düzgün davranışın təbliği müəyyənləşdirilir. Dözümsüzlüyün bütün növlərinin ləğvi

edilməsi üçün aşağıdakı sahələrə xüsusilə diqqətlə yanaşılmalıdır: oyunçuların yığılması, hakimin davranışı və idman klubunun idarə edilməsi. İdman tədbirləri zamanı irqçi hərəkətlər, təhqir və hədə-qorxunu cəzalandırmaqdan ötrü hörmətin əsas prinsiplərinin pozulmasına görə qoyulan sanksiyalar sərt olmalı, düzgün şəkildə həyata keçirilməli və güzəştə gedilməməlidir.

Stadionun daxilində və ya xaricində olmasından asılı olmayaraq bəzi ölkələr rənginə, irqinə, etnik qrupuna, milliyətinə, cinsi orientasiyasına və ya əlilliyinə görə fərqli sayılan insanlara qarşı bütün simvollar və ya aqressiv davranışlara qarşı "sıfır tolerantlıq" siyasətləri qəbul etmişlər. Oyun sahələrinin daxilində və xaricində informasiya və maarifləndirmə kampaniyaları keçirilmişdir ki, bu da nümunə olmalıdır.

4.4. Dinlərə, əqidələrə və ibadətlərə görə tolerantlıq

Dünyəvilik prinsipi tolerantlığın əsil mənasında, bərabər və hörmətli tərdə tətbiq edilə bilər. Bu xüsusda bəzi dövlətlər insanların gündəlik həyatında, təhsildə, ibadət yerlərində, insanların müstəqil ibadət edə bildikləri və öz əqidə və dinlərini ifadə etdikləri hər bir məkanda nümunəvi davranış nümayiş etdirmişlər.

Bəzi ölkələrdə dini nişanələrə görə yaranan gərginliklər açıq debatın mövzusunda çəvrilmiş, bəzən isə bu mövzu əsaslı surətdə tərtib edilən qanunvericilik sənədlərində öz əksini tapmışdır. Bu ölkələr tolerantlığın əsil anlamında həyata keçirilən gələcək fəaliyyətlərə nəzarət etməlidirlər. Bu cür fəaliyyətlər birtərəfli həyata keçirilə bilməz, bu Ağ Kitabda təqdim edilən yanaşma və anlayışlara uyğun olmalıdır.

4.5. Cinsi orientasiyaya görə tolerantlıq

Bəzi dövlətlər dözümlü, aydın və qətiyyətli qanunvericilik vasitəsilə tabuların aradan qaldırılmasında müvəffəq olmuşlar. Bərabərlik üzrə Avropa Direktivininin tətbiq edilməsi ayrı-seçkiliyə yol verməmə prinsiplərinə, həmçinin cinsi ayrı-seçkiliyə yol verilməməsinə dəstək verilməsinə yardım etməlidir. Homofobiya ilə mübarizə aparılmalı və bu hal dözümsüzlüyün nümayişi kimi nəzərə alınmalıdır. Homoseksuallıq bəzi dinlərdə qəbul edilməsə də, qeyd edilə bilər ki, şəxsin cinsi orientasiyasına fərq qoyulmadan, tolerantlıq və hörmət mühitində bu mövzunu

müzakirə etməyə hazır olan dinlər vardır. İfadə azadlığı hər kəsin əsas hüququ olduğundan qarşılıqlı hörmət mühitində homoseksualların nitq azadlığına təminat verilməlidir.

5. TOLERANTLIĞIN BEYNƏLXALQ SƏVIYYƏDƏ TƏBLİĞİ

5.1. Tolerantlığı təbliğ edən beynəlxalq sənədlər

Dövlətin siyasi öhdəliyi tolerantlıq üzrə ümumi Avropa ideyalarının təbliği üçün imzaladığı müqavilələr, xartiya və konvensiyaların sayı ilə ölçülə bilər. Bu səbəbdən İnsan hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasını imzalayan ölkələr İHAK-a əlavə olunan, tolerantlığı təbliğ etmək istiqamətində siyasi istəyin ilk ifadəsi olan 12-ci Protokolu da imzalamalı və ratifikasiya etməlidirlər.

Bu işi qətiyyətlə öhdəsinə götürən dövlətlər aşağıdakı xartiyaları imzalamalı və ratifikasiya etməlidirlər: İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə beynəlxalq konvensiya, Genosid cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması üzrə konvensiya, Qaçqınların statusu üzrə konvensiya, İşğəncəyə qarşı konvensiya, Təhsildə ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə haqqında YUNESKO konvensiyası.

Avropa ölkələrinə gəldikdə əvvəlki siyahı tolerantlığın hər bir ölkədəki müqayisəli dərəcəsini və tolerant ideyaların hər bir cəmiyyətdəki faktiki inkişafını ortaya çıxarır. Bu siyahı tədqiqatçılar, sosioloqlar və politoloqlar tərəfindən təqdim edilən elmi analizlərlə daha da təkmilləşdirilməlidir. Bundan sonra qərarların nəticələrini araşdırmaq və idarəçilər, siyasətçilər və milli miqyasda əsas səviyyədə rol oynayanlar üçün faydalı istinad mənbəyi yaratmaq və tolerantlığın ardıcıl təbliğini həyata keçirmək mümkün olacaqdır.

5.2. Tolerantlığın təbliği üzrə Avropa Observatoriyasının (müşahidəçilik) yaradılması

Milli qurumlarla sıx əməkdaşlıq çərçivəsində QHT-lər və vətəndaş cəmiyyətlər dözümsüzlük hallarına nəzarət etmək və tolerantlığı təbliğ etmək üzrə Avropa Observatoriyasının qurulmasında mühüm rolə malikdirlər. Bəzi ölkələrdə mövcud olan irqçilik observatoriyalarının modelində qismən əvvəlcədən müəyyənləşmə prinsiplərə əsasən qərarlar qəbul edən belə bir qurumun yaradılması ümumilikdə dözümsüzlüyə qarşı, xüsusilə də tolerantlığın təbliğində koordinasiya edilmiş fəaliyyətin həyata keçirilməsində faydalı ola bilər.

yyətin həyata keçirilməsində faydalı ola bilər.

Şəxslərin azadlığına təminat verməklə Observatoriyanın geniş miqyaslı məlumat mənbələrini standartlaşdırması, dözümsüzlüklə mübarizədə inkişafa nəzarət etməsi, dövlət siyasətlərinin izləməsi və tolerantlığın təbliği və dözümsüzlüklə mübarizə siyasəti ilə bağlı müxtəlif konvensiyaların ratifikasiyası ilə əlaqədar lazımı tövsiyələri nəşr etməsi də olduqca mühümdür.

Observatoriyanın məqsədi rəsmi statistika ilə bağlı bütün mənbələri və ayrı-seçkiliyə yol verən davranışlarla bağlı məlumatları yenidən qruplaşdırmaq və ümumi, yekun nəticələr çıxarmaqdır. Observatoriya həmçinin Avropa Şurasının İDAK, Avropa İttifaqının FHA və ya ATƏT-in BİDH komitələri ilə işlərini, araşdırma və tövsiyələrini birləşdirməyi lazımlı sayır.

5.3. Tolerantlığın təbliği üzrə Çərçivə Konvensiyası

Avropa İttifaqının cinayətlərin və cəza anlayışlarının Böyük Avropa məkanı boyunca eyni olmasına nail olması kimi, vətəndaş cəmiyyətləri də dözümsüzlüyə qarşı öhdəlik və koordinasiya edilmiş fəaliyyətə yardım etmək üçün siyasi vəsait - irqçilik və ksenofobiyanın əsas aspektləri üzrə bütün üzv dövlətləri birləşdirən Çərçivə Konvensiyası tələb etməlidirlər. Bu Çərçivə Konvensiyası Böyük Avropa məkanı boyunca və dözümsüzlüyün geniş yayıldığı bütün bölgələri əhatə etməlidir.

Ağ Kitab üçün konsept kimi hazırlanan bu sənəd Tolerantlıq və Barışq üzrə Avropa Şurası tərəfindən inkişaf etdiriləcək ilkin təklif və ideyalardan ibarətdir. "Bütün dövlətlər cəmiyyətlərimizdə tolerantlığın təbliği istiqamətində müsbət tədbirlər görməlidirlər. Çünki tolerantlıq təkcə prinsip deyil, o həmçinin bütün insanlar üçün sülh, iqtisadi inkişaf və sosial tərəqqi istiqamətində ilkin şərtidir" (TOLERANTLIQ HAQQINDA BƏYANNAMƏNİN təntənəli elanı).

Biz, Tolerantlıq və Barışq üzrə Avropa Şurası tolerantlığın təbliği işinə cəlb edilmiş vətəndaş cəmiyyətləri və xüsusilə də QHT-lərin problemləri qəbul etməklə, tolerantlıq işini özlərinə öhdəlik kimi götürməklə, əsas səviyyədə öz bilik və bacarıqlarını səfərbər etməklə əməkdaşlıq etməyə hazır olduqlarını bu bəyanata əlavə etmək niyyətindəyik. Heç bir hökumət vətəndaşları dözümsüz olduğu təqdirdə tolerantlığı dəstəkləyə bilməz.

Avropa Dövlətlərinin Parlamentləri Tərəfindən Qəbul Olunması Nəzərdə Tutulan “Tolerantlığın Təşviqi Haqqında Avropa Milli Çərçivə Nizamnaməsi”si

- İnsan ləyaqətinə hörmətə, insanlar arasında müxtəlifliyə və hər kəsin fərqlənmək kimi ayrılmaz hüququn tanınmasına əsaslanaraq;

- Tolerantlığın qeyri-adi ideya və həyat tərzinə açıq düşüncə ilə yanaşmadan irəli gəldiyini nəzərə alaraq;

- Tolerantlıq konsepsiyasına qanuna zidd olan ayrı-seçkiliyin hər hansı formasının əks olduğunu nəzərə alaraq;

- Tolerantlığın vahid milli cəmiyyət daxilində müxtəlif qrupların birgə yaşayışının təmin edilməsində mühüm rol oynadığını nəzərə alaraq;

- Milli cəmiyyətin tərkibinin bu cür birgə yaşama siyasətində zənginləşməsi və güclənməsindən irəli gələrək, belə yaşayış formasının cəmiyyətin əsas identikliyi və ya cəmiyyətin dəyərlərinə, tarixinə, istəklərinə və məqsədlərinə təsir etmədiyini nəzərə alaraq;

- Vahid milli cəmiyyət daxilində inteqrasiyanın assimilyasiyadan ibarət olmadığını nəzərə alaraq;

- Demokratik cəmiyyət daxilində birgə yaşama və əməkdaşlığın fərdlər və qruplardan bir-birinə qarşılıqlı kompromislərə getməsinə tələb etdiyini nəzərə alaraq;

- Müxtəlif qrupların fərqli səciyyəvi cəhətlərinə hörmətlə yanaşmanı bütövlükdə demokratik və açıq cəmiyyət daxilində məsuliyyətli vətəndaşlar arasında ümumi əlaqələri zəiflətmədiyini nəzərə alaraq

Aşağıdakı müddəalar qəbul olunur:

1-ci bölüm. Təriflər.

(a) “Qrup” - irqi və ya mədəni köklərlə, etnik mənşəyi və ya əslinə, dini mənsubiyyəti və ya dilçi əlaqələrinə, gender identikliyi və ya cinsi oriyentasiyasına həmçinin, oxşar mahiyyətin hər hansı digər səciyyəvi cəhətlərinə görə birləşən bir sıra insanlardır;

(b) “Qrupa qarşı böhtan” - ictimai qaydada verilmiş və qrupa qarşı zorakılığın törədilməsi, şər atılması, gülüş obyektinə çevrilməsi və ya ona qarşı yalan ittihamların irəli sürülməsi üçün (a) bəndində müəyyən edildiyi kimi qrupa, yaxud onun üzvlərinə qarşı yönələn böhtan xarakterli şərtlərdir.

İzahlı qeydlər:¹

(i) Bu tərif “qan böhtanı” və antisemit iftiraları (o cümlədən, “qaraçılar oğrudurlar” və ya “müsəlmanlar terrorçular” kimi ittihamları) əhatə edir.

(ii) Hesab edilməlidir ki, “qrupa qarşı böhtan” müxtəlif vaxtlarda (digər tarixi dövrdə) və ya məkanda (dövlət sərhədlərindən kənar) qrupun üzvlərinə yönəli bilər.

(c) “Ədavət zəminində cinayətlər” - (a) bəndində müəyyən edildiyi kimi qurbanların və hədəflərin qrupa münasibəti, onun dəstəyi və ya ona üzvlükdən irəli gələn real və ya güman edilən əlaqə səbəbindən seçildiyinə görə istər şəxslərə, istərsə də mülkiyyətə qarşı törədilənlər hansı cinayət aktıdır.

(d) “Tolerantlıq” - (a) bəndində müəyyən edildiyi kimi qrupun fərqli identikliyin ifadə edilməsi, qorunması və inkişafına hörmətlə yanaşma və onun qəbul edilməsidir. Bu tərif vahid cəmiyyət daxilində müxtəlif qrupların birgə yaşama prinsiplərinə xələl gətirmir.

İzahlı qeydlər:

Bununla belə, vahid cəmiyyət daxilində müxtəlif qrupların birgə yaşaması hakimiyət orqanları və sosial mühitlə ünsiyyət vasitəsi kimi yerli dildə danışmaq məqsədilə müəyyən bilikləri tələb edir.

2-ci bölüm. Məqsədlər

Nizamnamənin məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir:

(a) vahid cəmiyyəti birləşdirən ümumi əlaqələri zəiflətmədən cəmiyyət daxilində

1 - İzahlı qeydlər Çərçivə Nizamnaməsi mətninin autentik təfsiri kimi qəbul edilməlidir. Münsib olduğu təqdirdə, onlar həm ilkin, həm ikinci plan qanunvericilik üçün əsas kimi xidmət etməlidirlər.

- tolerantlığın təşviq edilməsi;
- (b) müxtəlif cəmiyyətlər arasında tolerantlığın genişləndirilməsi;
- (c) 1(c) bölümündə müəyyən edilmiş ədavət zəminində cinayətlərin aradan qaldırılması;
- (d) tərəfkeşlik, təəssübkeşlik və mövhumata əsaslanan dözümsüzlüyün bütün formalarının pislənməsi;
- (e) dözümsüzlüyə qarşı mübarizə aparılması, xüsusən də irqçilik, rəngə görə tərəfkeşlik, etnik ayrı-seçkilik, dini dözümsüzlük, totalitar ideologiyalar, ksenofobiya, antisemitizm, antifeminizm və homoseksual azlıqlara qarşı ədavətin aradan qaldırılması məqsədilə konkret tədbirlərin görülməsi.

İzahlı qeydlər:

- (i) Bu ifadə verilmiş alt-bəndlər çərçivəsində təfərrüatları əks etdirmir. Beləliklə, dini dözümsüzlüyün islamofobiya, antixristianlıq və sairə halları əhatə etdiyini nəzərdə tutur. Etnik ayrı-seçkiliyin antisipən (qaraçı) hərəkətləri əhatə etdiyi nəzərdə tutulur.
- (ii) Antisemitizm ayrıca alt-bənd kimi qeyd edilir, çünki, onun müxtəlif alt-bəndlərin sətirləri ilə əlaqəsi var. Bu təbii ki, dini dözümsüzlüklə məhdudlaşmır (bir dindən digər dinə keçmə zamanında yəhudiləri nasistlər tərəfindən məhv edilməkdən xilas etmədi).

3-cü bölüm. Hüquqların zəmanətləri

Tolerantlıq (1(d) bölümündə müəyyən edildiyi kimi) hər hansı qrupa (1(a) bölümündə müəyyən edildiyi kimi) münasibətdə, xüsusən də, aşağıdakı insan hüquqlarından istifadə zamanı təmin ediləcəkdir:

İzahlı qeydlər:

- (i) Aşağıda sadalanmış insan hüquqlarının siyahısı tam deyil.
- (ii) Aşağıda sadalandığı kimi hüquqlar geniş şəkildə təfsir edilməlidir.

- (iii) Qeyd etmək vacibdir ki, tolerantlıq tək hökumət orqanları deyil, o cümlədən fərdlər, qrup üzvləri arasında da tətbiq edilməlidir.
- (iv) Tolerantlıq zəmanəti tək (hökumət ilə fərdlər arasındakı) şəqli münasibətlərdə deyil, o cümlədən (qruplar daxilində və insanlar arasındakı) üfüqi münasibətlərdə də nəzərdə tutulmalıdır. Hökumətin öhdəliyi dözümsüzlüyün həm şəqli, həm də üfüqi münasibətlərdə tətbiq edilməsinin qarşısının alınmasından ibarətdir.
- (a) Hüdudlarından asılı olmayaraq, istər şifahi, istərsə yazılı və ya çap formasında, hər hansı yayım və ya elektron media (o cümlədən internet) vasitəsilə ifadə azadlığı, eləcə də informasiyanı və ideyaları axtarmaq, qəbul etmək və göndərmək azadlığı;
- (b) İstər fərdi qaydada, istərsə də, digərləri ilə birgə - kollektiv qaydada ifadə edilən din və əqidə azadlığı, o cümlədən:
- (i) bu azadlıq din və əqidənin sitayiş, riayət, ayinlər, mərasimlər, təcrübə və tədrisdə nümayiş etdirilməsini ehtiva edir;
- (ii) və dini dəyişmək və ya ondan çıxmaq azadlığı.
- (c) Qrupun xüsusi mədəniyyətini, həyat tərzini, din və dilini təşviq etmək məqsədilə onun digər üzvləri ilə birləşmək azadlığı;
- (d) Dinc yığıncaq, o cümlədən qeyri-zorakı yürüşlər və nümayişlər keçirmək azadlığı;
- (e) Vətəndaşlıq, minimal yaş və yaşayış yeri kimi ümumi ilk şərtlərdən asılı olaraq, səs vermək və seçkilərdə iştirak etmək azadlığı;
- (f) Vətəndaşlıq və ümumi dərəcələr kimi ümumi ilk şərtlərdən irəli gələrək, dövlət işlərinin aparılmasında iştirak, o cümlədən dövlət qulluğuna çıxış azadlığı;
- (g) Doğum yeri və ya uzun müddətli yaşama əsasında vətəndaşlığı əldə etmək hüququ;
- (h) Hərəkət etmək azadlığı;
- (i) Şəxsi həyat azadlığı;
- (j) Ümumi dərəcələrdən irəli gələrək, peşələrə və fərdi iqtisadi fəaliyyətə çıxış

azadlığı.

- (k) Qrupun dilində, eləcə də onun dini və mədəni ənənələrinə uyğun təhsil almaq azadlığı;
- (l) Ümumi mədəni fəaliyyətdə bərabər iştirak hüququ;
- (m) Əmlaka sahib çıxmaq və varisi olmaq hüququ;
- (n) Evlə təmin olunma hüququ;
- (o) İşləmək, o cümlədən iş yerini azad seçmək və eyni işə görə bərabər ödəniş almaq hüququ;
- (p) Tibbi müalicə və sosial sığorta hüququ.

4-cü bölüm. Məhdudiyətlər

3-cü bölümə zəmanət verilən hüquqlar demokratik cəmiyyətdə zəruri olan qaydada mütənasib dərəcədə tətbiq edilən aşağıdakı məhdudiyətlərə məruz qala bilərlər:

İzahlı qeydlər:

- (i) Aşağıda sadalanmış məhdudiyətlər siyahısı tam deyil.
- (ii) Aşağıda sadalandığı kimi məhdudiyətlər məhdud qaydada təfsil edilməlidir.
- (iii) Məhdudiyətlər ümumi sıra ilə sadalanır. 3-cü bölümə zəmanət verilən hüquq və ya alt-hüquqların hər biri mütləq olaraq burada qeyd edilən hər məhdudiyətə şamil edilmir.

- (a) Milli və ya beynəlxalq təhlükəsizlik;

İzahlı qeyd:

Tolerantlıq terrorçuluğa şərait yaratmaq, daxildə və ya xaricdə sülh və təhlükəsizlik pozmağa çalışanlara himayə etmək vasitəsi kimi istifadə edilməməlidir.

- (b) İctimai asayiş;

İzahlı qeydlər:

- (i) Əsas misal: hesab edilməlidir ki, (yığıncaq azadlıqdan istifadə edərək), nümayişlərin iğtişaslara çevrilməsi və ya digərlərin hüquqlarına xələl gətirmək ehtimalı olduğu təqdirdə, belə toplantılara icazə verilməməlidir.
- (ii) Digər misal ondan ibarətdir ki, cinayətkarlığa qarşı mübarizənin zəruriliyini nəzərə alaraq, insanlara ictimai yerlərdə öz üzvlərini gizlətməyə icazə verilməyə bilər.
- (iii) İctimai asayiş cinayətkarlıq və zorakılıq məsələləri ilə məhdudlaşmır. Belə ki, şəhərsalma və rayonlara bölünmə qaydaları müəyyən məkanda sitayiş yerinin qurulması cəhəndən üstün götürülə bilər.

- (c) Dövlət siyasəti;

İzahlı qeyd:

Tolerantlıq digər qruplarla qarşılıqlı əlaqə saxlamaq zərurətindən imtina edərək, bir qrupun özünü cəmiyyətdən bütövlükdə təcrid etməsi kimi başa düşülməməlidir.

- (d) İctimai əxlaq;

İzahlı qeyd:

Misallar: Tolerantlıq qadınların sünneti, məcburi nikah, poliqamiya, qadınların istismarı və ya onlar üzərində üstünlüyün hər hansı forması kimi halların qəbul edilməsinə nəzərdə tutmur.

- (e) İctimai səhiyyə;

İzahlı qeyd:

Misal: İngiltərənin Apelyasiya Məhkəməsi (Lord Denningin işində) bakteriya ilə

zəhərlənmə təhlükəsi baxımından şokolad istehsalı fabrikinin saqqallı Sıqhi işçiləri götürməkdən imtinasında hər hansı səhv müəyyən etməmişdir.

(f) Digərlərin hüquq və azadlıqlarının qorunması;

İzahlı qeydlər:

- (i) Tolerantlıq iki istiqamətli yoldur. Tolerantlıqdan yararlanmağı istəyən qrup üzvləri bütöv cəmiyyətə, eləcə də digər qrupların üzvləri, dissidentlər və öz qrupunun digər üzvlərinə bu arzunu nümayiş etdirməlidirlər.
- (ii) Dözümsüzlük göstərən şəxsə tolerant olmaq zəruri deyil. Bu ifadəni qəbul etmək azadlığına gəldikdə xüsusilə vacibdir: bu azadlıq digər qrupları qorumaq məqsədilə sui-istifadə edilməməlidir.

5-ci bölüm. Miqrantlar

- (a) Tolerantlıq (1(d) bölümündə müəyyən edildiyi kimi) cəmiyyətdə uzun müddət ərzində kök salması və ya xaricdən miqrasiya etməsi nəticəsində yeni formalaşmasından asılı olmayaraq, hər hansı qrup (1(a) bölümündə müəyyən edildiyi kimi) üçün təmin edilməlidir.
- (b) Öz növbəsində xarici miqrantlar vahid cəmiyyət daxilində müxtəlif qruplarla birgə yaşayış prinsiplərinə riayət etməlidirlər.
- (c) Əgər dövlətin ərazisinə buraxılmış, lakin vətəndaşlığı almamış xarici miqrantlar vahid milli cəmiyyət daxilində müxtəlif qruplarla birgə yaşayış prinsiplərini aydın şəkildə riayət etmək istəmirsə, onda həmin şəxs (qüvvədə olan beynəlxalq hüquq standartlarını nəzərə alaraq) dövləti tərk etməyə məcbur edilə bilər.

İzahlı qeydlər:

- (i) İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 4-cü protokolunun 3-cü maddəsinə əsasən "heç bir vətəndaş olduğu dövlətin ərazisindən çıxarıla bilməz". Aydın ki, yə

miqrant vətəndaşlığı aldığı təqdirdə (c) bəndi artıq tətbiq edilmir.

(ii) Hətta vətəndaşlığı olmayan şəxslərə gəldikdə nəzərə almaq lazımdır ki, həmin protokolun 4-cü maddəsinə əsasən, "əcənilərin kollektiv çıxarılması qadağandır". Beləliklə, yeni miqranta münasibətdə dövlət daxilində qalmaq hüququna xitam verilməsi ilə bağlı qərar müvafiq məhkəmə və ya yarı məhkəmə proseduru vasitəsilə fərdi əsaslarla qəbul edilməlidir.

(iii) "İctimai maraq və ya əxlaqı pozan" miqrant işçiləri çıxarmaq hüququ Avropa Sosial Xartiyasının 19(8)-ci maddəsində aydın şəkildə ifadə edilir.

(iv) Xarici miqrantın vahid milli cəmiyyət daxilində müxtəlif qruplarla birgə yaşama prinsiplərinə riayət etmək arzusunda olmadığını müəyyənləşdirmək, faktiki olaraq, məhkəmə və ya yarı məhkəmə qurumları tərəfindən aydınlaşdırılmalıdır.

(v) Dövlətərazisində daxil olduqları zaman xarici miqrantlardan (c) bəndinə daxil edilmiş müddəə barəsində məlumatlı olmalarını təsdiqləyən bəyanatı imzalamaq tələb oluna bilər.

6-cı bölüm. Həyata keçirilmə

Hazırkı nizamnamənin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə hökumət aşağıdakı addımları atacaq:

İzahlı qeyd

Ayındır ki, Tolerantlığın Təşviqi haqqında Nizamnamənin qəbulu özü-özlüyündə kifayət deyil. Nizamnamənin kağız üzərində qalmaması və reallıqda əslində icra edilməsini təmin edəcək mexanizm olmalıdır.

(a) Zəif və imkansız qrupların xüsusi müdafiəsinə görə məsuliyyət daşımaq;

İzahlı qeydlər:

- (i) Dövlət daxilində hər kəs üçün hökumət tərəfindən təmin edilən

ümumi müdafiyyə əlavə olaraq, zəif və imkansız qrup üzvlərinin xüsusi müdafiyyə hüquqları var.

(ii) Zəif və imkansız qrup üzvlərinə təmin edilən xüsusi müdafiə onlara güzəştli münasibəti nəzərdə tutmaqla bərabər, bu güzəştli münasibət tolerantlığın (1(d) bölümündə verilmiş tolerantlıq tərifinə bax) kökündə dayanan adi hörmət və qəbuldan artıq münasibət kimi başa düşülməlidir. Bununla belə, hazırkı müddəa tarixi tolerantlıq ilə zəif mövqe arasında əlaqəyə əsaslanır.

(iii) Müəyyən cəmiyyətdə hansı qrupun zəif və ya imkansız olması sualına cavab ölkədən ölkəyə fərqlənir.

(b) Mövcud nəzarət mexanizminə zərər vurmadan, hazırkı nizamnamənin həyata keçirilməsinə nəzarət etmək məqsədilə xüsusi inzibati qurum yaratmaq;

İzahlı qeyd:

(i) Bu müddəanın həyata keçirilməsi hər hansı müəyyən dövlətdə mövcud olan strukturdan asılıdır. Hazırkı nizamnamə kimi qanunlara nəzarət etmək məqsədilə ümumi səlahiyyət verilmiş inzibati qurumu artıq yaratmış hər bir ölkədə əlavə tədbirlərin görülməsi zəruri deyil. Bununla belə, bu cür orqanın mövcud olmadığı halda inzibati qurum yaradılmalıdır.

(ii) Arzu edilir ki, xüsusi inzibati orqan ədliyyə nazirliyi daxilində fəaliyyət göstərsin (baxmayaraq ki, daxili işlər nazirliyi də digər mümkün fürsət ola bilər).

(c) Tolerantlığı təşviq etmək səlahiyyətinə malik və dövlət qulluğundan kənar, tanınmış şəxslərdən ibarət müstəqil orqan kimi fəaliyyət göstərən Milli Tolerantlıq Monitoring Komissiyasını yaratmaq. Komissiyaya aşağıdakı səlahiyyətlər veriləcəkdir:

(i) Tədbirlər üzrə ümumi təlimatlar və konkret tövsiyələr vermək.

(ii) Hazırkı nizamnamənin təcürbədə hansı dərəcədə həyata keçirilməsinə dair fikirlərini bildirmək.

(iii) Media və digər vasitələrlə həmin təlimatları, tövsiyələri və fikirləri yaymaq.

(iv) Digər dövlətlərin oxşar orqanları ilə beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək.

İzahlı qeydlər:

(i) (b) və (c) bəndlərin mahiyyəti hazırkı nizamnaməni həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş iki milli orqanın mövcudluğundan ibarətdir. Birinci orqan ((b) bəndində istinad edilən) hökumət qurumudur. İkinci orqan isə ((c) bəndində istinad edilən), müstəqil fəaliyyət göstərən (xüsusi ombudsman kimi) hökumətdən kənar qurumdur.

(ii) Müstəqil komissiyaya bütün şəxslərə münasibətdə nizamnamənin həyata keçirilməsinə dair öz fikirlərini bildirmək səlahiyyəti veriləcək. Bu çərçivədə həyata keçirilmə cinayət sanksiyaların tətbiqini, təhsil tədbirlərini və mediada işıqlandırılmanı nəzərdə tutur (lakin bununla məhdudlaşmır).

(iii) Müstəqil Komissiyaya həmçinin milli və beynəlxalq konfranslar, simpozium, seminar və digər tədbirləri təşkil etmək səlahiyyəti veriləcək.

7-ci bölüm. Cinayət sanksiyaları

(a) Aşağıdakı aktlar ağır cinayət kimi cəzalandırılacaq əməllər hesab ediləcəkdir:

(i) 1(c) bölümündə müəyyən edildiyi kimi ədavət zəminində törədilən cinayətlər.

(ii) 1(a) bölümündə müəyyən edildiyi kimi qrupa qarşı zorakılığa təhrik etmə.

(iii) 1(b) bölümündə müəyyən edildiyi kimi qrupa qarşı böhtan.

(iv) Totalitar ideologiyanın, ksenofobiyanın və ya antisemitizmin gizlin bəyanılması.

(v) Holokostun ictimai qaydada bəyanılması və ya onun inkarı edilməsi.

(vi) Beynəlxalq cinayət məhkəməsi və ya tribunali tərəfindən mövcudluğu müəyyən edilmiş hər hansı digər soyqırım aktının ictimai qaydada bəyənilməsi və ya inkar edilməsi.

İzahlı qeyd:

Hazırkı alt bölümdə ağır cinayətlər kimi cəzalandırılacaq aktlar müəyyən edilir. (vi) alt bənd beynəlxalq məhkəmə və ya tribunalların qərarları ilə əhatə olunmayan, lakin, soyqırım kimi hesab edilən və ya hesab edilə bilməyən digər aktlara gəldikdə ictimai (və ya özəl) müzakirələrə və ya fikir ayrılığına təsir etmir

- (b) (a) bəndində sadalanmış cinayətlərin törədilməsində məhkum olunmuş yuvenal şəxslər tolerantlıq mədəniyyətinin onlarda formalaşması üçün hazırlanmış reabilitasiya proqramından keçməlidirlər;
- (c) (a) bəndində sadalanmış cinayətlər ekstradisiya məqsədləri üçün siyasi hüquq pozmaları kimi hesab edilməli deyil;
- (d) (a) bəndində sadalanmış cinayətlərin qurbanları cinayətləri törədənələrə qarşı iddia qaldırmaq, o cümlədən, təzminat hüququna malik olacaqlar;
- (e) İmkansızlıq baxımından statusundan asılı olmayaraq, (a) bəndində sadalanmış cinayətlərin qurbanlarına ödənişsiz hüquqi yardım təklif olunacaqdır.

8-çi bölüm. Təhsil.

Hökumət aşağıdakıları təmin edəcəkdir:

- (a) Digərlərinin keyfiyyətlərinə və mədəniyyətinə aid tolerantlıq mühitini təşviq etmək və müxtəlifliyi qəbul etmək məqsədilə tələbələrə həvəsləndirmək üçün ibtidai səviyyədən başlayaraq məktəblərdə kurslar təşkil etmək;

İzahlı qeydlər:

- (i) Uzun illər üçün qəbul edilmiş prinsip (14 may 1981-ci ildə Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi tərəfindən qəbul edilmiş Dözümsüzlük Demokratıyaya Təhlükədir haqqında Bəyannamə ilə müqayisə et).

(ii) Tədris proqramı, yəni orta məktəb çərçivəsində bu cür kursların mümkün qədər tez başlanması olduqca vacibdir. Bununla belə, həmin kurslar universitet səviyyəsinə qədər ali təhsil ocaqlarında təşkil olunacaqdır.

- (b) Oxşar kurslar hərbi və hüquq mühafizə orqanlarda xidmət göstərən qulluqçuların təlim kurslarına daxil ediləcəkdir;
- (c) Təlim və tolerantlıq haqqında məlumatlandırma kursları cəmiyyətin müxtəlif təbəqələri, xüsusilə, peşəkar qruplara münasibətdə təşkil olunacaqdır;

İzahlı qeydlər:

- (i) Təlim kursu böyüklər üçün davamlı tədrisin bir hissəsi kimi təqdim edilməlidir.
- (ii) Hüquqşünasların (hakim və cinayət ədliyyəsi personalının), inzi-batçıların, polis əməkdaşlarının, həkimlərin və s. şəxslərin təkmilləşdirilmiş peşə təlim kurslarının təşkili xüsusi olaraq vacibdir.
- (d) Tolerantlıq haqqında məlumatlandırma kursları (o cümlədən, tədris proqramları) üçün tədris materialları tələbatlara cavab vermək məqsədilə təhsil idarələri tərəfindən tərtib edilməlidir.
- (e) Təlimatçılar tolerantlıq haqqında məlumatlandırma kurslarında digərləri üçün təlim keçirmək məqsədilə lazımi ixtisaslaşma təlimlərindən keçəcəklər.
- (f) Təhsil idarələri 1(a) bölümündə müəyyən edildiyi kimi hər hansı qrupa qarşı yönəlmiş istənilən ehkamların və hörmətsizliyin tədris materiallarında olmasını təmin edəcəklər.
- (g) Tolerantlıq mühitini təşviq edən kitab, pyes, qəzet xəbərləri, jurnal məqalələri, film və televiziya proqramların hazırlanması həvəsləndiriləcək və zəruri halda hökumət tərəfindən subsidiyalaşdırılacaq.

9-çü bölüm. Kütləvi informasiya vasitələri

- (a) Hökumət ictimai yayımlanan (televiziya və radio) stansiyalar öz verilişlərinin müəyyən faizini 8(f) bölümündə göstərilidiyi kimi tolerantlıq mühitinin

təşviqinə həsr etməsinə çalışacaq.

- (b) (b) Hökumət bütün özəl kütləvi informasiya vasitələrini (o cümlədən çap mətbuatını) 8(f) bölümündə göstəriləyi kimi tolerantlıq mühitinin təşviqinə həvəsləndirəcəkdir.
- (c) Hökumət dözümsüzlüyün yayılmasının qarşısı alacaq etik davranış məəcəlləsinin qəbul edilməsində bütün kütləvi informasiya vasitələrini həvəsləndirəcək və bu məəcəlləyə kütləvi informasiya vasitələri haqqında şikayətlərə baxan komissiya nəzarət edəcək.

İzahlı qeydlər:

(i) Bu iş ehtiyatlı şəkildə aparılır, çünki, mediaya senzuranı tətbiq etmək istəyi yoxdur. Media şikayətləri üzrə komissiya müstəqil şəxslərdən ibarət olmalı, həmçinin, hökumətə yox medianın özü tərəfindən yaradılmalı və ona tabe olmalıdır.

(ii) Dözümsüzlüyün yayılması formasında internetdən sui-istifadə halları var. Bununla belə, hazırda, kiberməkanda hüquqi tənzimləmə ilə bağlı irəli sürülən təşəbbüslər geniş çərçivədə müzakirə olunur. Bu məsələnin hansı şəkildə həll olunacağı haqqında danışmaq tezdir.

Bu mətn Yoram Dinştayn (sədr), Uqo Cenezio, Reyn Müllerson, Daniel Türer və Rudiger Volframdan ibarət ekspertlər qrupu tərəfindən Avropa Tolerantlıq və Barışq Şurasının himayəsi ilə hazırlanmışdır.

“Tolerantlığın təşviqi və dözümsüzlüyə qarşı mübarizə haqqında” Avropa Çərçivə Konvensiyası

Brüssel, 10. XI.2008

Preambula

Avropa Şurasının üzvləri arasında daha böyük birliyə nail olmaq məqsədini və bu məqsədə nail olmaqda üsulların birinin İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyada təsbit olunmuş insan hüquqları və əsas azadlıqların qorunması və inkişaf etdirilməsi olduğunu nəzərə alaraq,

Dünyada ədalətin və sülhün təməlini təşkil edən həmin əsas azadlıqlara, eləcə də asılı olduğu insan hüquqlarına riayət edilməsi, plüralist demokratiya və ümumi qavrama yolu ilə onların ən yaxşı şəkildə qorunmasına tam inamını bir daha izhar edərək,

Avropa Şurasına üzv dövlətlərin dövlət və hökumət başçılarından 9 oktyabr 1993-cü ildə Vyanada qəbul edilmiş bəyannaməsinin tamamlanmasını arzulayaraq,

Bölgünmə əvəzinə mədəni müxtəlifliyin hər bir cəmiyyət üçün zənginləşmə mənbəyi və amilinin olması üçün tolerantlıq və dialoq mühitinin yaradılmasının zəruriliyini nəzərə alaraq,

Tolerant və çiçəklənən Avropanın reallaşmasının sırf dövlətlər arasında əməkdaşlıqdan asılı olmamasını və hər bir dövlətin quruluşuna və ərazi bütövlüyünə zərər vurmadan yerli və regional hakimiyyət orqanları arasında sərhədlərarası əməkdaşlığı tələb etməsini nəzərə alaraq,

“Bu Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqlardan istifadə cins, irq, dərinin rəngi, dil, din, siyasi və digər baxışlar, milli və ya sosial mənsə, milli azlıqlara mənsubiyyət, mülkiyyət, doğum və ya hər hansı digər əlamətlərə görə ayrı seçkilik olmadan təmin olunmalıdır” kimi qeyd olunan İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 14-cü maddəsinə və ayrı-seçkiliyi qadağan edən ümumi müddəanı özündə əks etdirən 12-ci protokolu nəzərdə tutaraq,

Birləşmiş Millətlərin Nizamnaməsində əsas insan hüquqlarına, insanın ləyaqəti və dəyərinə inamın bir daha təsdiq edildiyini və yaxşı qonşular kimi yan-yana sülh şəraitində birgə yaşama və tolerantlıq təcrübəsinə çağırışın edilməsini nəzərə alaraq,

Nüremberq Beynəlxalq Hərbi Tribunal Nizamnaməsi tərəfindən tanınmış beynəlxalq hüquq prinsiplərini və Tribunalın müəyyən edilmiş iddia müddəti olmayan, beynəlxalq hüquqda ən ağır cinayətlər kimi hesab edilən müharibə cinayətlərini və insanlığa qarşı cinayətləri pisləyən qərarını təsdiqləyərək,

Həmçinin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində “bütün insanların öz ləyaqətləri və hüquqları ilə azad və bərabər doğulduqlarının, onlara şüur, dərrakə və vicdan bəxş edildiyinin və bir-birlərinə münasibətdə qardaşlıq ruhunda davranmalı olduqlarının” (1-ci maddədə), “bütün insanların düşüncə, vicdan və din azadlıqlarına malik” olmasının (18-ci maddədə), eləcə də “fikri və ifadə azadlığına malik” olmasının (19-cu maddədə) və “təhsilin bütün xalqlar, irqi və dini qruplar arasında

anlaşmanı, dözümlülüyü və dostluğutəşviq etməsinin” (26-cı maddədə) təsdiq olunduğunu xatırlayaraq,

İctimai fərqindəliyi formalaşdırmaq məqsədilə YUNESKO-nun Tolerantlıq haqqında Prinsiplər Bəyannaməsinin dözümsüzlüyün təhlükələrinin və tolerantlığın tədris olunmasının təşviqi üçün daha böyük öhdəlik və işlərlə cavab tədbirlərinin görülməsinin zəruriliyini vurğulayan 6-cı maddəsinə nəzər salaraq,

Müvafiq beynəlxalq vasitələri, o cümlədən aşağıdakıları qeyd edərək:

Birləşmiş Millətlər Nizamnaməsinə uyğun olaraq dövlətlər arasında dostluq münasibətləri və əməkdaşlığa dair beynəlxalq hüquq prinsipləri haqqında Birləşmiş Millətlər Bəyannaməsi; İctimai və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt;

İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt;

İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiya;

Soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya;

Qaçqınların statusuna aid 1951-ci il tarixli Konvensiya və onun 1967-ci il tarixli Protokolu və regional sənədləri;

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya;

İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növlərinə qarşı Konvensiya;

Din və etiqad əsasında dözümsüzlüyün bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında Bəyannamə;

Milli və ya etnik, dini və dil azlıqlarına mənsub olan şəxslərin hüquqları haqqında Bəyannamə;

Beynəlxalq terrorçuluğun ləğv edilməsi tədbirləri haqqında Bəyannamə;

İrqi və irqi mövhumat haqqında YUNESKO Bəyannaməsi;

Təhsildə ayrı-seçkilik əleyhinə YUNESKO Konvensiyası və Təvsiyəsi;

Dünya İnsan Hüquqları Konfransının Vyana Bəyannaməsi və Tədbirlər Proqramı;

İrqiçilik, irqi ayrı-seçkilik, ksenofobiya və əlaqədar dözümsüzlüklərə qarşı dünya konfransının Durban Bəyannaməsi və Tədbirlər Proqramı.

Avropada tolerantlığın təşviqi və dözümsüzlüyə qarşı mübarizənin aparılması sahəsində hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatlarının və xüsusən də, İrqiçiliyə qarşı Avropa Komissiyası, Avropa İttifaqının Əsas Hüquqların Agentliyi və ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Ofisin apardığı mühüm işi nəzərə alaraq,

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququnu və bu Məhkəmənin Nasional-Sosialist rejim dövründə insanlığa qarşı törədilmiş cinayətlərin olmasına qarşı çıxmanın irqi defamasiyanın və yəhudilərə ədavətlə yanaşmağa təhrik etmənin ən ağır formalarından biri kimi hesab edildiyinə dair qərarını və insanlığa qarşı bu cür cinayətlərin inkarı və pro-Nasist siyasətin əsaslandırılmasının Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsinin əks etdirdiyi müdafiəsi ilə əhatə oluna bilməyəcəyini nəzərə alaraq.

Kompüter sistemləri vasitəsilə törədilmiş irqçi və ya ksenofobiya tərkibli aktların kriminallaşdırılmasına aid Kiber cinayətkarlıq haqqında Konvensiyanın Əlavə Protokoluna nəzər salaraq,

İrqiçiliyə, ksenofobiyaya, antisemitizmə və dözümsüzlüyə qarşı mübarizəyə aid Ümumi Siyasətin 1 saylı tövsiyəni və İrqiçilik və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının milli səviyyədə irqiçiliyə, ksenofobiyaya, antisemitizmə və dözümsüzlüyə qarşı mübarizənin aparılması məqsədilə ixtisaslaşmış orqanlarla bağlı Ümumi Siyasətin 2 saylı tövsiyəni xatırlayaraq,

İrqiçilik və dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının irqiçilik və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı effektiv mübarizə aparmaq üçün müvafiq hüquq tədbirlərinin əsas elementlərini özündə əks etdirən irqiçilik və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə haqqında milli qanunvericiliklə bağlı Ümumi Siyasətin 7-ci tövsiyəsini xatırlayaraq,

Avropa Şurasının Baş katibi tərəfindən Strasburqda çağırılmış “Bu gün Avropada antisemitizmlə bağlı məsləhətləşmə”-nin iştirakçıları tərəfindən 27 mart 2000-ci ildə qəbul edilmiş “Antisemitizm bu gün Avropada” haqqında Narahatlıq və Məram Bəyannaməsini xatırlayaraq,

2002-ci ilin oktyabrında Strasburqda keçirilmiş nazirlər seminarında təhsil nazirlərinin təsdiq etdiyi 21-ci əsrdə Avropada tarixin tədrisi haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə ünvanlandığı (2001) 15 saylı tövsiyəsini nəzərə alaraq,

Qeyri-irqçi cəmiyyət naminə Avropa siyasi partiyalarının Nizanınaməsində əks olunmuş prinsipləri xatırlayaraq,

19 – 20 iyun 2003-cü ildə Vyanada və 28-29 aprel 2004-cü ildə Berlində keçirilmiş Antisemitizm haqqında ATƏT konfranslarının nəticələrini qeyd edərək,

İrçilik və ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizədə Avropa İttifaqının apardığı işi xatırlayaraq və 19 fevral 2004-cü il tarixində Brüsseldə təşkil olunmuş "Avropa antisemitizmə qarşı, Birlik Müxtəliflikdədir naminə" seminarının nəticələrini qeyd edərək,

Avropanın tarixi öz keçmişini yadda saxlamağı və irçilik, ksenofobiya, antisemitizm və dözümsüzlüyün hər hansı təzahürünə fəal şəkildə qarşı çıxmaqda diqqətli qalmaq tələb etdiyini xatırlayaraq,

Nasist erası zamanı yəhudilərə qarşı sisteməlik təqib qurbanlarının və qırğına inaruz qalmış şəxslərin, o cümlədən İkinci dünya müharibəsi zamanı irqçi təqiblər və kütləvi qırğın siyasətinin digər qurbanlarının xatirəsini yad edərək,

Bu baxımdan, Avropa Şurasının ümumi və ədalətli dəyərlərin müdafiəsi və təşviqi, xüsusən də İkinci dünya müharibəsinin dəhşətlərindən sonra Avropanın üzərində yenidən qurulduğu insan hüquqlarının müdafiəsi və təşviqi kimi aydın ideyalar əsasında inşa edildiyini vurğulayaraq,

İrçilik, ksenofobiya, antisemitizm və dözümsüzlüyə qarşı mübarizənin insan hüquqlarının müdafiəsinin və təşviqinin əsasında dayandığını xatırladaraq,

Xüsusi növ tədbirləri tələb edən antisemitizmə qarşı mübarizənin irçilik əleyhinə mübarizənin ayrılmaz və mühüm komponenti olmasına qəti şəkildə əmin olaraq,

Antisemitizmin Avropada əsrlər boyu olmasını qeyd edərək,

Bir çox Avropa ölkələrində antisemitizmin hazırda artmasını müşahidə edərək və bu artımın həmçinin antisemitizmin yeni formaları ilə xarakterizə olduğunu vurğulayaraq,

Antisemitizmə qarşı mübarizəyə yönəlmiş səylərin bütün bu cür əməlləri törədənələrə və bütün qurbanlara münasibətdə irqi zorakılıq, ədavət və ayrı-seçkiliyə qarşı müddəalara xüsusi diqqət yetirməklə, irçiliyə və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı hüquqi müddəaların tam şəkildə həyata keçirilməsini əhatə etdiyini qeyd edərək,

Bundan əlavə, bu səylərin həmçinin yerli və milli səviyyələrdə cəmiyyətin müx-

təlif təbəqələri arasında dialoq və əməkdaşlığın. o cümlədən müxtəlif mədəni, etnik və dini icmalar arasında dialoq və əməkdaşlığın təşviqini həmçinin əhatə edəcəyinə əmin olaraq,

Bundan əlavə, bu səylərin həmçinin müxtəlif mədəni, etnik və dini icmalar da daxil olmaqla yerli və milli səviyyələrdə cəmiyyətin müxtəlif təbəqələri arasında dialoq və əməkdaşlığın təşviqini əhatə edəcəyinə əmin olaraq,

Təhsilin tolerantlığın təşviqi və insan hüquqlarına hörmət edilməsində oynadığı rolunu və bununla, antisemitizmə qarşı mübarizəyə yardım etdiyini qəti surətdə vurğulayaraq,

Zorakılığı təşviq edən neonasist, neofaşist və millətçilik ideologiyaların mövcudluğu və yenidən dirçəlişi iştirakçı dövlətlər tərəfindən pislənən və bu cür fenomenlərə istənilən anda və ya istənilən şəraitdə heç zaman bəraət qazandıra bilməyəcəyi qeyd olunan Durban Bəyannaməsinin müddəasını bir daha təsdiqləyərək,

Tolerantlığın hər hansı sivil cəmiyyətin və sülhün möhkəm bünövrəsi olduğuna qətiyyətlə inanaraq,

Durban Bəyannaməsinə və İrçilik, irqi ayrı-seçkilik, ksenofobiya və əlaqədar dözümsüzlüklərə qarşı Dünya Konfransının tədbirlər planımtamamlanmasını arzulayaraq,

Qanuna, milli bütövlüyə və suverenliyə böyük dərəcədə əməl etməklə ən zəif qruplara məxsus insanların və ya müxtəlif irqçi akt qurbanlarının hüquq və azadlıqlarının – tolerantlığın təşviqi və dözümsüzlüyün hər hansı təzahürünə qarşı mübarizənin aparılması yolu ilə – effektiv müdafiəsini üzv dövlətlərdə, eləcə də bu sənədə tərəf kimi qoşula biləcək digər bu kimi dövlətlərdə təmin etmək məqsədilə riayət olunmalı prinsip və onlara aid öhdəlikləri müəyyən etməkdə israrlı olaraq,

Hazırkı çərçivə Konvensiyasında təsbit olunmuş müddəaları milli qanunvericilik və müvafiq hökumət siyasəti vasitəsilə həyata keçirməkdə qətiyyətli olaraq,

aşağıdakılar üzərində razılığa gəlirlər:

Maddə 1

A. Hazırkı Çərçivə Konvensiyasının müddəaları xoş niyyət ilə anlaşma, qardaşlıq, tolerantlıq, dialoq və dövlətlər arasında mehriban qonşuluq, dost

münasibətlər və əməkdaşlıq prinsiplərinə uyğun tətbiq edilməlidir.

B. Bu Çərçivə Konvensiyasının əhatə dairəsi hazırkı Çərçivə Konvensiyada nəzərdə tutulmayan dözümsüzlüyün hər hansı digər formasına qarşı yönəlmis Əlavə Protokolların qəbulu ilə genişləndirilə bilər.

1-ci HİSSƏ

Maddə 2

Hazırkı çərçivə Konvensiyasında, tolerantlıq dünya sivilizasiyalarının, mədəniyyətlərin, dinlərin, ifadənin müxtəlif formalarının və insan olmanın yollarının zəngin müxtəlifliyinə hörmət, qəbul və dəyərləndirilmə kimi müəyyən edilir. O, bilik, şəffaflıq, əlaqə və fikir, vicdan və əqidə azadlığı ilə möhkəmlənir. Bu yalnız əxlaqi öhdəlik deyil, bu, həmçinin siyasi və hüquqi zərurətdir. Tolerantlıq, ilk öncə, hər kəsin ümumdünya insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının tanınmasından irəli gələn fəal münasibətdir. Tolerantlıq insan hüquqlarını, plüralizmi (o cümlədən mədəni plüralizmi), demokratiya və qanunun aliliyinin müdafiə edən məsuliyyətdir. O, ehkamçılıq və mütləqiyyətin rədd edilməsinə nəzərdə tutur və insan hüquqlarına aid beynəlxalq sənədlərdə təsbit edilmiş standartlara söykənir. Tolerantlıq fərdlər, qruplar, yerli hakimiyyət orqanları və dövlətlər tərəfindən həyata keçirilməlidir.

Maddə 3

Hazırkı Çərçivə Konvensiyasında, dözümsüzlük fərdlərin, qrupların və ya dövlətlərin fərdlərə, qruplara və ya icmalara qarşı irqi, siyasi və ya ideoloji fəaliyyəti, eləcə də əməlləri kimi müəyyən edilir. Bu cür fəaliyyət və ya əməllər aşağıdakıları əhatə edir: irqi zorakılıq, ədavət və ayrı-seçkiliyə təhrik etmə, təcavüzkar millətçilik; irqi, ksenofobiya və antisemit aktların törədilməsinə bağlılıq; Holokostun və insanlığa qarşı cinayətlərin inkarı; və irqi, ksenofobiya və təftişçi materialların yayılması; irqi və ya ksenofob əməllərə qoşulmuş və ya irqi, ksenofobiya və ya təftişçi doktrinaları təşviq edən qrupların işində iştirak.

Maddə 4

Tərəflər istər gizlin, istərsə açıq və ya daxildən gələn dözümsüzlüyün fərdlərə, qruplara və ya icmalara münasibətdə müəyyən edilməsi, eləcə də aradan qaldırılması məqsədilə öz konstitusiyalarını, qanunlarını, və hüquqi sistemlərini müvafiq regional və ümumdünya insan hüquqları sənədləri, normaları və standartlarına uyğun nəzərdən keçirməlidir.

Maddə 5

Tərəflər mövcud milli ayrı-seçkilik qanunvericiliyi, habelə müvafiq regional və beynəlxalq sənəd və mexanizmlərə əlavə olaraq, milli və regional səviyyələrdə effektiv tədbirləri və siyasəti qəbul edib, həyata keçirəcəklər. Bu, bütün vətəndaşların və institutların dözümsüzlüyə qarşı mövqə nümayiş etdirməsinə və bütün dövlətlər daxilində, həmçinin onlar arasında müxtəlifliyin faydalarının qəbul edilməsinə və maksimal həddə çatdırılmasına, eləcə də ona hörmətlə yanaşılmasına səsləməlidir. Bu məqsədə icmalar və dövlətlər daxilində, o cümlədən onların arasında tolerantlıq, ədalət, bərabərlik, qeyri-ayrı-seçkilik, demokratiya, düzgünlük, dostluq və hörmət kimi dəyərləri həyata keçirərək və təşviq edərək ahəngdar və məhsuldar gələcəyin qurulmasında birgə işləməklə, xüsusən də, mədəni müxtəlifliyin faydaları barədə məlumatlılıq səviyyəsinin və onun anlaşılmasının artırılması məqsədilə ictimai dialoq, informasiya və təhsil proqramları, o cümlədən dövlət orqanların beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları, eləcə də vətəndaş cəmiyyətinin digər sektorları ilə tərəfdaşlıq etdiyi proqramlar vasitəsilə nail olunacaqdır.

Maddə 6

Tərəflər tolerantlıq və mədəniyyətlərarası dialoq ruhunu həvəsləndirəcək, xüsusən də, təhsil, mədəniyyət və media sahələrində bütün insanların etnik, mədəni, dil və ya dini özünəməxsusluğundan asılı olmayaraq, öz ərazilərində yaşayan şəxslər arasında qarşılıqlı hörmətin, anlaşma və əməkdaşlığın təşviq edilməsi üçün effektiv addımlar atacaqlar.

Maddə 7

Tərəflər etnik, mədəni, cinsi, dil və ya dini özünəməxsusluğuna görə ayrı-seçkilik, ədavət, düşmən münasibəti və ya zorakılıq hədələrinə və ya əməllərinə məruz qala biləcək bütün şəxslərin müdafiəsi üçün lazımı addımlar atacaqlar.

Maddə 8

Bütün fərdlər, qruplar və iştirakçı Tərəflər digərlərinə münasibətdə tolerantlığı gücləndirilməsi üçün səylər göstərməli və global tolerantlıq mədəniyyətinin formalaşdırılmasına töhfə verməlidirlər.

Maddə 9

Tərəflər etiraf edirlər ki, bütün dövlətlər demokratik, şəffaf, cavabdeh, öz xalq qarşısında məsuliyyətli, həmçinin onun tələbləri və istəklərinə cavab verən bəzi kumətlərə ehtiyac duyur. Bu baxımdan, tərəflər tolerantlığın effektiv təşviq və fərdlər, qruplar, yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən və ya (3-cü maddədə istinad edilən) fərdlərə, qruplara və icmalara qarşı dövlətin törətdiyi irqi, siyasət və ya ideoloji zəmində edilən hərəkətlərin qarşısını almaq və aradan qaldırmaq üçün öz ərazisində və ya ərazilərində insan hüquqlarına, əsas azadlıqlara və qanunun aliliyinə hörmətin kifayət dərəcədə olmasını təmin etməyə çalışacaq.

Maddə 10

Tərəflər etiraf edirlər ki, vətəndaş olmayan şəxslərə, xüsusən də miqrantlara qaçqın və sığınacaq axtaranlara qarşı ksenofobiya hazırkı irqçiliyin əsas mənbələrindən birini təşkil edir və bu cür qrupların üzvlərinə qarşı insan hüquqları pozuntuları tez-tez ayrı-seçkilik, ksenofob və irqçi münasibət çərçivəsində baş verir.

Maddə 11

Tərəflər miqrant işçilər də daxil olmaqla irqçilik, irqi ayrı-seçkilik, ksenofobiya və əlaqədar özümsüzlüklərin qurbanı olan işçiləri, qorumaq üçün effektiv qanunverici və inzibati siyasət, o cümlədən digər qabaqlayıcı tədbirlər planlaşdırmaq, gücləndirmək, təşviq etmək və həyata keçirmək öhdəliyini öz üzərinə götürürlər. Onlar evdarlıq işi ilə məşğul olan şəxslərin və alver qurbanına çevrilmiş insanların ayrı-seçkilik və zorakılıqdan qorunmasına, eləcə də onlara qarşı edilən əməllərin aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirməlidirlər.

Maddə 12

- A. Tərəflər irqçilik və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə haqqında milli qanunvericiliklə bağlı Ümumi Siyasətin 7-ci tövsiyəsində verilmiş irqçilik və dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının təkliflərini nəzərə alaraq, antisemitizmə qarşı mübarizəyə yönəlmiş qanunvericiliyi qəbul etmək öhdəliyini öz üzərinə götürürlər.
- B. Tərəflər qanunda irqçi motivasiyanı bütün kriminal cinayətlərdə ağırlaşdırıcı hal kimi təşkil edəcəyini və bunun antisemit motivasiyanı da əhatə edəcəyini təmin edəcəklər.
- C. Tərəflər irqçiliyə qarşı cinayət qanunlarında antisemitizmin əks olunmasını və beynəlxalq səviyyədə törədildiyi halda aşağıdakı antisemit aktlarının cəzalandırılmasını təmin edəcəklər:
 - a. Yəhudi kimliyi və ya mənsəyinə görə müəyyən şəxsə və ya bir qrup şəxslərə qarşı zorakılıq, ədavət və ya ayrı-seçkiliyin tətbiq edilməsinə ictimai təhrik;
 - b. Hər hansı şəxsin və ya müəyyən qrup insanın faktiki və ya ehtimal olunan yəhudi kimliyi və ya mənsəyinə görə ictimai şəkildə təhqir edilməsi və onlara böhtan atılması;
 - c. Hər hansı şəxsin və ya müəyyən qrup insana qarşı onların faktiki və ya ehtimal olunan yəhudi kimliyi və ya mənsəyinə görə hədələr;
 - d. Yəhudi kimliyi və ya mənsəyinə görə bir qrup şəxsi aşağılayan və ya qaralayan ideologiyanın antisemit məqsədlə ictimai qaydada ifadə edilməsi;
 - e. Holokostun ictimai qaydada inkarı, trivial hadisə kimi təsviri, əsaslandırılması

və ya ona bəraət qazandırılması;

- f. Yəhudi kimliyi və ya mənşəyinə görə şəxslərə qarşı törədilmiş soyqırım cinayətlərin, insanlığa qarşı cinayətlərin və ya müharibə cinayətlərin antisemit məqsədilə ictimai qaydada inkarı, trivial hadisə kimi təsviri, əsaslandırılması və ya onlara bəraət qazandırılması;
- g. Yuxarıda verilmiş a), b), c), d), e) və f) bəndləri ilə əhatə olunan formalarda ibarət yazılı, təsviri və ya digər materialların antisemit məqsədilə ictimai qaydada yayılması və ya ictimai qaydada paylanması üçün hazırlanması və ya saxlanması;
- h. Yəhudi əmlakın və abidələrin antisemit məqsədlə təhqir edilməsi və ləkələnməsi;
- i. Antisemitizmi təşviq edən qrupun yaradılması və ya bu qrupa rəhbərlik edilməsi; bu cür qrupa dəstəyin (maliyyə və ya digər maddi tələbatlarını ödəyərək, sənədlərin hazırlanması və ya əldə edilməsi) verilməsi; yuxarıdakı a), b), c), d), e), f), g) və h) bəndlərin əhatə etdiyi cinayətlərə töhfə vermək məqsədilə bu cür qrupun fəaliyyətində iştirak.

Maddə 13

Tərəflər irqi zorakılıq, ədavət və ayrı-seçkiliyə təhrik etməyə qarşı müddəalara xüsusi diqqət yetirərək, bütün qurbanlara və istisna olmadan bütün törədənlərə münasibətdə irqçiliyə və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı hüquq müddəalarını həyata keçirməklə irqçiliyin, ksenofobiyanın, antisemitizm və bu kimi ünsürlərin qadağan edilməsinə və qarşısının alınmasına yönəlmiş qanuni maddələrin qəbulu və icrası vasitəsilə dözümsüzlüyə qarşı mübarizə aparacaqlar.

Maddə 14

Tərəflər ayrı-ayrı şəxsləri, xüsusilə münafişə vəziyyətlərində irqçi təhrik etmədən, alçaldıcı dildən və mənfi stereotiplərdən çəkinəcəklər.

Maddə 15

Tərəflər bir daha təsdiqləyirlər ki, irqçi və ksenofob hərəkatlardan irəli gələn cinayətlərin istənilən formada cəzasız qalması qanunun aliliyinin və demokratiyanın zəiflənməsində rol oynayır və bu cür aktların təkrarlanmasına zəmin yaradır.

Maddə 16

Tərəflər həmçinin razılaşırlar ki, irqi üstünlük və ya ədavətə əsaslanan hər hansı ideyanın yayılması Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində təsbit olunmuş prinsiplər və Bütün Növ İrqi Ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması haqqında Beynəlxalq Konvensiyanın 5-ci maddəsində aydın şəkildə nəzərdə tutulmuş hüquqlar baxımından qanunla cəzalandırılan cinayət kimi qeyd edilməlidir.

Maddə 17

Tərəflər neonasist, neofaşist və totalitar yaxud irqi və ya milli mövhumatçı fikirlərə əsaslanan hər hansı digər zorakı, millətçi ideologiyaların mövcudluğunu və yenidən baş qaldırmasını pisləyirlər. Onlar təsdiqləyir ki, bu fenomenlər istənilən vaxt və ya istənilən şəraitdə heç zaman əsaslandırıla bilməz və razılaşırlar ki, bu cür fenomenin hər hansı nümayişi kriminal cinayət kimi sinifləşdirilməli və lazımı qaydada cəzalandırılmalıdır.

Maddə 18

Tərəflər bərabər sosial inkişafı davam etdirmək məqsədilə görülən xüsusi müsbət tədbirləri əhatə edə biləcək milli, regional və beynəlxalq səviyyələrdə strategiyaları, proqramları, siyasəti və adekvat qanunvericiliyi formalaşdıracaq, təşviq edəcək və həyata keçirəcəklər və etnik, mədəni, dilçi və ya dini özünəməxsusluğu nəticəsində ayrı-seçkilik, ədavət, düşmən münasibəti və ya zorakılıq aktlarının bütün qurbanlarının vətəndaş və siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlarını, o cümlədən siyasi, məhkəmə və inzibati təsisatlara daha effektiv çıxışlarını və inkişafın, elm və texnologiyanın gətirdiyi faydasının ayrı-seçkilik olmadan hər kəs üçün həyat tərzini yaxşılaşdırmaq üçün effektiv

töhfə verməsinə zəmanəti təmin edəcəklər.

Maddə 19

- A. Tərəflər bu cür təsisatları yaradacaqlar və onların müstəqilliyinə hörmətə yanaşaraq, həmin təsisatlarla mümkün dərəcə maksimal səviyyədə əməkdaşlıq etmək üçün təşviqat, müdafiə və qarşısının alınması kimi vəzifələri icra edən ölkələrin hakimiyyət orqanlarına, fərdlərə, qruplara və hütövlükdə, cəmiyyətə müraciət edəcəklər.
- B. Tərəflər milli səviyyədə irqçilik, ksenofobiya, antisemitizm və dözümsüzlüyə qarşı mübarizə aparmaq məqsədilə ixtisaslaşmış orqanlara aid irqçilik və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının Ümumi Siyasət üzrə 2 sayı tövsiyəsində əks olunmuş müddəalar əsasında müstəqil ixtisaslaşmış orqan yaradacaq, onun fəaliyyətinə dəstək verəcək və bu orqanın atdığı addımları antisemitizmin bütün formalarını əhatə edəcəyini təmin edəcəklər.
- C. Tərəflər həmin institutlara və oxşar orqanlara tolerantlığı təşviq etmək, habelə dözümsüzlüyün qarşısının alınması, ona qarşı mübarizənin aparılması və onun aradan qaldırılması üçün hazırlanmış strategiyaların, eləcə də bu cür fəaliyyətin formaları, məqsəd və mexanizmləri haqqında biliklərin yayılmasına şərait yaratmaq məqsədilə mövcud milli qanunların və qanunvericiliyin nəşri və yayılması, o cümlədən digər ölkələrdəki institutlarla əməkdaşlığın aparılması yolu ilə dəstək verəcəklər.

Maddə 20

Tərəflər dözümsüzlüyə qarşı mübarizədə, müvafiq qanunvericiliyin qəbul edilməsində, tələb olunan maliyyə vəsaitlərin icrası və ayrılmasına nəzarətdə parlamentlərinin oynadığı mühüm rolu dəstəkləməyə və möhkəmləndirməyə səy göstərəcəklər.

Maddə 21

Tərəflər vətəndaş cəmiyyətinin dözümsüzlüyə qarşı mübarizədə, xüsusən də

norma və strategiyaların təkmilləşdirilməsi istiqamətində dövlətlərə yardımın göstərilməsində, ayrı-seçkiliyin bütün formalarına qarşı addımların atılması və tədbirlərin görülməsində və sonradan onların icrasında oynadığı fundamental rolunu etiraf edir və ona fəal dəstək verəcəklər.

Maddə 22

Tərəflər dözümsüzlüyə qarşı mübarizənin aparılmasında, müxtəlifliyin təqdir olunmasının təşviqində, müxtəlif mədəni, etnik və dini icmalar arasında dialoqun inkişaf etdirilməsində və birgə antiirqçilik tədbirlərinin görülməsində mühüm rol oynayan qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyətini dəstəkləyəcəklər.

Maddə 23

Tərəflər zorakılığın, xüsusən də dözümsüzlükdən irəli gələn zorakılığın aşağıdakı işlər sayəsində aradan qaldırılması üçün çalışmaq öhdəliyini öz üzərinə götürürlər:

- I. Tolerantlığın əhəmiyyəti və ona riayət edilməsinə dair gənclərin maarifləndirilməsi üçün tədris materiallarının tərtib edilməsi;
- II. Zorakı cinayət əməllərində özünü bürüyə verməzdən öncə ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması;
- III. Bu cür dözümsüz cinayət əməllərinin qarşısını almaq məqsədilə əlaqələndirməni, icmanın iştirakını, təlim kurslarını, təhsil və məlumatların toplanmasını yaxşılaşdırmaq üçün yerli icma rəhbərləri, milli və yerli hüquq mühafizə orqanlarının nümayəndələrindən ibarət işçi qruplarının yaradılması;
- IV. Zorakı cinayət əməllərini qadağan edən vətəndaş hüquqlarına aid qanunların qəti şəkildə icrasının təmin edilməsi;
- V. İrqçilik, irqi ayrı-seçkilik, ksenofobiya və əlaqədar dözümsüzlüklərdən irəli gələn zorakılığa dair məlumatların toplanmasının fəal şəkildə aparılması;
- VI. Qurbanlara lazımı yardımın göstərilməsi və irqçilik, irqi ayrı-seçkilik, kse-

nofobiya və əlaqədar dözümsüzlükdən irəli gələn zorakılığın gələcəkdə baş verməsi hallarının qarşısını almaq üçün ictimai maarifləndirmənin aparılması

Maddə 24

Tərəflər qeyri-hökumət təşkilatları, akademik institutları və özəl sektoru aşağıdakı işlərin görülməsinə həvəsləndirəcəklər: məlumatların toplanması və təhlili ilə bağlı konsepsiyalar və üsulların təkmilləşdirilməsi; təcrübə və uğurlu praktika mübadiləsi, eləcə də bu sahədə təşviqi işlərin inkişaf etdirilməsi və irəliləyiş göstəricilərinin müəyyən edilməsi, habelə irqçilikdən irəli gələn dözümsüzlüyə məruz qalan cəmiyyətdəki fərdlərin və qrupların iştirakı

Maddə 25

Tərəflər məktəblərin tədris proqramında insan hüquqları dərslərində anti-ayrı-seçkilik və anti-irqçilik komponentləri tətbiq etmək və mümkün olduğu formada onları həyata keçirmək, müvafiq təhsil materiallarını, o cümlədən tarix və digər dərslərləri tərtib etmək, o cümlədən təkmilləşdirmək və bütün müəllimləri qeyri-ayrı-seçkilik, qarşılıqlı hörmət və tolerantlıq prinsipləri əsasında münasibəti və davranış nümunələrini formalaşdırmaqda effektiv təlimdən keçirmək, həmçinin adekvat şəkildə həvəsləndirmək öhdəliyini öz üzərinə götürürlər.

Maddə 26

Tərəflər müvafiq dövlətlərin legitim maraqlarına lazımi diqqət yetirərək, regional və alt regional səviyyələrdə dövlətlər arasında tolerantlığın təşviqinə və dözümsüzlüyə qarşı mübarizənin aparılmasına yönəlmiş əməkdaşlıq və yardım proqramlarını planlaşdıracaq və həyata keçirəcəklər.

Maddə 27

Tolerantlığın təşviqinə və dözümsüzlüyə qarşı mübarizəyə aid məsələlər sahəsində tərəflər arasında əməkdaşlıq digər məqamlarla yanaşı qarşılıqlı an-

laşma və etimadın təşviqi üçün məlumat və təcrübə mübadiləsini də əhatə etməlidir.

Maddə 28

Tərəflər milli və regional səviyyələrdə hazırkı çərçivə Konvensiyasında təsbit edilmiş prinsiplərin təşviqi və həyata keçirilməsində əməkdaşlıq edəcəklər.

Maddə 29

Hazırkı çərçivə Konvensiyasının heç bir hissəsi hər hansı müqavilə tərəfinin qanunları və ya onun iştirak etdiyi istənilən digər sənədlə təmin oluna biləcək istənilən insan hüquqlarını və əsas azadlıqları məhdudlaşdıran və ya xitam verən hissə kimi təfsir oluna bilməz.

2-ci HİSSƏ

Maddə 30

Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi hazırkı çərçivə Konvensiyanın müqavilə tərəflərində icrasına nəzarət edəcək.

İcra mexanizmində iştirak etmək üçün Avropa Şurasının üzvü olmayan tərəflər üçün prosedur müəyyən edilməlidir.

Maddə 31

- A. Hazırkı çərçivə Konvensiyasının müqavilə tərəfinə münasibətdə qüvvəyə minməsindən sonra bir illik dövr ərzində, həmin tərəf hazırkı çərçivə Konvensiyasında təsbit olunmuş prinsiplərin icrası məqsədilə görülməli qanunverici və digər tədbirlər barədə tam məlumatı Avropa Şurasının Baş katibinə təqdim edəcək.
- B. Bundan sonra, hər bir tərəf hazırkı çərçivə Konvensiyasının icrasına aid hər hansı digər məlumatı dövrü əsaslarla Baş katibə və vəsətət qaldırdığı təqdirdə Nazirlər Komitəsinə təqdim edəcək.
- C. Baş katib bu maddənin şərtləri əsasında təqdim olunmuş məlumatı Nazirlər

Komitəsinə göndərəcək.

Maddə 32

- A. Hazırkı çərçivə Konvensiyasında təsbit olunmuş prinsiplərin icrası məqsədilə tərəflərin gördüyü tədbirlərin adekvatlığın qiymətləndirilməsi zamanı, üzvlərin milli azlıqların müdafiəsi sahəsində ekspert bilikləri ilə seçilən məşvəətçi komitə Nazirlər Komitəsinə yardım edəcəkdir.
- B. Bu məşvəətçi komitənin tərkibi və onun proseduru hazırkı çərçivə Konvensiyası qüvvəyə mindikdən sonra bir il ərzində Nazirlər Komitəsi tərəfindən müəyyən ediləcəkdir.

Maddə 33

Hazırkı çərçivə Konvensiyası Avropa Şurasının üzv dövlətləri tərəfindən, həmçinin Konvensiya qüvvəyə mindiyi tarixə qədər Nazirlər Komitəsi tərəfindən dəvət edilmiş hər hansı digər dövlət tərəfindən imzalanması üçün açıqdır. O, ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq edilməlidir. Ratifikasiya, qəbul və ya təsdiqləmə sənədləri Avropa Şurası Baş katibinin depozitarlığına təqdim olunmalıdır.

Maddə 34

- A. Hazırkı çərçivə Konvensiyası 34-cü maddənin müddəalarına uyğun olaraq Avropa Şurasının üzv dövləti Konvensiyaya aid razılığını ifadə etdiyi tarixdən etibarən aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günündə qüvvəyə minəcəkdir.
- B. Çərçivə Konvensiyasına qoşulmaq razılığını sonradan bildirən hər hansı üzv dövlətə gəldikdə, çərçivə Konvensiyası (imzalama) tarixindən aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günündə qüvvəyə minəcəkdir.

Maddə 35

- A. Hazırkı çərçivə Konvensiyası qüvvəyə mindikdən və müqavilə dövlətləri ilə məsləhətləşdikdən sonra, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının Nizamnaməsinin 20.d maddəsində nəzərdə tutulan çoxluğun qəbul etdiyi qərarla və Komitədə iştirak etmək hüququna malik müqavilə dövlətlərin nümayəndələrinin yekdil səsverməsi ilə Avropa Şurasının üzvü olmayan hər hansı dövləti bu Konvensiyaya qoşulmağa dəvət edə bilər.
- B. Hər hansı qoşulan dövlətə münasibətdə Konvensiya qoşulma haqqında sənədin Avropa Şurasının Baş katib tərəfindən alınması tarixindən etibarən aylıq müddət başa çatdıqdan sonra başlayan ayın birinci günündən qüvvəyə minəcəkdir.

Maddə 36

- A. İmzalanma zamanı və ya ratifikasiya, qəbul, təsdiqləmə və ya qoşulma sənədini depozitariya təqdim etdiyi halda, hər hansı dövlət hazırkı Konvensiyanın tətbiq ediləcəyi ərazini və ya əraziləri göstərə bilər.
- B. Hər hansı dövlət sonrakı tarixdə Avropa Şurasının Baş katibinə ünvanlanmış bəyannamə ilə hazırkı Konvensiyanın tətbiqini bəyannamədə göstərilmiş istənilən digər ərazisinə qədər genişləndirə bilər. Bu cür əraziyə gəldikdə, Konvensiya bu cür bəyannamənin Baş katib tərəfindən alınması tarixindən etibarən aylıq müddət başa çatdıqdan sonra başlayan ayın birinci günündən qüvvəyə minəcəkdir.
- C. Əvvəlki iki bənd əsasında verilmiş hər hansı bəyannamə əks etdirdiyi hər hansı əraziyə gəldikdə, Baş katibə ünvanlanmış bildirişlə geriye götürülə bilər. Onun geriye götürülməsi həmin bildirişin Baş katib tərəfindən alınması tarixindən etibarən aylıq müddət başa çatdıqdan sonra başlayan ayın birinci günündən qüvvəyə minəcəkdir.

Maddə 37

- A. Hər bir dövlət imzalanma zamanı və ya özünün ratifikasiya sənədi və yaxud

qəbuletmə, təsdiq etmə və ya qoşulma haqqında sənədini depozitə verərkən, bu Çərçivə Konvensiyasının əlavəsində göstərilən bir və ya daha çox qeyd-şərt etmə hüququndan istifadə edəcəyini bəyan edə bilər. Digər heç bir qeyd-şərt edilə bilməz.

- B. Əvvəlki bənd əsasında qeyd-şərt etmiş hər hansı qoşulan dövlət Avropa Şurasının Baş katibinə ünvanlanmış bildiriş vasitəsilə tam və ya qismən geri çəkilə bilər. Şərtin geriye götürülməsi həmin bildirişin Baş katib tərəfindən alındığı tarixdə qüvvəyə minəcəkdir.
- C. Hazırkı Çərçivə Konvensiyasının müddəasına münasibətdə qeyd-şərt irəli sürmüş Tərəf həmin müddəanın tətbiq edilməsini istənilən digər tərəfdən tələb edə bilməz; bununla belə, əgər həmin qeyd-şərt qismən odılmışsa və ya şərti xarakter daşıyarsa, həmin qeyd-şərtin tətbiqi ilə bağlı tələb həmin müddəanın Tərəfin özünün qəbul etdiyi həcmdə ola bilər.

Maddə 38

- A. Hər hansı tərəf Avropa Şurasının Baş katibinə ünvanlanmış bildirişlə hazırkı Çərçivə Konvensiyasından istənilən vaxt imtina edə bilər.
- B. Bu cür imtina Baş katib tərəfindən belə bildirişin alındığı tarixdən etibarən aylıq müddət başa çatdıqdan sonra başlayan ayın birinci günündən qüvvəyə minəcəkdir.

Maddə 39

Avropa Şurasının Baş katibi Şuranın üzv dövlətləri və hazırkı Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuş hər hansı digər dövləti aşağıdakı hallar barədə xəbərdar edəcəkdir:

- a. hər hansı imzalanma;
- b. ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma haqqında hər hansı sənədin depozitariyaya verilməsi;
- c. 35, 36 və 37-ci maddələrə müvafiq olaraq hazırkı Konvensiyanın qüvvəyə minmə tarixi;

- d. hazırkı çərçivə Konvensiyasına aid hər hansı digər akt, bildiriş və ya məktub.

Bunun təsdiqi olaraq, müvafiq qaydada aşağıda imza edənlər bu çərçivə Konvensiyasına qoşulduqlarını bəyan etmişdir. Hər iki dildə (İnglis və Fransız dillərində) mətnin eyni hüquqi qüvvəyə malik olduğu nəzərə alaraq bir nüsxədə imzalanmışdır. Həmin nüsxə Avropa Şurasının depozitarisində saxlanılır. Avropa Şurasının Baş katibi təsdiq olunmuş nüsxələri Avropa Şurasının üzvü olan hər bir dövlətə göndərəcəkdir və istənilən dövlət bu Çərçivə Konvensiyasına qoşulmağa dəvət olunur.

Mədəniyyətlərarası Dialoqa Dair Ağ Kitab

CM (2008) 30 yekun, 2 May 2008-ci il

“Ləyaqətlə Bərabər hüquqlu Birgə Yaşama”

Dialoq – Avropanın gələcəyinə açardır!

(1) *Demokratik yolla Avropanın artmaqda olan – bizim qitənin tarixində kök salmış və qlobalizasiya tərəfindən əhatələnmiş – mədəni müxtəlifliyinin idarə olunması son illər üstünlük qazanmışdır. Biz müxtəlifliyə necə cavab verəcəyik? Gələcək cəmiyyət haqqında bizim uzaqgörənliyimiz nədən ibarətdir? Bu, təcrid olunmuş birliklərin, ayrı-seçkiliyə məruz qalmış hüquq və vəzifələrlə qarşılıqlı nəzakətsizlik və stereotiplər tərəfindən bir-birinə bağlanmış çoxluq və azlıqların mövcudluğu ilə əlamətdar olun cəmiyyətdirmi? Və ya bu, bütün sakinlərin insan hüquqlarına tam hörmət etməyə cəlb olunması ilə qeyd olunan, hər birimizə xeyir verən, ayrı-seçkilik olmayan canlı və açıq cəmiyyətdirmi? Avropa Şurası inanır ki, Təşkilatın qurulduğu dəyərlər əsasında mədəni müxtəlifliyə hörmət və onun irəliləməsi həmrəyliyə əsaslanan cəmiyyətlərin inkişafı üçün mühüm şərtlərdir.*

(2) Ümumi gələcəyimiz İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasında təsbit edildiyi kimi insan hüquqlarını qorumaq və inkişaf etdirmək qabiliyyətindən, demokratiya, qanunun hüquqliliyi və qarşılıqlı anlamı təbliğ edə bilmək bacarığından asılıdır. “Mədəniyyətlərarası Dialoq üzrə Ağ Kitab” Avropa Şurasının 47 üzv dövlətləri hökumətlərinin bu məsələ ilə bağlı müzakirələrini özündə əks etdirir. Bu mədəniyyətlərarası yanaşmanın mədəni müxtəlifliyin idarə edilməsi üçün uzaqgörən

model təklif etdiyini sübut edir. Bu fərdi insan ləyaqətinə (ümumi insanlığımız və ləyaqətimizi əhatə edərək) əsaslanan konsepsiyayı təklif edir. Əgər qarşıda duran əsas problem Avropa mənsubluğunun reallaşmasıdır, o zaman bu, paylanma fundamental dəyərlərə və hər bir fərdin bərabər ləyaqətinə hörmət olunduğu kimi, ümumi irs və mədəni müxtəlifliyə hörmətə də əsaslanacaq.

a) *Mədəniyyətlərarası dialoq bu xüsusda əhəmiyyətli rola malikdir. Bu, bizi etnik, dini, lingvistik və mədəni ayrı – seçkiliyə yol vermə hallarının qarşısını alınmasında yardımçı olur. Bu, həmçinin bizə birlikdə irəliləməyə, paylanmış universal dəyərlər əsasında müxtəlif mənsubiyyətlərimizlə yaradıcı və demokratik yolla məşğul olmağa şərait yaradır.*

b) *Mədəniyyətlərarası dialoq müəyyən ilkin şərtlər qarşılandığı təqdirdə inkişaf edə bilər. Ağ Kitab qeyd edir ki, mədəniyyətlərarası dialoqu inkişaf etdirmək üçün mədəni müxtəlifliyin demokratik idarəçiliyi bir çox aspektlərə uyğunlaşdırılmalı, demokratik vətəndaşlıq və iştirak gücləndirilməli, mədəniyyətlərarası kompetensiyə öyrədilməli və öyrənilməli, mədəniyyətlərarası dialoq üçün məsafə varadılmalı və genişləndirilməli və mədəniyyətlərarası dialoq beynəlxalq səviyyəyə çatdırılmalıdır.*

(5) *Ağ Kitab Avropa Şurası razılaşmasının möhkəm təməli əsasında qurulub. Bu, Avropadan kənar regionlar daxil olmaqla bir çox səhmdarlarla 2007-ci ildə keçirilən məsləhətləşmələrdən ibarət olan zəngin materialı əhatə edir. Bu mənada, bu bir çox halda demokratik mədəniyyətlərarası dialoqun ən xətti olan müzakirələrin məhsuludur.*

(6) *Sosial birlik mədəniyyətlərarası dialoq tərəfindən dəstəklənərkən, müxtəlifliyin nəzərə alınma yollarının müəyyənləşdirilməsində Ağ Kitab bütün artan tələblərə cavab verir. Bu, siyasəti qurular və təcrübə əldə edənlər üçün konseptual strukturu və bələdçini təmin etmə yollarını axtırır. Lakin mədəniyyətlərarası dialoq qanun tərəfindən təyin olunma bilməz. Bu, sənəddə tərtib olunmuş və altından xətt çəkilmiş prinsipləri həyata keçirmək, onları burda təqdim olunmuş müxtəlif məsləhətlərə müvafiq olaraq tətbiq etmək və cəmiyyətin gələcək təşkili haqqında cəmiyyətlərarası dialoqun təmin etmə üçün özünün mövcud açıq dəvət xarakterini qoruyur.*

(7) *Avropa Şurası tam əmindir ki, ləyaqətlə, bərabər insanlar kimi birlikdə yaşaya biləcəyimiz cəmiyyətə nail olmaq bizim ümumi vəzifəmizdir.*

1. Giriş

Avropa Şurası və mədəniyyətlərarası dialoq

(8) Mədəniyyətlərarası dialoqun inkişaf etdirilməsi, Avropa Şurasının insan hüquqları, demokratiya və hüquq normasının qorunması və inkişaf etdirilməsi kimi əsas məqsədlərinə xidmət edir. Mədəni müxtəlifliyin Avropanın zəngin irsini xarakterizə edib, dözümlülüyün açıq cəmiyyətin zəmanəti olduğunu təsdiq edən Üzv ölkələrin Dövlət və Hökumət Başçılarının Birinci Sammiti (1993) Milli Azlıqların Qorunması üçün Çərçivə Konvensiyası (1995) və İrççilik və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının əsasının qoyulmasına və İrççilik, anti-Semitizm, ksenofobiya və dözümsüzlüyə qarşı Avropa Gənclər Kompaniyasının başlanmasına ("Hamı Fərqli – Hamı Bərabər") gətirib çıxardı.

(9) Dövlət və Hökumət Başçılarının Üçüncü Sammiti (2005) mədəniyyətlərarası dialoqu (dini aspektləri daxil etməklə) konfliktlərin qarşısının alınması, cəmiyyətin həmrəyliyi və inteqrasiyanın təmin edilməsi, həmçinin məlumatlılığın, anlaşmanın, razılığın və dözümlülüyün inkişaf etmə vasitəsi kimi müəyyənləşdirdi. Bu, Mədəniyyətlərarası Dialoq üzrə Ağ Kitabın hazırlanmasının təklif olunduğu ildən bir qədər sonra mədəniyyət nazirləri tərəfindən qəbul olunmuş "İnkişaf edən Mədəniyyətlərarası Dialoq üçün Avropa Şurasının Strategiyası üzrə Faro Deklarasiyası"-nda genişləndirildi.

Ağ Kitabın ərsəyə gəlməsi

(10) Nazirlər Komitəsi 2006-cı ilin may ayında görüşərək, Avropada yaşayan cəmiyyətlər daxilində və cəmiyyətlərarası, həmçinin Avropa və onun qonşuları arasında mədəniyyətlərarası dialoqun intensivləşməsi üçün tələb olunan vasitələrin müəyyənləşdirilməsində mədəniyyətlərarası dialoq üzrə Ağ Kitabın rolunu vurğuladı. Bu həmçinin analitik və metodoloji vasitə və standartlar üzrə bələdçi rolunu oynamaqlıdır. Ağ Kitab siyasətçi və rəhbərlərə, təhsil işçiləri və mətbuata, miqrant və dini icmalar, gənclər təşkilatları və sosial əməkdaşlar da daxil olmaqla, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarına ünvanlanır.

(11) Nazirlər Komitəsinin qərarını nəzərə alaraq mədəniyyətlərarası dialoq üzrə geniş miqyaslı məsləhətləşmələr 2007-ci ilin yanvar və iyun ayları arasında keçirildi. Bu, bütün aidiyyəti üzrə işləyən komitələri, Parlament Assambleyası və Lokal

və Regional Orqanlar Konqresinin üzvlərini, eyni zamanda İrqi Ayır-Seçkilik və Dözümsüzlük əleyhinə Avropa Komissiyası, Sosial Hüquqlar üzrə Avropa Komitəsi, Sosial Birlik üzrə Yüksək Səviyyəli İşçi Qrupu və İnsan Hüquqları üzrə Komissarlıq da daxil olmaqla Avropa Şurasının bir sıra orqanlarını özündə birləşdirdi. Sorğular bütün üzv dövlətlər, Parlament Assambleyası və Lokal və Regional Orqanlar Konqresinin üzvləri, dini icmaların nümayəndələri, miqrant icmaları və mədəni və digər qeyri – hökumət təşkilatlarına göndərildi. Avropa Şurasının Katibliyi beynəlxalq institutlarla yanaşı miqrantlar, qadınlar, gənclərin qeyri – hökumət təşkilatları, jurnalist və media təşkilatları ilə də tədbirlər hazırladı (və ya birlikdə hazırladı). İlk layihələr “cavab görüşü”ndə nəzərdən keçirilmək üçün seçilmiş səhmdarlar və mədəniyyət işləri üzrə nazirlərin qeyri – rəsmi Regional Konfransının müzakirəsinə verildi.

(12) Bu proses mühüm marağa səbəb oldu və Avropa Şurası müzakirəyə belə səxavətlə töhfə verənlərin hamısına dərin minnətdarlığını bildirdi. Müzakirə, Avropa Şurasının hüquq norması və dərin təcrübəsinə əsaslanaraq, onun vaxtaşırı olaraq təşəbbüsü öz əlinə götürmək üçün yaxşı mövqedə olduğuna inam yaradı. Bu Ağ kitabın məzmunu əsasında geniş təkliflər yığımını ərsəyə gətirir.

(13) Qeyd olunanlar, Avropa Şurası təcrübəsinin möhkəm bazası, xüsusən İnsan hüquqları üzrə Avropa konvensiyası və digər fundamental standartlar əsasında qurulub. Bu məsləhətləşmələrdən əldə edilən zəngin material geniş istifadə dairəsinə malikdir. Bu mənada, bu, bir çox hallarda mədəniyyətlərarası dialoqun ana xəttini təşkil edən demokratik məsləhətləşmələrin nəticəsidir. Aydın və dəqiq anlaşılın deyə, həmçinin bir sıra bəndlər təşkilatların özləri tərəfindən irəli sürüldüyünə görə, sənəd müəyyən şəxslərə aid olan xüsusi ideyaları özündə birləşdirmir.

(14) Ağ kitabın ərsəyə gəlməsi ilə bağlı sənədlərin böyük bir qismini Avropa Şurasının veb sahifəsi və əlaqəli nəşrlərdən əldə etmək olar. Bura üzv dövlətlər, qeyri – hökumət təşkilatları və dini icmalar tərəfindən müxtəlif aspektlər (təhsil, media) altında və müəyyən səhmdarlarla (gənclər, miqrantlar) bağlı mədəniyyətlərarası dialoq barəsində monoqrafiyalar üzrə sorğuya verilən cavabların təhlili daxildir. “Ən Çox Verilən Suallar” toplusu və mətbu material da daxil olmaqla, əlavə sənədləri çap versiyasında və internet sahifəsindən əldə etmək olar.

Əsas maraqlar

(15) Məsləhətləşmələrin təkrar olunan mövzularından biri də mədəni müxtəlifli-

yin idarə olunmasına aid köhnə yanaşmaların, artıq bu müxtəlifliyin hədsiz dərəcədə müşahidə olunduğu artmaqda olan cəmiyyətlər üçün münasib olmaması idi. Üzv dövlətlərə göndərilən suallara cavablar, xüsusən belə bir inam yaradı ki, bugünədək üstünlük verilən “çoxmədəniyyətlilik” anlayışını əks etdirən siyasi yanaşma doğru bir yanaşma deyil. Digər tərəfdən, assimilyasiyaya olan əvvəlki meyl nəzərə çarpır. Xüsusi insan qruplarının inkar etməyən cəmiyyətin üzvü olmaq üçün yeni bir yanaşma lazım idi və mədəniyyətlərarası dialoq buna nail olmaq üçün bələdçi rolunu oynaya bilərdi.

(16) Lakin bu ifadənin kəsb etdiyi mənə bərabər kifayət qədər aydınlıq yox idi. Məsləhətləşmə sənədi respondentləri izahat verməyə dəvət edirdi və bunu etməyə nəzərə çarpacaq şəkildə könülsüzlük vardı. Qismən ona görə ki, mədəniyyətlərarası dialoq bütün konkret vəziyyətlərdə, vasitəçilik olmadan tətbiq oluna bilən və sadə izahata cavab verən təməl daşı deyil. Bu, qismən mədəniyyətlərarası dialoqun təcrübədə hansı mənə bildirməsi məsələsində qeyri əminliyi əks etdirir.

(17) Sorğulara cavab verənlər və məsləhətləşmə tədbirlərində iştirak edənlər Avropa Şurasının dəstəklədiyi – *universal prinsiplər mədəni kompasi ifadə edir* – ideyasında birləşiblər. Onlar dözümlülük mədəniyyəti üçün müəyyən bir çərçivə müəyyən etdilər və onun məhdudiyyətlərini – xüsusən, qarşı-qarşıya, ayrı-seçkiliyin istənilən forması və ya dözümsüzlük formalarını aydınlaşdırdılar. Mədəni adətlərin “azlıq” və ya “çoxluq”a məxsus adətlər olub – olmamalarından asılı olmayaraq, onlar İnsan hüquqları üzrə Avropa Konvensiyası və Avropa Şurasının vətəndaş və siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni hüquqlarla əlaqədar digər sənədlərinin prinsip və standartlarından üstün ola bilməzdilər.

(18) Xüsusi olaraq, o da vurğulanırdı ki, gender bərabərliyi həm qadın, həm də kişilərin təcrübələrinin nəzərə alınmasının vacib olduğu mədəniyyətlərarası dialoqun müzakirə olunmaz şərti idi. Həqiqətən, bərabərlik mütəmadi olaraq təkrarlanan bir mövzu idi: *müxtəliflik olan cəmiyyətdə birgə yaşama yalnız hamının bərabər insanlar kimi birgə ləyaqətlə yaşadığı təqdirdə mümkün ola bilər*. Bu narahatçılıq ümumilikdə hökumətlər, qeyri-hökumət təşkilatları və miqrant birlikləri tərəfindən aydın şəkildə ifadə olunurdu.

(19) Aydın oldu ki, *heç bir fəaliyyət sahəsi* – istər bu qonşuluq, iş, təhsil sistemi və aidiyyəti müəssisələr, istərsə də vətəndaş cəmiyyəti və xüsusən, gənclər sektoru, mətbuat, dünya incəsənəti və ya siyasi arena olsun – *mədəniyyətlərarası dialoqla*

mövcud olan əlaqəsindən azad ola bilməz. Hər bir aktor – QHT, dini icmalar, sosial tərəfdaşlar və ya siyasi partiyalar, həqiqətən, fərdi şəxslər kimi cəlb olunurlar. İdarəetmənin hər bir səviyyəsi – yerli, regional, millidən tutmuş beynəlxalqa qədər – mədəni müxtəlifliyin demokratik idarə olunmasına daxil edilmişlər.

(20) Sonda, lap dəqiq olaraq qeyd etsək, *məsləhətləşmə geniş həcmdə yığılmış müsbət təcrübəni işıqlandırdı.* Bunun üçün lazım olan yeganə şey, təmkinliliyin sona yetməsi və müsbət təcrübələrin mənimsənilməsində gərəqli ola biləcək aşkara çıxarılma və yayılmadır. Əgər məsləhətləşmələrin əhatəli bir təlimatı varsa, bu, növbəti illərdə mədəniyyətlərarası dialoqa tələbatın daha çox olacağından xəbər verir.

Əsas terminlər

(21) Avropa Şurası və digər beynəlxalq qurumlar tərəfindən tərtib olunan terminologiyaya uyğun olaraq Mədəniyyətlərarası Dialoq üzrə Ağ Kitab izahata ehtiyacı olan bəzi anlayışları təqdim edir.

(22) Mədəniyyətlərarası dialoq – müxtəlif etnik, mədəni, dini və linqvistik mənsubiyyətə və irsə malik fərdlər və qruplar arasında qarşılıqlı anlaşma və hörmət əsasında açıq və nəzakətli fikir mübadiləsi kimi başa düşülür (3-cü bölmə ilə müqayisə et). Bu, cəmiyyətlər daxilində, Avropanın cəmiyyətləri, eləcə də Avropa və geniş dünya arasında bütün səviyyələrdə fəaliyyət göstərir.

(23) Çoxmədəniyyətlik (müxtəlif etnik və mədəni qrupların assimilyasiya doktrinası) – müxtəlif mədəniyyətlərin mövcudluğu və müəyyən əhatə və sosial təşkilatlarlar çərçivəsində, mədəni müxtəliflik və çoxmədəniyyətlik kimi anlayışların qarşılıqlı təsirdə olması kimi önəmli faktı nəzərdə tutan xüsusi yanaşma kimi başa düşülür.

(24) Sosial həmrəylik – Avropa Şurası tərəfindən qəbul olunduğu kimi, ayrı-seçkiliyi azaltmaq və qütbləşmədən imtina etməklə cəmiyyətin bütün üzvlərinin firavanlığını təmin edə bilmə qabiliyyətidir. Həmrəy cəmiyyət – demokratik şəkildə bu ümumi məqsədləri həyata keçirən azad fərdlərin qarşılıqlı şəkildə bir – birilərini dəstəklədikləri birlikdir.

(25) Səhmdarlar – cəmiyyətdə xüsusi rol oynayan və mədəniyyətlərarası dialoqda maraqları (“səhmləri”) olan azlıq və ya çoxluğun xüsusi qrup və fərdləridirlər.

Onlar ən çox hökumət və parlamentdə bütün səviyyələrdə siyasəti müəyyənləşdirənlər, yerli və regional orqanlar, vətəndaş-cəmiyyəti təşkilatları, miqrant və dini icmalar, mədəniyyət və mətbuat təşkilatları, jurnalitslər və sosial tərəfdaşlardır.

(26) İctimai dövlət orqanlarına – mərkəzi, regional və yerli səviyyədə fəaliyyət göstərən milli hökumət, siyasi və inzibati orqanlar daxildir. Sözügedən termin – şəhər konsulları və ya digər yerli səlahiyyətli orqanları, həmçinin xüsusi qanun əsasında ictimai funksiyaları yerinə yetirən və ya inzibati rəhbərliyi həyata keçirən fiziki və hüquqi şəxsləri əhatə edir.

(27) İnteqrasiya (sosial inteqrasiya, tərkibinə daxil olma) iki-tərəfli proses və insanların hər fərdin şərafinə tam hörmət, ümumi rifah, pluralizm və müxtəliflik, qeyri-zoraklıq və həmrəylik, həmçinin sosial, mədəni, iqtisadi və siyasi həyatda iştirak etmə bacarığı ilə birlikdə birgə yaşama qabiliyyəti kimi başa düşülür. Bu, sosial inkişafın və hər növ siyasətin bütün aspektlərini əhatə edir. Bu, zəiflərin qorunması, həmçinin onların fərqlənmək, yaratmaq, kəşf etmək kimi hüquqlarını tələb edir. İmmiqrantları qəbul edən ölkənin həyatında tam iştiraka icazə vermək mühüm inteqrasiya siyasətidir. İmmiqrantlar baş qaları kimi qanuna tabe olmalı və Avropa cəmiyyətlərinin əsas dəyərlərinə və onların mədəni irsinə hörmət etməlidirlər. İnteqrasiya üçün strategiyalar cəmiyyətin bütün sahələrini əhatə edərək, sosial, siyasi və mədəni aspektləri özündə birləşdirməlidir. Onlar immiqrantların ləyaqət və fərqli mənsubiyyətinə hörmət etməli və siyasəti müəyyənləşdirərkən onları nəzərə almalıdırlar.

(28) Müsbət fəaliyyət tədbirləri – şəxsin irqi və ya etnik mənşəyi, gender və ya digər qorunma altında olan xarakteristikalarından irəli gələn zərərləri ödəyərək, tam və əhəmiyyətli bərabərlik, həmçinin insan hüquqlarının tətbiqi və bərabər istifadəsinin təmin edilməsidir.

(29) Azlıq anlayışının millətlərarası razılaşdırılmış hüquqi bir izahatı yoxdur. Bu termin Ağ Kitabın məğzində əhalinin qalan hissəsinə nisbətən kiçik sayda qruplara məxsus və onların mənsubiyyəti, xüsusən, etnik, mədəni, dini və ya dili tərəfindən xarakterizə olunmuş, miqrantlar da daxil olmaqla müəyyənləşmiş şəxslər kimi başa düşülür.

2. Mədəni müxtəlifliyin əhatə dairəsi

Pluralizm, dözümlülük və mədəniyyətlərəsas dialoq

(30) Mədəni müxtəliflik yeni bir fenomen deyil. Avropa şəbəkəsi qitə-daxli miqrasiyaların nəticələri, sərhədlərin yenidən cızılması, müstəmləkəçilik və çox-millətli imperiyaların tarixdə buraxdığı izlərlə əlamətdardır. Yaxın əsrlər boyunca siyasi pluralizm və dözümlülük prinsiplərinə əsaslanan cəmiyyətlər müxtəliflik içində sosial həmrəyliyə qəbul edilməz risklər törətmədən mövcudluğumuzu təmin ediblər.

(31) Son onilliklərdə mədəni müxtəliflikdə müəyyən irəliləyişlər nəzərə çəpər. Avropa, dünyanın hər yerindən olan miqrantları yaxşı həyat şəraiti və sığınacaq atarışı kimi məqamlarla cəlb etmişdir. Qloballaşma – zaman və məkanı görünməmiş ölçüdə sıxışdırıb. Telekommunikasiya və mətbuatda inqilablar – xüsusən, İnternet kimi yeni kommunikasiya xidmətlərinin meydana gəlməsi – milli mədəni sistemləri get-gedə dərmə-deşik edib. Nəqliyyat və turizmin inkişafı mədəniyyətlərəsas dialoq üçün get-gedə daha çox şərait yaradaraq həmişəkindən çox sayda insanın qarşılıqlı əlaqəsini təmin edir.

(32) Bu vəziyyətdə pluralizm, dözümlülük və geniş fikirlilik həmişəkindən daha çox önəmlidir. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi pluralizmin "müxtəliflik və mədəni adətlərin dinamikliyi, etnik və mədəni mənsubiyyət, dini inanclar, incəsənət, yazılı və sosiso-iqtisadi ideyalar və anlayışların qəbul olunması və hörmət edilməsi" əsasında qurulduğunu və "müxtəlif mənsubiyyətə malik olan fərd və qrupların harmonik qarşılıqlı təsirinə sosial həmrəyliyə nail olmaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini" tanıyır.

(33) Lakin pluralizm, dözümlülük və geniş fikirlilik yetərli olmaya bilər: mədəni müxtəlifliyin idarə olunmasında təkanverici, formalaşmış, geniş paylaşılmış cəhət ehtiyac var. Mədəniyyətlərəsas dialoq bu məqsədə nail olmaq üçün əsas vasitədir. O olmadan bizim qitədə yaşayan hər kəsin rifahı və azadlığını qorumaq çətin olar.

İnsan ləyaqətinin bərabərliyi

(34) Müxtəliflik yalnız mədəni deyil, həmçinin sosial və iqtisadi fəaliyyəti də əhatə edir. Həqiqətən müxtəliflik, yaradıcılıq və yenilik məqsədyönlü əhatə dairəsi yaradır, lakin, bir tərəfdən də, qeyri-bərabərliklər insan şərafinə və sosial rifahı qorxulu təhlükələr törədərək qarşılıqlı surətdə möhkəmlənə bilər. Belə olacaq halda, qitəni paylaşan insanları birlikdə tuta biləcək "birləşdirici vasitə" nə ola bilər?

(35) Avropa Şurası tərəfindən dəstəklənən demokratik dəyərlər universaldır; onlar ayrıca olaraq Avropaya məxsus deyillər. Hələ də qeyri-humanistliyin 20-ci əsr Avropa təcrübəsi fərdi insan ləyaqətinin fundamental dəyərinə xüsusi inam yaradıb. İkinci Dünya müharibəsindən bəri Avropanın milli dövlətləri yalnız milli vətəndaşlar üçün deyil, hər kəs üçün mümkün olan, həmişəkindən daha mürəkkəb və transmilli insan hüquqlarının müdafiəsini tərtib etdilər. İnsan hüquqlarının bu toplusu müəyyən dövlətin vətəndaşları kimi fərdlərin tərtib etdikləri hüquqi sənədlərdən üstün və yüksək tutularaq hər bir insan varlığının şərafini tanıyır.

(36) İnsan hüquqlarının bu toplusu ümumi insanlığımız və bənzərsiz şəxsiyyətimizi təsdiq edir. Müxtəliflik olmadan birliyə assimilyasiya olmaq məcburi homogenləşmək və yaşamaq qabiliyyətini itirmək kimi mənə kəsb edə bilərdi, digər tərəfdən isə hər şeyi əhatə edən ümumi insanlıq və həmrəylik olmadan müxtəliflik qarşılıqlı tanımanı və sosial tərkibə daxil olmanı qeyri-mümkün edərdi. Hamı tərəfdən tanınan ümumi mənsubiyyətin olması hər bir fərdin bərabər ləyaqətinə göstərilən hörmət əlaməti və geniş dünyaya doğru ürəkəçiliq kimi qiymətləndirilir. Belə bir əlamətə uyğun gələn – dialoq və başqaları ilə qarşılıqlı əlaqədir.

Standartlar və vasitələr: Avropa Şurasının ötən beş onillik ərzində əldə etdiyi nailiyyətlər

(37) Avropanın dəyərlər üzrə qəti konsensusu Avropa Şurasının müxtəlif sənədlərində – bütün və ya bəzi üzv dövlətlərlə əlaqədar olan konvensiya və razılaşmalar, eləcə də məsləhətlər, qətnamələr və fikirlərdə öz əksini tapır. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyası (1950) insan ləyaqətinə dair müharibədən sonrakı öhdəliyi boynuna götürərək, Konvensiyayı müasir günümüzün şərtlərinə uyğun şəkildə şərh edən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi yaratdı. İnsan Hüquqları və Fundamental Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Konvensiyaya 12 N-İ Protokol (2000) ayrı-seçkiliyin ümumi qadağasını əhatə edir. Avropa Sosial Nizamnaməsi (1961-ci ildə qəbul edilmiş və 1996-cı ildə islah olunmuş) ayrı-seçkiliyə yol vermədən hər kəs üçün nəzərdə tutulan sosial hüquqları aydınlaşdırdı. Nazirlər Komitəsinin Qadın və Kişi bərabərliyi haqqında Qətnaməsi (1988) qeyd edir ki, istənilən sahədə cinsi ayrı-seçkilik insan hüquqları və fundamental azadlıqların tanınması, istifadəsi və tətbiqinə maneə yaradır. Miqrant İşçilərin Hüquqi Statusu haqqında Avropa Konvensiyası (1997) üzv dövlətlərin öz millətinin vətəndaşlarına göstərdiyi xoş münasibətdən az olmayan münasibətin miqrant işçilərə də göstərilməsi barədə şərt qoyur.

(38) Transsərhəd Televiziya üzrə Avropa Konvensiyası (1989) mədəniyyətin inkişafı və azad fikirlərin formalaşması üçün yayımın mühümlüyünü işıqlandırdığı kimi, Avropa Mədəniyyəti Konvensiyası da (1954) qitənin "ümumi mədəni irsini" və mədəniyyətlərarası təlimin birgə tələbatını təsdiq edib. Cəmiyyət üçün Mədəni İrsin Dəyəri üzrə Çərçivə Konvensiyasında isə (2005) bu irs haqqında məlumatın inam və anlaşmanın hansı üsullarla dəstəklənəcəyi yollar müəyyənləşdirilib.

(39) Dözümlülük ruhunda müxtəlifliyin təmin və müdafiə olunması Regional və ya Azlıqların Dilləri üçün Avropa Nizamnaməsi (1992) və Milli Azlıqların müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyasının (1995) əsas mövzusu idi. Ərazi Birlikləri və ya dövlət orqanları arasında Transsərhəd Əməkdaşlığı üzrə Avropanın İlk Konvensiyası (1980), Xaricilərin Yerli Səviyyədə İctimai Həyatda İştirakı üzrə Konvensiya (1992) və Gənclərin Yerli və Regional Həyatda İştirakı üzrə Avropa Nizamnaməsi (2003-cü ildə islah olunmuş) yerli səviyyədə ictimai həyatda iştirak məsələlərinin əhatə edir. Amma, qeyd etmək istərdik ki, bu, Yerli və Regional Orqanlar Konqresinin, xüsusilə də onun "xaricilərin" inteqrasiyası üzrə Ştutqard Deklarasiyasının (2003) və zifəsidir. Avropa Regionunda Ali təhsillə bağlı Kvalifikasiyaların tanınması üzrə Avropa Şurası YUNESKO Konvensiyası (1997) kvalifikasiyaların tanınması zamanı etiqadlar, inanclar və namizədin statusu kimi xarici faktorların nəzərə alınmasını qadağan etmişdir.

(40) Mədəniyyətlərarası Dialoqun İnkişafı üçün Avropa Şurasının Strategiyası üzrə Faro Bəyannaməsi (2005) qəbul olunmamışdan öncə, mədəniyyətlərarası dialoq mövzusu "Opatiya Bəyannaməsi" qəbul olunarkən mədəniyyət nazirlərinin əsas müzakirə obyektinə çevrilib. Bununla eyni vaxtda təhsil nazirləri Afina Bəyannaməsinin qəbulu zamanı mədəniyyət ərarası təhsil üzrə işə başlayıblar. Gənclərin işləri üzrə Avropa Nazirləri 2005-ci ildə Budapeştdə insan hüquqlarının öyrənilməsi, qlobal həmrəylik, konfliktin transformasiyası və dinlərarası əməkdaşlığa üstünlük verdiklərini qeyd etmişlər. Bununla yanaşı 1980-ci illərdən bəri Avropa Şurasının Parlament Assambleyası mədəniyyətlər və dinlərarası dialoqun aspektləri üzrə məsləhətlər, qətnamələr, dinləmələr və müzakirələr təşkil edib. Fəaliyyət Planı Dövlət Başçılarının Üçüncü Sammitində qəbul olundu və Hökumətlər, cəmiyyətlərin həmrəyliyini etibarlı vəziyyətə salmaq üçün mədəni müxtəlifliyi idarə və təmin etmək üçün strategiyaların inkişaf etdirilməsinə başladılar və dini aspektləri daxil edərək mədəniyyətlərarası dialoqa dəstək verdilər.

(41) Hökumətlərarası təşkilat kimi də fəaliyyət göstərən Avropa Şurası bütün dünyaya monitorinq mexanizmi, fəaliyyət proqramları, siyasi mövqeyi və beynəlxalq partnyorları ilə olan əməkdaşlıq siyasəti vasitəsilə təsir edir. Əsas vasitə, öz dövlətlərdə irqçilik və hər növ dözümsüzlüklə bağlı məsələləri araşdırır. Ümumi Siyasətə dair Rəyləri nəzərdən keçirən və məlumatlılığı artırmaq üçün vətəndaş cəmiyyəti ilə daima əlaqədə olan İrqçilik və Dözümsüzlük əleyhinə Avropa Komissiyasıdır (İDAK). İDAK, İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv oluması üzrə BMT Komitəsi, ATƏT-in Demokratik İnstitutlar və İnsan Hüquqları üzrə Offisi və Avropa İttifaqının Fundamental Hüquqlar Agentliyi ilə mütəmadi olaraq əlaqə saxlayır. Ümumiyyətlə, Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarlığı insan hüquqlarının tədrisi, onlara bərdə məlumatlılıq və onlara hörmətin təmin edilməsində önəmli rol oynayır. Avropa Şurasının konstitusiya məsələləri ilə bağlı məsləhətverici orqanı olan Qanun vasitəsilə Demokratiya üçün Avropa Komissiyası ("Venisiya Komissiyası") Avropanın konstitusiya irsinin standartlarına uyğun konstitusiyaların qəbul olunmasında aparıcı rola malikdir və azlıqların hüquqları ilə bağlı məsələlərdə fəal iştirak edir. "Şimal - Cənub Mərkəzi" mədəniyyətlər arasında dialoq üçün mühüm yer, Avropa və ona qonşu regionlar arasında əhəmiyyətli körpü rolunu oynayır.

Dialoqa girməmək riskləri

(42) Dialoqa girməmək riskləri tam olaraq qiymətləndirilməlidir. Dialoqa girməmək, başqasını stereotip şəkildə qəbul etmək fikrini inkişaf etdirməyi, qarşılıqlı şübhə, gərginlik, narahatlıq mühiti yaratmağı, eyni zamanda azlıqlardan istifadə olunma yollarını asanlaşdırır və ümumiyyətlə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyə yol verilməsi hallarını artırır. Cəmiyyətlərdaxili və cəmiyyətlərarası dialoqun pozulması müəyyən hallarda fəvqəladə vəziyyətə və bəziləri tərəfindən istismara, ekstremizm və hətta terrorizm mühitinin yaranmasına gətirib çıxara bilər. Beynəlxalq əhəmiyyətə malik olan mədəniyyətlərarası dialoq qonşu ölkələr arasında xüsusilə zəruridir.

(43) Ətraf mühitə olan çıxışın məhdudlaşdırılması aldadıçı təhlükəsizlik təklif edə bilər. Müəyyən cəmiyyətin rahatlığını təmin etməkdən geri çəkilmə konformizmin boğulmasına səbəb ola bilər. Dialoqun olmaması hər kəsi global dünyada fərdi və sosial inkişaf üçün zəruri olan yeni mədəni yeniliklərdən faydalanma imkanından məhrum edir. Təcrid olunmuş və qarşılıqlı əlaqədə olan cəmiyyətlər elə mühit yaradırlar ki, bu tez-tez fərdi muxtariyyətə, eləcə də insan hüquqları və fundamental azadlıqların sərbəst həyata keçirilməsinə mane olur.

(44) Dialoqun olmaması Avropanın mədəni və siyasi irs təcrübələrini nəzərə almır. Real nəticələrin qonşularla danışıqlar aparmaq və sərhədlər boyunca əməkdaşlıq etməyə şərait yaratdıqları vaxtlarda Avropa tarixi sülhməramlı və məhsuldar olmuşdur. Bunların hamısı çox tez-tez başqasına qarşı səmimiyyətin olmaması zamanı insan fəlakətlərinə gətirib çıxarmışdır. Yalnız dialoq müxtəliflik şəraitində birgə yaşamağa imkan verir.

3. Konseptual çərçivə

3.1 Mədəniyyətlərarası dialoq anlayışı

(45) Ağ Kitabın məqsədlərinə uyğun olaraq, mədəniyyətlərarası dialoq qarşılıqlı anlaşma və ehtiram əsasında müxtəlif etnik, mədəni, dini, linqvistik mənşə və irsə malik fərdlər və qruplar arasında mövcud olan açıq və səmimi fikir mübadiləsini əhatə edən proses kimi başa düşülür. O, başqalarının fikirlərini dinləmək istəyi və bacarığını tələb etdiyi kimi, özünü ifadə etmə sərbəstliyi və qabiliyyətini də tələb edir. Mədəniyyətlərarası dialoq müxtəlif mədəniyyətli cəmiyyətlərin siyasi, sosial, mədəni və iqtisadi integrasiyasına və birləşməsinə imkan yaradır. O, bərabərlik, insan ləyaqəti və ümumi məqsəd düşüncəsinin yaranmasına kömək edir. O, müxtəlif dünyagörüşü və təcrübələrin dərin anlaşılması prosesini təbliğ etməkdir, əməkdaşlığı və iş birliyini (və ya seçim azadlığını) genişləndirmək, şəxsi inkişafa və transformasiyaya şərait yaratmaq və başqasına qarşı dözümlülük və ehtiramı inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır.

(46) Mədəniyyətlərarası dialoq, insan hüquqları, demokratiya, hüquq normalarına hörmətin artırılmasını özündə birləşdirən səlahiyyətləri çərçivəsində müxtəlif məqsədlərə xidmət edə bilər. Bu, heç kəsi təcrid etməyən və özünə yad saymayan çoxtərəfli cəmiyyətlərin əsas xüsusiyyətidir. Bu, eyni zamanda, çox güclü barışq və vasitəçilik əlamətidir: mədəni kəsişmə xətlərinə tənqidi və yaradıcı yanaşma vasitəsilə o, sosial bağlılıq və integrasiyanın gücləndirilməsi zamanı müşahidə oluna biləcək sosial parçalanma və təhlükəsizliklə bağlı narahatçılığı ifadə edir. Seçim və özünü ifadə etmə azadlığı, bərabərlik, dözümlülük və insan ləyaqətinə qarşı hörmət bu mətnin aparıcı prinsipləri sırasındadır. Uğurlu mədəniyyətlərarası dialoq obyektivlik, dialoqda iştirak etmək və başqalarının öz mövqelərini bildirmələrinə şərait yaratmaq istəyi, münaqişələri sülh yolu ilə həll etmə bacarığı və başqalarının tutarlı arqumentlərinin tanınması da daxil olmaqla, demokratik mədəniyyətdən bəhrələnmə

müxtəlif yanaşmalara ehtiyac duyur. Bu, demokratik sabitlik, eləcə də ictimai həyat və siyasi fikirdə mövcud mövhumat və stereotiplərə qarşı mübarizənin güclənməsinə xidmət edərək, fərqli mədəniyyət və dini cəmiyyətlərdən ibarət koalisiyanın yaradılmasını asanlaşdırmaq və bu yolla da münaqişə və "dondurulmuş münaqişə" dən sonrakı vəziyyətlər də daxil olmaqla münaqişələrin qarşısını almaq və ya azaltmağa kömək edə bilər.

(47) Asan həll olunma yollarından söhbət belə gedə bilməz. Mədəniyyətlərarası dialoq bütün verilən suallara cavab və xəstəliklərə dərman deyil və onun fəaliyyət sahəsinin məhdudlaşa biləcəyi faktı hamı tərəfindən qəbul olunmalıdır. Bir fakt çox tez – tez özünü doğruldur ki, dialoq ondan imtina edənlərlə mümkün deyil, lakin bu, açıq tipli və demokratik cəmiyyətləri dialoq üçün daimi imkanlar təklif etmə öhdəliklərinə azad etmir. Digər tərəfdən, dialoqda iştirak etməyə hazır olub, "bizim" dəyərlərimizi heç və ya tam şəkildə bölüşməyənərlə aparılan dialoq sonunda insan hüquqları, demokratiya və hüquq norması kimi dəyərlərin mühümlüyyətinə və təcrübədə həyata keçirilməsinə dair razılaşmanın əldə olunacağı uzunmüddətli əməkdaşlıq prosesinin başlanğıcı ola bilər.

3.2 Çoxmədəniyyətli mühitdə mənsubluğun formalaşması

(48) Fərdi insan ləyaqəti cəmiyyətin əsasını təşkil edir. Lakin fərd eynicinsli sosial aktor deyil. İzahata qaldıqda, mənsubiyyətimiz bizi başqaları ilə eyniləşdirən deyil, bizi yeganə edən deməkdir. Mənsubiyyət, elementlərin mürəkkəb və məzmunca həssas birləşməsidir.

(49) Hər bir kəsin öz mədəniyyətini seçmə azadlığına malik olması mühüm faktordur, bu insan hüquqlarının mərkəzi aspektidir. Eyni vaxtda və ya öz həyatlarının müxtəlif mərhələlərində hər kəs istənilən mədəni birliklərin üzvü ola bilər. Hər bir fərd müəyyən dərəcədə öz irsi və sosial mənşəsinin məhsulu olduğu halda, müasir demokratiyalarda hər kəs müxtəlif mədəni birliklərə integrasiya olunmaqla öz mənsubiyyətini zənginləşdirə bilər. Heç kəs hər hansı bir qrup, cəmiyyət, düşüncə sistemi və ya dünyagörüşü daxilində öz iradəsinə zidd olaraq dustaq edilməməli və insan hüquqları, demokratiya və hüquq norması ilə uyğunluq təşkil etdiyi halda öz keçmiş seçimlərini inkar etmək və yenilərini seçməkdə azad olmalıdırlar. Qarşılıqlı səmimiyyət və paylaşma mürəkkəb mədəni birləşmələrin iki bir – birilə oxşar aspektləridir. Hər ikisi də yalnız başqasına hörmət etmək şərti ilə öz mədəniyyətlərini nümayiş etdirməkdə azad olan fərdlər və qruplara aid dinc yanaşı yaşama qaydalarıdır.

(50) Məhz buna görə də, mədəniyyətlərarası dialoq çoxmədəniyyətli mühitdə mürəkkəb mədəni birlikləri idarə etmək üçün gərəkliyədir. Bu, yeni açılış və təcrübələrə cavab verən və kiminsə (öz köklərindən imtina etmədən) mənsubluğuna yeni təbəqələr əlavə edən daimi mənsubluq balansına nail olmanın yeni mexanizmidir. Mədəniyyətlərarası dialoq mənsubluq siyasətinin qurduğu tələlərdən qurtulmağa və müasir cəmiyyətlərin problemlərinin həlli yollarını tapmaqda bizə yardımçı olur.

3.3 Mədəni müxtəlifliyə ilkin yanaşmalar

(51) 1870 – 1945-ci illərdə Avropanın milli dövlətləri öz inkişafının zirvəsində olarkən belə bir fərziyyə yayılmışdı ki, dövlətin sərhədləri daxilində yaşayan hər kəs uğurlu nəsilərin milli adətlər vasitəsilə əldə etdikləri aparıcı ənənələri mənimsəməlidirlər. Lakin son əsrlərdə Avropa bir sıra digər müsbət təcrübələr keçmişdir. Buna nümunə, müxtəlif mədəniyyətlər və dirlərin birgə, sülh şəraitində, qarşılıqlı dözümlülük və ehtiram içində necə yaşadıklarını anlamaqda yardımçı olan Mərkəzi və Şərqi Avropa tarixinin müəyyən dövrləri ola bilər.

(52) Müharibədən sonra bölünmüş Avropanın qərb hissəsində baş verən ən mühüm hadisə çoxmədəniyyətlik kimi tanınan ictimai quruluş haqqında yeni təsəvvürlə immiqrasiya təcrübəsinin birləşməsi oldu. Bu azlıqda qalan cəmiyyətlərin “ev sahibi” olan çoxluqla bir səviyyədə qəbul olunmasının siyasi tanınmasını müdafiə etmişdir. Bu hadisə kənardan müxtəlif mədəni və etnik qrupların assimilyasiya doktrinasından radikal şəkildə ayrılması kimi görünərsə də, həqiqətdə çoxmədəniyyətlik – çoxluq və azlıq qarşısında formalaşan cəmiyyətin bərabər və sxematik konsepsiyasını özündə birləşdirir. Bu azlığın çoxluğa uyğunlaşması deyil, əksinə onların bir – birləndən ayrılması faktını təsdiq etməklə fərqlənir.

(53) *Opatiya bəyannaməsi* (2003) bu paradigmanı rədd edir. Mədəni müxtəlifliyi müəyyənləşdirərkən, bəyannamədə belə mübahisəli bir məsələyə toxunulur ki, bu prinsip “azlıq” və “çoxluq”a istinadən tətbiq oluna bilməz, məhz buna görə də, o mədəniyyət və cəmiyyətləri seçərək (ayıraraq), onları qrupların hörmətəlayiq statuslarına əsasən qiymətləndirilən ictimai rəftar və mədəni stereotiplərin sabit mövqeyinə endirir və kateqoriyalara bölür. Qismən uyğun gələn mənsubluqlar bir-birilə ziddiyyət təşkil etmir: onlar güc mənbəyidir və ümumi marağın müəyyən lüyünə işarədir.

(54) Mədəniyyətlərarası dialoq bir çoxları tərəfindən ictimai təcrid olunma və qarşılıqlı anlaşılmaqlığı artıran, eyni zamanda yeganə kollektiv aktorlar kimi qəbul ol-

unan azlıq birliklərinə aid Fərdlər, xüsusilə də qadınların hüquqlarının pozulmasına səbəb olan bir faktor kimi qəbul olunur. Çağdaş cəmiyyətlərin mədəni müxtəliflikləri empirik bir fakt kimi qəbul edilməlidir. Lakin məsləhətləşmələrin mütəmadi olaraq təkrarlanan mövzusu o idi ki, çoxmədəniyyətlik (multikulturalizm) respondentlərin özlərini rahat hiss etmədikləri bir siyasətdir.

(55) Bu modellərdən heç biri – assimilyasiya və ya çoxmədəniyyətlik heç bir halda tam və ya ayrı – ayrılıqda tətbiq olunmur. Assimilyasiya və ya çoxmədəniyyətliyin elementləri, onların ən yaxşı keyfiyyətli ərini özündə əks etdirən yeni yaranmaqda olan mədəniyyətlərarası paradigmanın aspektlərini əhatə edir. O, assimilyasiyadan – bütün diqqətin şəxsiyyətə yönəldilməsi; çoxmədəniyyətlikdən isə mədəni müxtəlifliyin tanınması kimi, ən yaxşı keyfiyyətləri götürərək, özündə cəmləşdirir. Bununla yanaşı, mədəniyyətlərarası paradigma, bərabər ləyaqət və bölünmüş dəyərlərə əsasən dialoqun, inteqrasiya və sosial birliyə tənqidi münasibətdə olan yeni elementini də əhatə edir.

3.4 Mədəniyyətlərarası dialoqun şərtləri

3.4.1 İnsan hüquqları, demokratiya və hüquq qaydası

(56) Avropa Şurasının müdafiə etdiyi universal dəyərlər mədəniyyətlərarası dialoq üçün şərtidir. İnsanların ləyaqət bərabərliyinə, insan hüquqlarına, hüquq qaydasına və demokratik prinsiplərə hörmət olunmadığı təqdirdə heç bir dialoq baş tuta bilməz. Bu dəyərlər, xüsusilə də özünü ifadə etmə azadlığı və digər fundamental azadlıqlara hörmət, hökmran olmamaq və bu yolla da dialoqun güc arqumentində çox arqumentin gücü ilə idarə olunmasını təmin etmək üçün vacibdir.

(57) Rəqəbətli insan hüquqlarının inkişafı mədəniyyətlərarası dialoq məsələləri ilə üzləşəndə ədalətli tarazlıq yaradır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin precedent hüququ və ECRİ və ya Milli Azlıqların Müdafiəsinə dair Çərçivə Konvensiyasının Məşvərətçi Komitəsi kimi monitoring orqanlarının təcrübəsi bu cür tarazlığın təcrübədə necə əldə olunmasını göstərir.

(58) Fərdlərin öz insan hüquqlarından istifadəsi və cəmiyyətdə məsul iştirakının qarşısını almaqdan ötrü etnik, mədəni, dini və linqvistik birliklərə və ənənələrə istinad edilə bilməz. Bu prinsip xüsusən gender və digər ayrı-seçkilik formalarından əziyyət çəkməmək hüququ, uşaqlar və gənclərin hüquq və maraqları, müəyyən din və etiqadlarla məşğul olmaq və ya olmamaq azadlıqlarına aiddir. Məcburi evlilik,

“şərəf cinayətləri” və ya genetic müxtəliflik kimi insan hüquqlarından sui-istifadə hallarına hər hansı mədəniyyət məzmununda bəraət qazandırmaq olmaz. Bərabər şəkildə, “üstün mədəniyyət”in real və ya qeyri-real qaydaları din, irq, etnik mənşə və ya digər mənsubluqlara əsaslanaraq ayrı-seçkilik, hər hansı irq, cins və etnik mənşəli qrupun və ya belə qrup üzvününə yaqətini alqaldan nitq və ayrı-seçkiliyin digər formalarına bəraət qazandırmaq üçün istifadə oluna bilməz.

(59) Demokratiya bizim siyasi sistemimizin əsasıdır və vətəndaşlar yalnız sosial varlıqlar, millətin əmin-amanlığına fayda verənlər və ya onun benefisiarları deyil, həmçinin siyasi aktor kimi də dəyərləndirilir. Demokratiya inkişaf edir, çünki o fərdlərə üzv olduqları cəmiyyətə uyğunlaşmağa kömək edir və legitim qərar qəbulu və gücün həyata keçirilməsini təmin edir. Son iki onillikdə Avropa Şurasının genişlənməsi demokratiyanın gücünə əsaslı sübutdur. Tənqidi və konstruktiv dialoq öz-özlüyündə geniş demokratik standart olaraq plüralizm, inkluzivlik və bərabərlik kimi digər demokratik prinsipləri tanımalıdır. Bu çox vacibdir ki, dialoq demokratik mədəniyyət ruhunu və onun elementlərini təsdiqləyir və onun əsas elementləri: iş tırakçılar arasında qarşılıqlı hörmət və hər kəsin ümumi marağa can atma və qəbul etmə hazırlığı.

(60) Demokratik cəmiyyətlərdə hüquq qaydasının fundamental standartları mədəniyyətlərarası dialoqun inkişaf edə biləcəyi çərçivənin zəruri elementləridir. Onlar hakimiyyətin aydın bölgüsünü, qanunun aliliyini və hər kəsin hüquq qarşısında bərabərliyini təmin edirlər. Onlar dövlət orqanlarını əsassız və ayrı-seçkiliyə yol verən qərarlar qəbul etməkdən çəkindirir və hüquqları pozulmuş şəxslərə məhkəmə yolu ilə öz hüquqlarını bərpa etməsini təmin edir.

1.1.2 Bərabər ləyaqət və qarşılıqlı hörmət

(61) Mədəniyyətlərarası dialoq hər bir kəsin özünü başqalarının perspektivindən görə biləcəyi təbiəti ehtiva edir. Avropa Şurası dəyərlərinin əsasında fərdə bir varlıq kimi ehtiram göstərilməsi ilə xarakterizə olunan demokratik memarlıq, qarşılıqlı tanıma (belə ki, bərabər dəyər statusu hamı tərəfindən tanınır), və qərəzsiz rəftar (belə ki, irəli sürülən bütün iddialar hər kəsin bölüşdüyü qaydalara əsaslanır)

(62) Bu mədəniyyətlərarası yanaşmanı əvvəlki modellərdən aydın şəkildə ayırır. Assimilyasiyadan fərqli olaraq o belə qəbul edir ki, ictimai hakimiyyət yalnız çoxluq qəbul etməməli, o ədalətli olmalıdır. Çoxmədəniyyətlikdən (multikultural-

izmdən) fərqli olaraq o, mənəvi qohumluq üçün yer qoymayan ümumi kökü müdafiə edir. Bu ikisindən fərqli olaraq, o qarşılıqlı tanıma əsaslanan, vətəndaş cəmiyyətinin assosiativ sferası üçün mədəniyyətlərarası dialoqun hökumətin təbəşinə həll edə bilməyəcəyi gündəlik həyatın problemlərini həll edə bilmək rolunu tanıyır.

(63) Bərabərlik və qarşılıqlı hörmət mədəniyyətlərarası dialoqun vacib ünsürləridir və onun həyata keçirilməsində maneələri aradan qaldırmaq üçün əhəmiyyətə malikdir. Hətta soyun araşdırılması həqiqətə uyğun olmazsa və mədəni mənsubluqlar öz lərini ifadə etmək üçün istifadə olunsalar da bərabərliyin inkişaf etmədiyi yerlərdə sosial gərginliklər mədəni arenada özünü büruzə verə bilər.

3.4.3 Gender bərabərliyi

(64) Qadın və Kişilər arasında bərabərliyə dair 5-ci Avropa Nazirlər Konfransında (2003) vurğulandığı kimi qadın və kişilər arasında bərabərlik cəmiyyətlərin dəyişməsində əsas məsələdir. Bu demokratiyanın həlledici elementidir. Gender bərabərliyi insan hüquqlarının ayrılmaz bir hissəsidir və cinsi ayrı-seçkilik insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsində bir maneədir. Qadının insan hüquqlarına hörmət mədəni müxtəlifliyin istənilən müzakirəsinin dəyişməz əsasıdır.

(65) Bununla belə, gender bərabərliyinə qarşı mübarizə məkrli stereotipin yaranmasına rəvac verməməlidir. “Azlıqlar icması” və “gender bərabərsizliyi” arasında mə cəllələşdirilmiş tarazlığın qeyri-qanunliliyinin vurğulamaq vacibdir ki, sanki bütün “yerli” icmadakılar mükəmməl idilər və sanki azlıqlarla və xüsusi dinlərin tərəfdarları ilə əlaqəli hər şey problemlidir. Ümumi gender təcrübələri icma bölgələrinə tamamilə uyğun gəlir, ona görə ki, heç bir cəmiyyətdə gender bərabərliyi və ya bərabərsizliyi monopoliyası yoxdur.

(66) Gender bərabərliyi mədəniyyətlərarası dialoqa müsbət ölçülər gətirir. Fərdi mənsubiyyətin mürəkkəbliyi cəmiyyətlərin stereotip və kommunalist perspektiv daxilində ağılaşmaz həmrəyliyinə imkan yaradır. Əsas fakt ondan ibarətdir ki, gender bərabərsizliyinin kompleks yanaşmanın tələb edilməsi o deməkdir ki, “azlıqlardan” olan və “yerli” mənşəli qadınlarla işləyən mədəniyyətlərarası layihələr birgə təcrübələrə əsaslanabilir.

(67) Avropa Şurasının Sosial Birləşmələrə dair Yenilənmiş Strategiyası aydın şəkildə göstərir ki, qadın və kişilər arasındakı bərabərlik fundamental və çox əhəmiyyətli öhdəlikdir. Bu öhdəlik “gender istiqamətli təşkilatın perspektivi”ni sosial birləşmə

sahəsində və mədəniyyətlərarası dialoqda bərabər şəkildə bütün münasibətlərdə təmsil olunmasını israr edir.

3.4.4 Mədəniyyətlərarası dialoqun qarşısını alan maneələrlə mübarizə

(68) Mədəniyyət ərarası dialoqun qarşısında çoxlu maneələr vardır. Onlardan bəziləri müxtəlif dillərdə ünsiyyət yaratmağın çətinliyinin nəticəsidir. Ancaq digərləri güc və siyasətlə bağlıdır: xüsusilə zərər çəkən və təcrid olunan qruplara mənsub olan insanların dözdüyü təcrübələr ayrı-seçkilik, yoxsulluq və istismar – dialoq qarşısındakı struktur maneələrdir. Bir çox Avropa cəmiyyətlərində “başqalarına”, “xaricilərə” və müəyyən dini mənsubiyyətlilərə qarşı nifrəti yayan qrup və təşkilatlara da rast gəlmək olar. Rasizm, ksenofobiya, dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin digər formaları dialoq ideyasını rədd edir və buna daimi təhqirlə yanaşırlar

3.5 Dini ölçülər

(69) Avropanın zəngin mədəni irsi olan hissəsi üçün həyatın məqsədi dünyəvi anlayışlar silsiləsi olmaqla yanaşı həm də, dini anlayışlar silsiləsidir. Xristianlıq, Yəhudilik və İslam öz daxili şərtləri ilə bizim kontinentdə dərin təsir buraxmışdır. Hətta etimadın təmin olunduğu münaqişələrdə ümumilik əlaməti Avropanın uzaq və yaxın keçmişinin xüsusiyyəti olmuşdur.

(70) Fikir, vicdan və etiqad azadlığı demokratik cəmiyyətin əsaslarından biridir və bu İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının 9-cu maddəsi ilə təsbit edilmişdir. Bu azadlıq inanc sahiblərinin mənsubiyyətinə və onların həyat konsepsiyasına, həmçinin də ateistlərə, aqnostiklərə, skeptiklərə və dinə laqeyd olanlara aid ən zəruri elementlərdəndir. Bu azadlığı təmin edərkən, 9-cu Maddədə qeyd olunur ki, bu azadlığın özünüifadə nümayişi müəyyən şərtlər daxilində məhdudlaşdırıla bilər. İctimai sferada, xüsusilə də təhsil sferasında dini rəməzlər məsələsi İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi tərəfindən olunmuşdur. Üzv ölkələr arasında dini məsələlər üzrə konsensusun çatışmazlığı səbəbindən Məhkəmə dövlətlərə bu sahədə geniş – məhdudiyətsiz “qiymətləndirmə imkanı” (yəni, mülahizə) verməyə imkan verir.

(71) Avropa Şurasının gündəliyi ilə dini icmaların maraqları kifayət qədər uyğun gəlir: insan hüquqları, demokratik vətəndaşlıq, dəyərlərin, sülh, dialoq, təhsil və həmrəyliyin təşviqi. Məsləhətləşmə zamanı konsensus əldə olundu ki, dinlərarası dialoq vasitəsi ilə müxtəlif mədəniyyətlər arasında anlaşmanı inkişaf etdirməyə yardım göstərmək bilavasitə dini icmaların öz məsuliyyətidir.

(72) Dialoq nöqtəyi-nəzərindən dini icmaların əsas rolu bu sahədə dini icmalar və dövlət orqanları arasında səylərin həyata keçirilməsindən ibarətdir. Avropa Şurası artıq bu işə Parlament Assambleyasının müxtəlif təşəbbüsləri və 2000-ci ildən bəri dini icmaların nümayəndələrini Avropa Şurasının insan hüquqları gündəliyi ilə birləşdirmək məqsədilə bir araya gətirən İnsan Hüquqları Komissiya tərəfindən keçirilən seminarları vasitəsilə məşğul olur. Dini qaydalar müasir insan həyatının bir hissəsidir və baxmayaraq ki, dövlət müxtəlif dinlər, etiqadlar və inancların həyata keçirilməsində bitərəf mövqeyini qoruyub saxlamalıdır, o hakimiyyət orqanlarının maraqları sferasından çıxarıla bilməz və çıxarılmamalıdır. “*Volqa Forum Bəyannaməsi*” (2006) bunun universal dəyər və prinsiplərlə əsaslandırılmalı olduğunu qəbul etdiyi kimi Avropa Şurasından dini təşkilatlarla “açıq, şəffaf və müntəzəm dialoq”a girməyini də tələb edir. Bu ayrıca üzv dövlətlərin dini icmalarla dialoqa girdiyi dəyirmi masa yanaşmasına cavab ola bilər. Mədəniyyətlərarası dialoqun dini ölçüsünə dair *San Marino Bəyannaməsi* (2007) təsdiq edir ki, dinlər dialoqun inkişaf etdirə bilərlər. O məzmunu birgə məqsəd kimi insan ləyaqətini qadın və kişilər arasındakı bərabərlik də daxil olmaqla insan hüquqlarının inkişafı yolu ilə qorumaq, sosial birləşmələri gücləndirmək və qarşılıqlı anlaşma və ehtiramı artırmaq olaraq müəyyən edir. San Marina Bəyannaməsində, dini və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri Avropa Şurasının bu sahədəki marağını arzu olunan hesab edirlər; Onlar Avropa Şurasının fikir, vicdan və etiqad azadlıqlarını, bütün vətəndaşların hüquq və vəzifələrini, dövlət və dinlərin müvafiq muxtariyyətini müdafiə edərkən müxtəlif dinlərə qarşı bitərəf qalacağını tanıyırlar. Onlar ictimai siyasətin səhiyyə və təhsil kimi digər sahələrdə dini inancı olmayanların hüquqlarına hörmət əsasında, ayrı-seçkiliyə yol vermədən dini qaydaların təsirini müzakirələrin aparılması üçün müvafiq iclasın keçirilməsinə ehtiyac olduğunu hesab edirlər. Dini inancı olmayanların da dini nümayəndələrlə yanaşı əməkdaşlıq etmək, cəmiyyətin mənəvi əsaslarının müzakirəsi və mədəniyyətlərarası dialoq forumlarında iştirak etməkdə bərabər hüquqa malikdirlər.

(73) 8 Aprel 2008-ci ildə Avropa Şurası eksperimental baza əsasında mədəniyyətlərarası dialoqun dini ölçülər üzrə “Dini və inam faktlarının öyrədilməsi. Təhsildə din və etiqadlar haqqında bilik əldə etmək üçün vasitə; təhsilə demokratik vətəndaşlıq, insan hüquqları və mədəniyyətlərarası dialoq üçün töhfə.” mövzusunda müzakirə təşkil etdi. “Müzakirə”də təşkilatın institusional tərəfdaşları, Avropa Komissiyası, Avropada ənənəvi təmsil olunan və digər dini nümayəndələr, INGO/

NGO nümayəndələri, ekspert və mətbuat nümayəndələri, Avropa Şurasının üzv və müşahidəçi qismində çıxış edən dövlətləri də iştirak etdilər. Bu yenilikçi və eksperimental hadisənin əsas məqsədi Avropa Şurasının insan hüquqlarına hörmət, demokratiyanın təşviqi və hüquq qaydası kimi fundamental dəyərlərini inkişaf etdirmək və gücləndirmək və Avropa cəmiyyəti daxilində qarşılıqlı hörmət, dözümlülük və anlaşmaya yardım etməkdir. Bu hadisə digər etiqadların nümayəndələrini də daxil etməklə din nümayəndələrini və vətəndaş cəmiyyətinin aktorlarını həmin dəyərlər mövzusu ilə bağlı açıq, şəffaf dialoqda birləşdirdi. Məqsəd nə teoloji müzakirə ilə məşğul olmaq nə də dinlərarası (təriqətlərarası) dialoqa çərçivə olmaq idi.

(74) Dövlət hakimiyyəti ilə dini icmalar arasındakı dialoqun ayrıca həvəsləndirilməsi ilə yanaşı, dini icmaların öz aralarında da dialoqa (dinlərarası dialoqa) ehtiyac vardır. Avropa Şurası çox mədəniyyətli (multikulturalist) Avropada insan hüquqları, demokratiya və hüquq qaydasının inkişaf etdirilməsində fəal iştirak etmək üçün mədəniyyətlərarası dialoq və dini icmaların bir hissəsi kimi birbaşa öz azadlığı çərçivəsində olmayan dinlərarası dialoqu tanımışdır. Dinlərarası dialoq həmçinin cəmiyyət daxilindəki sosial problemlərin həlli bərsində konsensus əldə etmək üçün faydalı ola bilər. Bundan başqa Avropa Şurası icimai hakimiyyətə milli hüquqa əsaslanan tanımaya cəhd göstərən din və etiqadın səlahiyyətli nümayəndələri ilə əlaqə yaratmaq məqsədilə dini icma və fəlsəfi cərəyanlar (dinlər daxili və etiqadlar daxili dialoq) arasında da dialoqa ehtiyac olduğunu görür.

4. Mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqinə beş siyasi yanaşma:

(75) Mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqinə hər növ dəstəyi dəstəyi cəlb edən və qarşılıqlı əlaqədə olan beş yanaşma mövcuddur. Bu mədəni müxtəlifliyin idarəedilməsindən asılıdır. Bu iştirak və demokratik vətəndaşlıq tələb edir. Bu mədəniyyətlərarası səlahiyyətlərin tanınmasını tələb edir. Bunun dialoq üçün açıq məna ehtiyacı var. Yekun olaraq bu işlər beynəlxalq miqyasda aparılmalıdır. Bu beş səviyyədə təşəbbüslərə cəhd edilməli və yoxlanılmalıdır.

4.1 Mədəni müxtəlifliyin demokratik idarəçiliyi

4.1.1 Müxtəlifliyin siyasi mədəni dəyərləndirilməsi

(76) Qarşılıqlı hörmət və qeyri-ayrıseçkilik, tolerantlıq, pluralizm, hüquq qaydaları, insan hüquqları və fundamental azadlıqlar, ümumi demokratik dəyərlər müxtəlifliyin siyasi mədəni dəyərləndirilməsinin təməl daşlarıdır.

(77) Mədəni müxtəliflik yalnız demokratiyanın, azlıqlara məxsus insan hüquqlarının və çoxluq qaydalarının uyğunlaşdırıldığı vaxt inkişaf edə bilər. Hər kəsin hüquqlarını effektiv təmin etmədən çoxluğun öz istəyini azlığın üzərinə qoyması, ümumi Avropa konstitusional irsinin prinsiplərinə uyğun deyildir. Müxtəliflik və birliyə nail olmağı öhdəliyini daşıyan avropa cəmiyyəti, “qalib gələn hər şeyi əldə edir” cəmiyyəti ola bilməz, əksinə o siyasi arenanı qarşılıqlı hörmət və bərabərlik dəyərləri ilə əhatə etməlidir. Demokratiya, çoxluğun fikirlərinin həmişə üstünlük təşkil etməsini bildirmir. Üstün mövqedən sui-istifadədən çəkinməli və azlıqlara mənsub insanlarla ədalətli və ləyaqətli rəftarı təmin edən tarazlıq əldə edilməlidir.

(78) Mədəni pluralizmə dəstək olan siyasi mədəniyyətin inkişafı tələb olunan məsələdir. Bu, insanların iştirakçılıq və öz fikirlərini ifadə etməyə imkan verən şəraitin, yeni və tənqidi düşünmək qabiliyyətini formalaşdıraraq təhsil sisteminin yaranmasına səbəb olur. Güc hüquq rəsmiləri, siyasətçilər, müəllimlər və vətəndaş cəmiyyəti liderləri kimi digər peşəkar qruplar, mədəni müxtəlifliyi olan cəmiyyətlərdə fəaliyyət göstərmək üçün təlim keçməlidirlər. Mədəniyyət dinamik olmalı, təcrübə ilə xarakterizə olunmalıdır. Media obyektiv informasiyanı, aydın fikir və tələb olunan stereotipləri yaymağa çağırılmalıdır. Burada xüsusilə sağlam vətəndaş cəmiyyətini cəlb edən təşəbbüslərin çoxluğu və öhdəlikli tərəfdaşlar olmalıdır.

4.1.2 İnsan hüquqları və fundamental azadlıqlar

(79) İnsan hüquqları mədəniyyətlərarası dialoqun təcrübədə tətbiqi üçün mühüm çərçivə yaradır. Avropa insan hüquqları konvensiyasının ən mühüm qərarləri arasında fikir və onun ifadə edilməsi azadlığı, dini azadlıq, sərbəst toplaşma və təşkilatlanmaya, özəlləşmə və ailə həyatına olan hüquqlar yer alır. Konvensiyada göstərilən hüquqlardan heç bir formada ayrıseçkilik edilmədən istifadə edilməlidir. Bundan əlavə konvensiyanın №12 protokolu ümumilikdə ayrı seçkilinin qadağan olunmasını təmin edir. Mülki və siyasi hüquqlardan əlavə portfel hüquqları, həmçinin özündə beynəlxalq iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar Kovenantı kimi müxtəlif xartiyalar və konvensiyalarda müəyyən edilmiş mədəni hüquqlar və xüsusi ilə əlil qruplara mənsub (məşğulluq, təhsil, sosial müdafiə, sağlamlıq, sığınacaq əldə

edilməsi) insanlarla əlaqəsi olan məsələlərə ünvanlanan, Avropa sosial xartiyasından irəli gələn sosial iqtisadi hüquqları da özündə birləşdirir.

(80) Avropa insan hüquqları konvensiyasının 10-cu maddəsinin 1-ci bəndində təsdiq edir ki, fikir ifadə etmə azadlığı olmadan mədəniyyətlərarası dioloqda iştirak etmək mümkün deyil. Özündə müxtəlif vəzifə və məsuliyyəti daşıyan bu azadlıqdan istifadə Avropa İnsan Hüquqları konvensiyasının 10-cu maddəsinin, 2-ci bəndində müəyyən olunmuş xüsusi vəziyyətlərdə məhdudlaşdırıla bilər. Son illər “Mənsubiyyəti görə alçaltma” Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin narahatçılığının artmasına səbəb olmuşdur və məhkəmə öz yurisdiksiyasında vəziyyətdən asılı olaraq fikir azadlığı hüququna təhlükə yarandıqda sərhədlər qoymuşdur.

(81) Bəzi ifadələr tolerantlıq mədəniyyətinin özünə təhlükə ola biləcək qədər xoşagəlməz, biabırçı və təhqiredicidir- əslində, onlar azlıq üzvlərinə qarşı insafsız təhqir kimi təsir etməkdən əlavə, həmçinin onları qorxu və təhlükəyə məruz qoya bilər. Dözülməzliyə əsaslanan nifrətə sövq etmə Konvensiya və Məhkəmə yurisdiksiyası ilə müəyyənlanmış fundamental hüquq və azadlıqlara hörmət edilməsinə uyğun deyildir.

(82) Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi hətta “təhqir, sarsıdıcı, narahatedici” fikir ifadələrinin qorunmalı olduğunu göstərərək, azad fikrin ifadəsinə qoyulan məhdudiyətlərə qarşı böyük maneələr qoymuşdur (18). Bu isə, məsələn, başqasının dinini tənqid etməkdə sərbəstlik verilməsi deməkdir (qəbul etdikləri ideyaları seçə bilmək kimi). Məhkəmə fikir ifadətəmənin təsir və məzmununu, xüsusilə onların ümumi maraq məsələləri üzrə ictimai pluralist debatlarla töhvə verib verməməsini nəzərə alır.

(83) Media üçün əsas prinsip hətta əgər obyektiv informasiyanın toplanması və yayılmasında məsuliyyət daşıyan, ictimaiyyəti narahat edən məsələlərlə bağlı qərarların qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla öz fikirlərini sərbəst ifadə etməli olan jurnalistlərin xüsusi vəzifə və öhdəliklərinin tanıdığı halda belə, azad fikir ifadəsinin qorunmasıdır. Cəmiyyətin məlumatlandırılmasında onların əhəmiyyətini düşünərək, qarşılıqlı anlaşma və tolerantlıq mədəniyyətinin irəli çəkilməsi baxımından din, dil, mədəni və etnik sərhədlər üzərindən əməkdaşlıq və mədəniyyətlərarası dioloqun vacibliyindən media peşəkarlarının xəbərdar olmasına şərait yaradılmasına ehtiyac vardır.

4.1.3 Bərabər imkanlardan hüquqların bərabər yiyələnməsinə

(84) Sosial Birləşmə üçün Təkmilləşdirilmiş Strategiyaya əsaslanan “Avropa Sosial Modeli”, yaşayış imkanlarının hərtərəfli bərabərliyinin təmin edilməsini axtarır. Öz hüquqlarının qorunmasını daha çox istəyənlər çox vaxt onları tələb etmək üçün yaxşı şəraitlə təmin olunmuşlar. Hər kəsin faktiki olaraq hüquqlara yiyələnməsini təmin etmək üçün, hüquqların qanunla qurunması müəyyən olunmuş sosial siyasəti ölçülərlə müşayiət olunmalıdır. Bununla da Avropa Sosial Xartiyası və Miqrant İşçilərin Hüquqi Statusu barədə Avropa Konvensiyasında məsələn, qeyd olunur ki, üzv dövlətlər onların ərazisində məskunlaşmış miqrant işçilər və onların ailələrinə sosial və iqtisadi kontekstdə öz xalqlarına verilmiş bərabər istifadə hüququ verəlməlidirlər.

(85) Bundan başqa, ayrı-seçkiliyə yol verməmə prinsipindən irəli gələrək, dövlətlər həmçinin əlil qrup üzvlərinə qarşı müşahidə edilən bərabərsizlik və ayrıseçkiliyin qarşısını almaq üçün müsbət ölçülü tədbirlərin görülməsinə ruhlandırılmalıdırlar. İctimai sferada dövlət qurumları dini və mədəni məsələlərdə neytrallığın ifadə olunmasına, ayrı-seçkiliyin qadağan olunmasına ciddi hörmət etməlidirlər. Bununla belə, formal bərabərlik həmişə kifayət olmur və bəzi hallarda effektiv bərabərliyin irəli çəkilməsi, ayrı-seçkiliyə yol verməmə prinsipi ilə əlaqəli olan xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri edir. Müəyyən hallarda bərabərsizliyi yoluna qoymaqda fərqli münasibətin olmaması, səbəbsiz və obyektiv əsaslandırılmadan diskriminasiya kimi dəyərləndirə bilər.

(86) Bu müxtəlifliyə uyğunlaşmaq üçün müəyyən məhdudiyətlərlə praktik tədbirlərin görülməsini zəruri edə bilər. Belə uyğunlaşma tədbiri əri digərlərinin hüquqlarını pozmamalı və ya qeyri-bərabər təşkilati çətinliklər və ya hədsiz xərclərlə nəticələnməməlidir.

4.2 Demokratik vətəndaşlıq və iştirak

(87) Vətəndaşlıq geniş mənada, digərləri ilə birlikdə mədəniyyəti, sosial, iqtisadi həyatda, həmçinin dövlət işlərində iştirak etmək hüququ və əslində məsuliyyətidir. Bu, mədəniyyətlərarası dioloq üçün bir açıqdır. Çünki, bu bizi başqaları haqda stereotip yolla “başqası” kimi yox, həmvətən kimi düşünməyə dəvət edir. Vətəndaşlığın əldə edilməsinin sürətləndirilməsi qanuni və tənziomedici məsələ olduğu kimi həm də tərbiyəvi məsələdir. Vətəndaşlıq mülki iştirakı genişləndirərək, yeni gələnlərin özləri ilə gətirdikləri əlavə dəyərlərə öz töhvəsini verir və bu da öz növbəsində sosial

birliyi daha da möhkəmləndirir.

(88) Bütün sakinlərin yerli icmanın həyatında fəal iştirakı icmanın tərəqqisinə öz töhvəsini verir və inteqrasiyanı genişləndirir. Bələdiyyədə də və ya regionda leqal olaraq məskunlaşan əcnəbilərin yerli və regional seçkilərdə iştirak hüququ, iştirakçılığın irəli sürülməsində bir vasitədir.

(89) Avropa Vətəndaşlıq Konvensiyası (1997), vətəndaşlıq ərizəsi ilə müraciətdən əvvəl maksimum 10 illik müddət ilə öz ərazisində adi və qanuni məskun olar şəxslərin vətəndaşlığa qəbul olunmasının təmin edilməsini konvensiyaya tərəf olar dövlətlərə tapşırır. Bu, mənşəcə vətəndaş olduğu ölkə vətəndaşlığının ləğvini tələb etmir. Əcnəbi uşaqların doğulduqları və yaşadığıları ölkənin vətəndaşlığını əldə etmək hüququ inteqrasiyanı daha da sürətləndirə bilər.

(90) Nazirlər Komitəsi siyasi və mülki azad etmələrin səviyyəsinin artmasına demokratik institutlara inamsızlığa, həmçinin ksenofobiya və irqçilik təhlükəsinin artmasına görə öz narahatlığını bildirdi. Hələ də Avropada qarışıq meyillər mövcuddur. Üzv dövlətlərin bəzilərində müşahidə edilən ictimai inamın yüksək səviyyəsi və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının hüquq normaları ilə dəstəklənən qərəzsiz ictimai orqanlarla, demokratik idarəçilik sistemində əlaqələndirilməsi, iştirakçılığı irəli çəkir. Azlıqların bəzi üzvlərinin iştirakçılığının genişləndirilməsi və Sosial İnqilab təhvilə verilməsi, mədəniyyətlərarası dialoq vətəndaş üçün demokratiyanı daha da mənafəde bilər.

(91) Bu mənada yerli və regional dövlət orqanları həlledici rol oynayırlar. Yerli Səviyyədə İctimai Həyatda Əcnəbilərin İştirakı barədə Avropa Şurası Konvensiyası əcnəbilərin iştirakının genişləndirilməsini tələb edir. Kişi azlıq liderlərinin münasib önləyici kimi təkcə ilk nəsilə baxma həvəsinin qarşısını almağa ehtiyac var. Azlıq icmaları daxilində müxtəliflik və sosial əlaqələrin tanınması və xüsusilə gənclərin cəlb olunması çox vacibdir.

4.3 Mədəniyyətlərarası biliklərin öyrənilməsi və tədris olunması

(92) Mədəniyyətlərarası dialoq üçün vacib olan bacarıqlar avtomatik olaraq əldə olunmur. Bütün ömür boyu onların öyrənilməsi, tətbiq edilməsi və qorunmasına ehtiyac vardır. Dövlət orqanları, təhsil peşəkarları, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, dini birliklər, media və bütün təhsil təminatçıları bütün səviyyələrdə və bütün təşkilati kontekstlərdə mədəniyyətlərarası dialoqa yardım edilməsində və Avropa Şurası

tərəfindən müdafiə olunan əsas dəyər və məqsədlərin əldə olunmasında mühüm rol ittifaq oynaya bilər. Xüsusilə, Avropa digər UNESCO, ALESCO və bu sahədə çalışan əməkdaşlıq çox tərəfdaşlarla institutsional əhəmiyyətlidir.

4.3.1 Əsas səlahiyyət sahələri: demokratik vətəndaşlıq, dil, tarix

(93) Mədəniyyətlərarası və dinlərarası dialoq və həmrəylik, qarşılıqlı anlaşma, ictimai birlik, açıq, ədalətli, tolerant və azad cəmiyyət üçün, həmçinin qadın və kişi bərabərliyi üçün demokratik vətəndaşlıq təhsili fundamentaldir. Bu, fərdə aktiv, məsuliyətli və başqaları üçün hörmətli bir vətəndaş kimi fəaliyyət göstərməyə imkan verən müvafiq icmalar və ailələr, peşə təlimi də daxil olmaqla, formal, qeyri-formal və qeyri-rəsmi təhsil fəaliyyətini əhatə edir. Demokratik vətəndaşlıq təhsili mədəni irs və qlobal kontekstdə cəmiyyətlərin təhsili, siyasi və insan hüquqları təhsili, tarix, mülki və digər təhsili özündə birləşdirir. Bu, çoxplanlı yanaşmaları dəstəkləyir və xüsusilə düşünmə bacarığını və mədəni cəhətdən müxtəlif olan cəmiyyətlərdəki həyatda özünü tənqid xarakterinin vacibliyini, münasibətlər və bacarıqlar, biliklərin əldə edilməsini bir yerdə cəmləşdirir.

(94) Dil mədəniyyətlərarası söhbətlərin aparılmasında çox vaxt maneə rolunu oynayır. Mədəniyyətlərarası yanaşma azlıqların iştirakı dillərin dəyərini tanıyır, lakin bununla belə azlıqların tam vətəndaş kimi fəaliyyət göstərməsi üçün həmin ölkədə çoxluğun istifadə etdiyi dilin mənimsənilməsinə əhəmiyyətli sayır. Onların Avropa mədəni zənginliyinə öz töhvəsini verdiyi üçün Regional və Azlıq dilləri üzrə Avropa Xartiyası az danışılan dillərin mümkün məhdud qorunmasına səsəyləyir və belə dillərin istifadəsini ayırılmaz bir hüquq hesab edir. Çoxdillilik dəyərlərinin vurğulanması ilə eyni vaxtda, müəyyən bir dövlətdə azlıqların istifadəsində olan dillərin qorunması rəsmi dillərə və onların öyrənilməsinə olan ehtiyaca ziyan vurmamalıdır. Dilin öyrənilməsi öyrənilməyə fərdlərin streotipləşdirilməsindən yayınmağa, başqa mədəniyyətləri kəşf etməyə və başqalarına olan marağı və səmimiyyəti inkişaf etdirməyə kömək edir. Dilin öyrənilməsi onlara müxtəlif sosial mənsubiyyəti və mədəniyyəti olan fərdlərə qarşılıqlı təsirin zəngin bir təcrübə olduğunu anlamağa kömək edir.

(95) Nazirlər Komitəsinin 21-ci əsr Avropa Tarixinin Öyrənilməsinə dair Təvsiyəsi şagirdlərdə, xüsusilə mübahisəli və həssas məsələlərdə çoxperspektivliyə əsaslanan açıq debat və tarixi dəlillərin araşdırılması və dialoqlar yolu ilə, informa-

siyanın tənqidi və məsuliyyətli tərcümə və analiz edilməsində intellektual bacarığın inkişaf etdirilməsinə olan ehtiyacı vurğulayır. Tarixin öyrənilməsi, AŞ-nın fundamental dəyərlərinin irəli çəkilməsində, keçmiş yaralara üstün gəlməkdə, etnik təmizləmə və insan haqlarının kütləvi pozulmasının, genosid, tam məhv etmə (holocaust) və insanlıq əleyhinə digər cinayətlərin təkrar və inkar olunmasına mane olmasında bir vasitədir. Bu, insanlar arasında qarşılıqlı inam və anlaşma, tanıma və barışıqda əsas faktordur. Demokratik Avropada Tarixin öyrənilməsi tolerantlıq prinsipi və milli identikliyin qavranılmasına əsaslanan bütün növ müxtəlifliklərə hörmətin inkişaf etdirilməsində, məsuliyyətli və fəal vətəndaşların treninqlərində mühüm yer tutmalıdır. Tarixin öyrənilməsi Anti-Semit və irqçi ideyaların, ksenofobiya, dözümsüzlük və ifrat milliyətçiliyin irəli çəkilməsində istifadə üçün və ya təbliğat, ideoloji manipulyasiya üçün vasitə olmamalıdır. Əgər tarixi araşdırmalar və məktəblərdə öyrədilən tarix, tarixdən sui-istifadələri irəli çəkir və ya buna imkan verirsə, o heç bir vəchlə AŞ-nın statutları və fundamental dəyərləri ilə uyğun gələ bilməz. Tarixin öyrədilməsi, tarixdən sui-istifadələrin, ideoloji nəticələrin yenidən mənimsənilməsi və ya tarixi məlumatlılıq, tarixi səhv, tarixi saxtalaşdırma və tarixi faktların inkar edilməsindən irəli gələn gəlməməsinin tənqidi öyrənilməsi yolu ilə, Avropanın tarixi inkişaf dövründə məktəblər, dınlar və ölkələr arasında qarşılıqlı müsbət təsirlərin tədris planının önə çəkilməsi yolu ilə, stereotiplər və mənfəət rəylərinin aradan qaldırılmasını əhatə etməlidir.

4.3.2 İbtidai və orta təhsil

(96) Çoxmədəniyyətli Avropada təhsil yalnız işçi bazarı üçün hazırlıq, şəxsi inkişaf geniş bilik bazasının əldə olunmasını dəstəkləmək deyil: məktəblər gənclərin həyatda fəal vətəndaş kimi hazırlanmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Onlar digər mədəniyyətlərə səmimi stimullaşdırılması və müxtəlifliklə rəftarın hünövrəsi olan insan hüquqlarına hörmət edilməsini vacib hesab edərək, demokratik həyatı dəstəkləyən dəyərlərin qavranılması və əldə edilməsinə imkan yaradılmasında və bütün aspektləri və onların əldə edilməsi metodları ilə cəmiyyətdə həyat üçün vacib olan şəraitin inkişaf etdirilməsi və vasitələrin əldə edilməsi üçün gənclərə dəstək olunmasında və onlara rəhbərlik edilməsində məsuliyyət daşıyırlar.

(97) Formal təhsil planı daxil olmaqla, mədəniyyətlərarası yanaşmalar bütün mövzuları əhatə edir. Tarix, dil təhsili, dini və mübahisəli faktların öyrənilməsi çox güman ki, bura aiddir (23). Mədəniyyətlərarası kontekstdə mübahisəli faktlar və

dini təhsil, bütün dünya din və inancları və onların tarixi ilə bağlı biliklərə, fərdin din və inancları başa düşməsinə və onlar haqda olan mənfəət rəyindən yayınmağa imkan yaradır. Bu yanaşma Avropa Şurası Parlament Assambleyası, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi və ECRİ (24) tərəfindən irəli sürülmüşdür. 2007 -ci ildə Avropa təhsil nazirləri demokratik və etik vətəndaşlıq prinsipləri bazası əsasında, məktəblər vasitəsilə mədəni və dini icmalar arasında anlaşmanı inkişaf etdirmək üçün tədbirlər görülməsinin vacibliyini vurğulamışdır. Dini təhsil sisteminin üstün olmasına baxmayaraq dini və inanc müxtəlifliyi nəzərə alınmalıdır.

4.3.3 Ali təhsil və araşdırma

(98) Ali təhsil ocaqları mədəniyyətlərarası dialoqun tətbiq edildiyi yer və geniş cəmiyyətdə aktorlar kimi öz təhsil proqramları ilə mədəniyyətlərarası dialoqa şərait yaradılmasında mühüm rol oynayırlar. Ali təhsil və Araşdırma üzrə Rəhbər Komitənin təklif etdiyi kimi, ideal olaraq universallığı ilə müəyyən edilmiş universitetin dünyaya açıq-fikirlilik və açıqlıq öhdəliyi, maarifləndirmə dəyərləri əsasında müəyyənləşdirilmişdir. Bu yolla universitet ictimai sferada fəal rol oynaya biləcək mədəniyyətlərarası intellektualların inkişaf etdirilməsində böyük imkanlara malikdir.

(99) Bunun mədəniyyətlərarası təlim üzrə araşdırmalar, bütün təhsil fəaliyyətlərində mədəni müxtəliflik və "bir yerdə yaşamağa öyrənmə" nin aspektlərinə müraciət olunmasına yardım edilməsinə ehtiyacı var.

Qeyri-formal və qeyri-rəsmi təhsil

(100) Məktəb və universitetlərdən kənar, xüsusilə gənclərin işində və mülki və könüllü xidmətlərin bütün formalarında olan qeyri-formal təhsil nəzərə cərpacaq dərəcədə bərabər önəm daşıyır. Avropa Şurası üzv dövlətləri, gənclərin mədəniyyətlərarası dialoqu müdafiə edən dəyərlərə töhvə verilməsinə sövq edilməsi və eləcə də qeyri-formal təhsilin irəli çəkilməsinə sövq edir.

(101) Dini icmalarla birgə, idman və gənclər təşkilatları, qeyri-formal təhsil kontekstində mədəniyyətlərarası dialoqu təşviq etmək üçün yaxşı təşkil olunmuşlar. İş yerləri, məktəb, ailə ilə birlikdə icma mərkəzləri və gənclər qrupları sosial birliyin sütunları ola bilər. Bu təşkilatlar öz üzvlərinin öhdəlikləri və fəaliyyətlərinin açıq və könüllü təbiəti, öz proqramlarının geniş müxtəlifliyi ilə azlıqlara mənsub şəxslərin dialoqa aktiv cəlb olunması və imkanların təklif edilməsində digərlərindən

daha da uğurludurlar. Fəal mülki-ictimai və qeyri-hökumət təşkilatları, qadın və kişi bərabərliyi və insan hüquqlarına əsaslanan məsuliyyətli demokratik vətəndaşlıq və ictimai əlaqələrdə fəal iştirakın təşviqi, demokratik pluralizmin zəruri elementidir. Buna görə də miqrant təşkilatlar azlıqlara mənsub şəxslər üçün, xüsusilə gənclər üçün cəmiyyətdə olduğu kimi işçi bazarında imkanların artırılması və könüllü xidmətlərin inkişaf etdirilməsi üçün miqrant təşkilatlara imkan yaradıla və möhkəmləndirilə bilər.

(102) Qeyri-rəsmi təhsil, digər mədəniyyətlərlə əlaqə üçün sadə imkanlar təklif edən media və yeni kommunikasiya xidmətləri vasitəsilə təşviq olunur.

4.3.5 Rəhbərlərin rolu

(103) Gələcək nəsillərin dialoqa hazırlanmasında və mədəniyyətlərarası dialoqa şərait yaradılmasında rəhbərlər (müəllimlər) bütün səviyyələrdə əhəmiyyətli rol oynayır. Onlar öhdəlikləri və tələbə və şagirdləri əldə etdikləri təcrübə vasitəsilə vacib model rolunu oynayır.

(104) Təhsilin qeyri rəsmi aspektləri, məktəb atmosferi və fərdin yazılmamış məsuliyyəti öhdəsinə götürməsinə nəzərə alaraq, bundan əlavə tələbə icması yaradılması, insan hüquqları və demokratiya əsasında təşkilati həyat ucun global yanaşmaya şərait yaradılması, konfliktlərin sülh yolu ilə həll edilməsi, təcrid etmə, sexism, ksenofobia, irqçilik, diskriminasiya, müxtəliflikdən irəli gələn yeni və ziyətləri idarə etmək üçün təlim rəhbərlərinin kursunda müəllimlərə iş metodları və təhsil strategiyalarının öyrədilməsinə ehtiyac vardır.

(105) Təhsilin təşkilinin mərkəzləşmiş inkişafı, özünü qiymətləndirmənin vasitələri və inkişaf göstəriciləri və mədəniyyətlərarası ölçünü nəzərə alaraq, demokratik vətəndaşlıq təhsilindən irəli gələn keyfiyyət təminatı vasitələrinin inkişafına ehtiyac vardır. Xidməti təlimlər də daxil olmaqla, müxtəlifliyin idarə edilməsi və mədəniyyətlərarası təhsilin gücləndirilməsinə də ehtiyac vardır.

(106) Mədəniyyətlərarası təhsil və demokratik vətəndaşlıq təhsili üzrə Oslodakı Avropa araşdırma mərkəzinin məqsədi Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq çərçivəsində rəhbərlərin təlimi yolu ilə konfliktlərin qarşısını almaq və inam yaratmaq üçün qarşılıqlı biliyin inkişaf etdirilməsi və anlaşmanın irəli çəkilməsidir.

4.3.6 Ailə mühiti

(107) Valideynlər və geniş ailə mühiti gənclərin mədəniyyət cəhətdən müxtəlif cəmiyyətdə yaşaması üçün hazırlanmasında mühüm rol oynayır. Öz uşaqları üçün bu rolların modelləri kimi, onların tam olaraq dəyişən mentalitet və düşüncə tərzinə cəlb olunmalarına ehtiyac vardır. Mədəni müxtəliflik məsələlərini ünvanlayan yaşlı və ailə proqramları bu rolun həyata keçirilməsində ailəyə kömək edə bilərlər.

4.4 Mədəniyyətlərarası dialoq sahələri

(108) Hamı üçün açıq olan dialoq sahələrinin müəyyən edilməsi çox mühümdür. Hər hansı səviyyədə mədəniyyətlərarası idarəçilik belə sahələrin müəyyən edilməsi məsələsindədir. Fiziki sahələr kimi küçələr, mağazalar, bazarlar, evlər, uşaq baxçaları, məktəblər və universitetlər, mədəni və sosial mərkəzlər, gənclik klubları, kilsələr, sineqoqlar və məscidlər, kompaniya görüş otaqları və iş yerləri, muzeylər, kitabxanalar və digər istirahət vasitələri, və ya media kimi virtual sahələr.

(109) Şəhər planlaşdırılması (şəhərsalma) buna açıq-aydın misaldır: şəhər məkanı ya müəyyən məqsəd yönəlik üslubda və ya açıq fikirli yollarla təşkil edilə bilər. Birincisi ənənəvi şəhəratrafi, ev emlakı, sənaye zonası, avtomobil parkı, və ya dairəvi yolu özündə birləşdirir. Sonrakı isə qızğın meydanları, parkları, parlaq küçələri, səki kafələrini və ya mağazaları əhatə edir. Əgər müəyyən məqsədli ərazilər səpələnmiş yaşayışa meyl edərsə, açıq yerlər isə cəmiyyətin müxtəlif bölmələrini bir araya gətirə və tolerantlıq hissinin formalaşmasına kömək edə bilər. Əhəmiyyətli dərəcədə vacib olan odur ki, miqrant əhalinin fikri şəhər həyatından ayrılmış və uzaqlaşdırılmış, alqaldılmış və insafsız ev əmlakı üzərində cəmlənməmişdir.

(110) Mədəni fəaliyyət qarşılıqlı anlaşma və hörmət, tolerantlığa töhvə verilməsi, mədəni müxtəlifliyin ifadə edilməsi biliklərini təmin edə bilər. İncəsənət də həmçinin vasitəçilik, özünü tənqidi düşünməyə və fərqi izah etməyə imkan verən simvolik üzləşmə və ziddiyyət üçün oyun meydançasıdır. Onlar bu yolla sərhədləri keçərək insanların hissləri ilə birbaşa danışa və əlaqə saxlayırlar. Mədəni fəaliyyət məşğul olan yaradıcı vətəndaşlar dialoq üçün imkanlar və yəni sahələr yaradırlar.

(111) Muzeylər və irs yerlərinin ümumi bəşəriyyət adından hansısa etnik və milli birliyin üzvlərinin tarixi üstünlüyünü özündə əks etdirən seçmə rəvayətləri tələb etməyə və müxtəlif mənsəbdən olan fərdlərə bir-birlərini qarşılıqlı tanıma üçün

şəraitin təklif olunması potensialı vardır. Avropa mədəni irsinin araşdırılması müasir zamanda tələb olunan pluralist Avropa vətəndaşlığını təmin edə bilər. Avropanın tarixi sərhədləri və kontinental marşrutu bu gün, əsrlər boyu davam edən mədəni mübadilə və mədəni əlaqələrin tarixinin təsiri ilə mədəni marşrut kimi Avropa Şurasının köməyi ilə yenidən kəşf olunmuşdur: Onlar müxtəliflikdə sülh şəraitində yaşamaq bacarığının aydınlaşdırılması və Avropanın çoxmədəniyyətli irsinə sahib olmanı təmin edirlər.

(112) Bağçalar, məktəblər, gənclər üçün klub və gənclərin yaradıcılıq qabiliyyətləri ilə bağlı olan fəaliyyət ocaqları ümumilikdə mədəniyyətlərarası təhsil və dialoqun inkişaf edə biləcəyi əsas yerlərdir. Bunun üçün uşaqlar və gənclər birgə fəaliyyətlərini inkişaf etdirmək və əlaqədə olmaq üçün müxtəlif təcrübə və bacarıqlara malik olan həmyaşıdları ilə görüşüb təcrübə mübadiləsi aparmağa üstünlük verməlidirlər. Gənclərin bu yerlərə axını nə qədər çox olsa, mədəniyyətlərarası dialoqun öyrənilməsində onların rolu bir o qədər səmərəli olar.

(113) Mətbuat, bilavasitə dialoq üçün tənqidi mühit təqdim edir. Onlar cəmiyyətin mədəni müxtəlifliyini ifadə edir, mədəniyyətlərə gedən yolu asanlaşdırır və oxucu, müşahidəçi və dinləyicilərinin hər gün əlaqədə olmasının qarşısını ala biləcək müxtəlif perspektivlər üçün əsas yaradırlar. Bunun üçün, onlar şəxsi işçi qüvvələrinin dəyişiklik və müxtəlifliklə uyğunlaşa biləcəyinə əmin olmalıdırlar. Yeni kommunikasiya xidmətləri, ictimai-şəbəkə saytları, şəbəkə əsaslı forum və "viki" əməkdaşlıqlar digər passiv ətraf mühit dinləyicilərinin vasitəli mədəniyyətlərarası dialoqda iştirakına şərait yaradırlar.

(114) Global mətbuat oxşar rola malik olan modellər kütləsini təklif edir. Dünyanın bütün pisliklərini üzə çıxara biləcək asanlaşdırılmış stereotipə müraciət edərkən belə bir mürəkkəblilik üz – üzə gəlmək aldadıcı ola bilər. Müxtəlifliyi demokratik yolla idarə etmək bir qədər incə işdir: o yöndəmsiz şəkildə dialoqla barışmamalı və ondan nifrət və dözümsüzlüyə təhrik etmə vasitəsi kimi istifadə olunmasına mane olmalıdır.

(115) İdman mədəniyyətlərarası dialoq üçün onu gündəlik həyatla birbaşa birləşdirən mühüm potensial meydanadır. Xüsusilə futbol, global bir oyun kimi, son illərdə irqçilik əleyhinə bir sıra təşəbbüslərin əsas dayaq mövzusu olmuşdur. Avropa kontekstində qeyd etsək, o, 10 bənddən ibarət plan müəyyən edib, klublar üzərində birləşmiş rəhbərliyi həyata keçirən UEFA tərəfindən dəstəklənir. Ümumi və qərəzsiz

qaydalar altında birgə oyun və ədalətli oyunun idarəetmə ideyası mədəniyyətlərarası təcrübəni çərçivəyə sala bilər.

(116) İş yeri, mədəniyyətlərarası dialoq üçün müəyyənləşdirilmiş bir yer kimi nəzərdən keçirilməməlidir. İqtisadi bilik mərkəzləri tərəfindən müşahidə olunduğu kimi, müxtəliflik bir yenilik faktorudur. Müxtəlif işçi qüvvələr kollektiv iş və işçilərin iştirakı vasitəsilə təzə yanaşmalar irəli sürə bilər. Dözümlülük – müqayisəli uğurun əsasını təşkil edən texnologiyanın inkişaf etdirilməsi üçün istedad cəlb olunmasında mühüm faktordur. Amma, azlıq təşkil edən qrupların bir sıra üzvləri az ödənişli və xətərli işlərdə cəmləşmişlər. Bu məsələdə, Həmkarlar ittifaqları irqi təşkilatların istismar etməyə daha çox yönümlü olduğu əmək yarmarkası seqmentasiyasının dağıdıcı təsirlərini nizamlayaraq, yalnız şəraitin yaxşılaşdırılmasında deyil, həmçinin mədəniyyətlərarası həmrəylik üçün yerlər təklif etməkdə də tənqidi rola malik ola bilərlər.

(117) İctimai xidmətlər, qeyri-hökumət təşkilatları və dini icmaların gündəlik həyatı açıq şəkildə baş verən toqquşmalara qarşı mübarizə vasitəsi kimi, mədəniyyətlərarası dialoq üçün bir sıra imkanlar təklif edir. Sağlamlıq, gənclər və təhsil ilə bağlı olan xidmətlər gündəlik əsasda azlıq təşkil edən birliklərin üzvləri ilə məşğul olurlar. Bu xidmətlərin heyətləri, tələb olunan yerlərdə onlara şərh etməyə imkan verilmə şərtləri daxilində müvafiq səlahiyyətlərə malik və belə görüşlərin məsuldar öhdəliklərə çevrilməsi üçün hazırlıqlı olmalıdırlar. Sağlamlıqda, misal üçün, analıq və ruhi (psixi) sağlamlıq xüsusilə həssasdır. Müxtəlif etnik, mədəni, dini və linqvistik fərqlərə malik olan azlıq təşkil edən qrupların nümayəndələrinin ictimai yerlərdə bir yerə yığılması qarşılıq və ləyaqət əsasında müxtəlif xidmət istifadəçilərinə vaxt ayırmağa yardım edəcək mədəniyyətlərarası kompetensiyalar sırasını genişləndirə bilər. İkili şəhər sxemləri bu sahədə qiymətləndirməni artırmaq üçün ən uğurlu imkan vasitələridir.

4.5 Mədəniyyətlərarası dialoq beynəlxalq münasibətlərdə

(118) Avropanın, beynəlxalq qanun və insan hüquqlarının təbliğatı, demokratiya və hüquq normaları əsasında duran çoxtərəfliyə (multilateralizm) sadiqliyi mədəniyyətlərarası dialoqu beynəlxalq səviyyədə təqin etməlidir. Beynəlxalq aləmdə bu prinsiplərdən mədəniyyətlərarası dialoqda istifadə qarşılıqlı anlaşmanın asanlaşdırılmasında mühüm rola malikdir. Bu məsələ üzrə Avropa konsensusu Avropa Şurasının Üçüncü Sammitinin (Varşava, 2005) nəticələri tərəfindən dəstəklənərək sonrakı sənədlərdə bir-birə işlənərək hazırlanmışdır.

(119) Hazırkı geosiyasi vəziyyət hərdən bir-birinin dəyəri əsasında qohumluq

təşkil edən iqtisadi və siyasi mənfəət uğrunda rəqiblik edən qarşılıqlı müstəsna sivilizasiyalardan biri kimi təsvir olunur. Mədəniyyətlərarası dialoq anlamı belə bir ideologiyadan başlanğıc götürən qeyri-məhsuldar qarşudurma və stereotiplərin öhdəsindən gəlməyə yardım edə bilər, çünki o qeyd edir ki, miqrasiya, artan qarşılıqlı müstəqillik və beynəlxalq mətbuat və internet kimi yeni kommunikasiya xidmətlərinə asan çıxış ilə müşahidə olunan qlobal mühitdə mədəni mənsubiyyətlər kifayət dərəcədə mürəkkəbdirlər, onlar digər müxtəlif mənbələrdən bir çox elementləri özlərində birləşdirir və bir birilərini qismən tamamlayırlar. Mədəniyyətlərarası dialoq ruhu ilə ilhamlanmış beynəlxalq münasibətlər bu yeni şərtlərə tam cavab verir. Bununla da, mədəniyyətlərarası dialoq konfliktlərin qarşısının alınması və onların həlli yollarının tapılmasına töhfələr verə və ictimai inamın yenidən formalaşması və nizamlanmasına dəstək ola bilər.

(120) Avropa Şurası Avropanın qonşu regionları və dünyanın digər dövlətləri ilə əməkdaşlığa açıq olaraq qalır. Öz fəaliyyətinin Avropa səviyyəsində tamamlanması və digər beynəlxalq institutlar vasitəsilə koordinasiya olunmasının təmin edilməsinə görə ciddi məsuliyyət daşıyan təşkilatın qarşısında mədəniyyətlərarası dialoqa beynəlxalq səviyyədə töhfələr vermə vəzifəsi durur. Beynəlxalq fəaliyyətdə, xüsusilə də Avropa səhnəsində mədəniyyətlərarası dialoqa ən mühüm töhfə verənlərdəndir. Onun digər beynəlxalq institutlar, üzv ölkələr, vətəndaş cəmiyyəti və bütün digər maraq tərəflərinin sərəncamına verdiyi "Əlavə dəyəri", ilk növbədə onun insan hüquqları, demokratiya və qanun normalarındakı mexanizmlərin monitorinqi və standartlar əsasında formalaşan zəngin təcrübəsindən ibarətdir. Avropa Şurası, həmçinin sosial, sağlamlıq, təhsil və mədəni sahələrdə mövcud olan mədəni müxtəlifliyin yaratdığı problemlərin həllində öz təcrübəsi vasitəsilə töhfələr verə bilər. Təşkilat, davamlı və artıq formalaşmış üsullar vasitəsilə 47 üzv ölkədə fəaliyyət göstərən vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, yerli və regional dövlət orqanları və milli parlament üzvləri kimi əsas səhmdar qruplarla əlaqədə olur. Nəhayət, o Qlobal qarşılıqlı asılılıq və həmrəylik üzrə Avropa mərkəzi (Şimali-cənub mərkəzi, Lissabon), Müasir Dillər üzrə Avropa mərkəzi (Qras), iki Avropa Gənclər Mərkəzləri (Strazburq və Budapeşt) kimi institutlar, eyni zamanda Demokratik Vətəndaşlıq və Mədəniyyətlərarası Təhsil üzrə Avropa Təhsil Mərkəzi (Oslo) və Delfi Avropa Mədəniyyət Mərkəzi ilə əməkdaşlıq vasitəsilə də töhfələr verə bilər.

(121) Avropa Şurası digər beynəlxalq aktorlar tərəfindən irəli sürülmüş təşəbbüsləri tanıyır və özünün Avropa İttifaqı, Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq

Təşkilatı (ATƏT) və YUNESKO kimi institutlar, həmçinin Təhsil, elm və mədəniyyət üzrə Ərəb Liqası (ALEKSO) və Mədəniyyətlər arasında Dialoq üçün Anna Lind Avro-Aralıq Dənizi Fondu ilə partnyorluqlarını yüksək dəyərləndirir. Avropa Şurası Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi tərəfindən irəli sürülən və İspaniya və Avropa tərəfindən sponsorluq edilən "Sivilizasiyaların Alyansı"na töhfələr verir və əməkdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsi məqsədilə "Alyans"la olan Anlaşma Memorandumunun tamamlanması üzərində işlər aparır. O həmçinin İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (İSESKO) və İslam Tarixi, İncəsənət və Mədəniyyəti üzrə Araşdırma Mərkəzi (İRSİKA) kimi digər başqa aktorlarla mübadilədə insan hüquqları, demokratiya və hüquq normaları sahələrində Avropa Şurasının razılığı çərçivəsində mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafı yollarını tədqiq edir.

(122) Avropa Şurası kimi təşkilat, ona üzv ölkələrin bəzilərini dünyanın digər xüsusi ölkələri ilə mövcud olan oxşarlıqları və əməkdaşlıq formalarından da istifadə edə bilər. Daimi olaraq Avropa Şurası tərəfindən dəstəklənən transsərhəd əlaqələrin mühüm mədəniyyətlərarası dəyəri var.

(123) Qeyri-hökumət təşkilatları, fondlar və dini birliklər kimi beynəlxalq şəkildə təşkil olunmuş qeyri-dövlət aktorları transmilli mədəniyyətlərarası dialoqda əsas rola malikdirlər – onlar həqiqətən də bu sahədə novator ola bilərlər. Belə təşkilatlar uzun müddət ərzində öz xidməti fəaliyyətləri çərçivəsində mədəni müxtəliflik problemlərinin həlli ilə məşğul olmuşlar. Onlar birliklər arasında, hökumətlərarası razılaşmaların asanlıqla təmin edə bilməyəcəyi şəbəkə əlaqələri yaradır.

(124) Burada fərdlər üçün də rol peyda olur. Mədəniyyətlərarası kontekstdə yaşayış işləməyə adət etmiş şəxslər, xüsusilə də miqrantlar dövlət sərhədləri boyunca çoxtərəfli əlaqələr qura bilərlər. Onlar inkişafın istiqaməti, təkanverici innovasiya və ideyaların çarpazvarı ilhamlandırma rollarını da oynaya bilərlər. Onlar qrafiki olaraq, mənsubluğun mürəkkəbliyi və mövzuya uyğun xüsusiyyətini təcəssüm etdirir və mədəniyyətlərarası dialoqun banisi ola bilərlər.

5. Gələcək fəaliyyət üçün rəy və siyasi orientasiyalar: mərkəzi aktorların ümumi məsuliyyətləri

(125) İnsan hüquqları, demokratiya və hüquq normalarını ümumi tanıma dəyərlərimizi təbliğ etmək şərti ilə mədəniyyətlərarası dialoqun möhkəmləndirilməsi

və bununla da böyük Avropa Birliyinə dəstək verilməsi bütün səhmdarların ümumi məsuliyyətidir. Bundan əvvəlki paraqrafda qeyd olunan beş siyasi ərazidə fəaliyyət göstərənlərin hamısının fəal şəkildə bir yerə cəlb olunması hamıya bizim bugünkü mühitimizdən və zəngin mədəni irsimizdən mənfəət götürməyə imkan verəcək. Özünün mədəni müxtəliflik və mədəniyyətlərarası dialoq konsepsiyası, eyni zamanda uzunmüddətli təcrübəsi əsasında Avropa Şurası növbəti ümumi rəy və prinsipləri qısaca və dürüst ifadə edə və gələcək fəaliyyəti üçün siyasi orienyasiyaları inkişaf etdirə bilər.

5.1 Mədəni müxtəlifliyin demokratik idarə olunması

(126) Mədəni müxtəlifliyin çiçəklənməsi üçün onun demokratik idarə olunması hər bir səviyyədə inkişaf etdirilməlidir. Yüksək səviyyəli milli siyasətçilər və digər dövlət orqanları bu istiqamətdə öz fəaliyyətlərini genişləndirməlidirlər.

(127) Mədəniyyətlərarası dialoq Avropa Şurasının insan hüquqları standartlarına cavab verən, demokratiya və qanun normaları üzərində qurulan milli və yerli səviyyədə fəaliyyət göstərən neytral institusional və **qanuni formalaşmaya ehtiyac duyur**. Bunun üçün - cins, irq, rəng, dil, din, siyasi və digər fikir, milli və ictimai mənşə, bununla yanaşı Məhkəmənin presedent hüququna uyğun olaraq milli azlıq, mülkiyyət, doğum günü və cinsi oriyentasiya, yaxud da İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 12 nömrəli Protokolunun izahat məruzəsinə uyğun olaraq yaş və ya fiziki və əqli əlillik kimi digər statuslarla uyğunluq əsasında formalaşan ayrıseçkilik əleyhinə yürüdülməsinə siyasət və qanunvericilik olmalıdır. İrçilik və Düzümsüzlük Əleyhinə Avropa Komissiyası irçilik və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə aparmaq üçün milli qanunvericiliyə uyğun göstərişlər hazırlayıb. Dövlət və din arasındakı münasibətlər elə formada təşkil olunmalıdır ki, fikir, vicdan, yaxud dinindən asılı olmayaraq, həmçinin vicdan və dini azadlığına hər bir yerdə tam hörmət ediləcəyi nəzərə alınmaqla, hər bir kəsin bərabər hüquq və öhdəlikləri təmin olunsun.

(128) Mənasız aradan qaldırma və ya yaradan müxtəlif siyasi istiqamətlər arasında formalaşan daxili bağlılıq zamanı mədəniyyətlərarası dialoq sığortalanmalıdır. Buna nail olmanın yeganə yolu müəssisələrarası komitə, inteqrasiya üzrə xüsusi nazirlik və ya Baş Nazirin Ofisində fəaliyyət göstərən bir bölmə kimi ənənəvi müəssisə sərhədlərində kəşifən birgə yanaşmanın qəbul olunmasından ibarətdir. Avropa Şurasına aid olanlar da daxil olmaqla, beynəlxalq insan hüquqları standartları

əsasında və bu Ağ Kağızın rəylərini özündə əks etdirəcək "Milli Fəaliyyət Planı"nın hazırlanıb həyata keçirilməsi öz üzvlərinin müxtəlifliyini qoruyan inteqrasiya olunmuş cəmiyyətin ətrafa baxışına təsirli töhfələr verməyə, eyni zamanda proqramlara köçürülə biləcək və ictimai monitorinq üçün açıq olacaq məqsədlər müəyyən etməyə yardımçı ola bilər. Avropa Şurası belə Milli Fəaliyyət Planlarının inkişaf etdirilməsi və onların yerinə yetirilməsinin qiymətləndirilməsinə yardım etməyə hazırdır. Yüksək səviyyəli siyasi rəhbərlik uğur üçün əsasdır. Azlıqlar və miqrant birlikləri daxil olmaqla, ictimai cəmiyyət bu məsələdə mühüm rol oynaya bilər. Inteqrasiyanı gücləndirmək üçün məşvərətçi orqanlar elə formalaşmalıdırlar ki, müxtəlif aidiyyəti əməkdaşların nümayəndələrini cəlb edə bilsinlər. Milli Fəaliyyət Planları hazırkı miqrant və uzun müddət fəaliyyət göstərən azlıq qruplarını da özlərində birləşdirməlidirlər.

(129) Avropa Şurası araşdırma və konfransları özündə birləşdirəcək tamamlama təşəbbüsünün həyata keçirilmə məsuliyyətini öhdəsinə götürərək, mədəniyyətlərarası dialoqun əsas komponent kimi çıxış etdiyi mədəni müxtəlifliyin idarə olunması üçün mədəniyyətlərarası yanaşmanın geniş anlamını işləyib hazırlaya bilər. Bu iş xüsusilə müxtəlifliyin idarə olunmasına yönəlmiş mədəniyyətlərarası yanaşma ilə inteqrasiya siyasəti arasında olan qarşılıqlı bağlılıq və birgə fəaliyyəti tədqiq etməlidir. Bundan sonra Avropa Şurasının ərazisi boyunca inteqrasiya da daxil olmaqla mədəni müxtəlifliyin idarə olunması üçün Mədəniyyətlərarası yanaşma anlamının təbliğ olunması istiqamətində bir sıra aksiyalar həyata keçiriləcəkdir.

(130) Dövlət orqanları mədəni müxtəlifliyi olan əhalinin ümidlərinə qarşı həssas olmalı, ictimai xidmətlərin qanuni tələblərə cavab verəyinə əmin olmalı və cəmiyyətin bütün qruplarının istəklərinə cavab verməyi bacarmalıdırlar. Bərabərlik və ayrı-seçkilik əleyhinə yönəlmiş prinsiplərdən axıb gələn bu tələb xüsusilə siyasət, sağlamlıq, gənclik, təhsil, mədəniyyət və irs, ev işləri, ictimai dəstək, ədalət və əmək bazarına sərbəst çıxış məsələlərində xüsusilə önəmlidir. Xidmətlərin göstərilmə siyasətinin formalaşması və xidmət sahələrindəki işçi qüvvələrinin bu qruplardan olan şəxslər hesabına artırılması da daxil olmaqla, ehtiyatların bölüşdürülməsi ilə bağlı danışıqlara hazırlıq müddətində azlıq və əlverişsiz şəraitdə yaşayan insan qruplarına aid olan şəxslərin nümayəndələrinin cəlb olunması mühüm məsələlərdəndir.

(131) Mədəni müxtəlifliyə hörmət ictimai debatların əsas müzakirə obyektinə çevrilməlidir. İnsan hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının müvafiq bəndlərinə

uyğun olaraq irqçilik, ksenofobiya və ya dözümsüzlüyün istənilən digər forması, dövlət müəssisəsini təmsil edən şəxslər vasitəsilə və ya vətəndaş cəmiyyətində başlanğıc götürmələrindən asılı olmayaraq rədd edilməli və qəbul olunmamalıdır. Azlıq və əlverişsiz şəraitdə yaşayan qruplara aid olan insanların şərfinə toxunulmasının istənilən forması ictimai müzakirədən kənar qalır. Mətbuat, xüsusilə müxtəlif etnik, mədəni, lingvistik və dini cəmiyyətlər arasında anlaşma mədəniyyətinin tərbiyə olunduğu dözümsüzlüyə qarşı aparılan mübarizəyə müsbət töhfələr verə bilər. Mətbuat işçiləri üzv ölkələrin daim inkişafda olan çox mədəniyyətli və çox irqli mühitin dözümsüzlük problemini və onların dözümlülük, qarşılıqlıanlam və hörməti artırmaq üçün apardıqları təbliğat vasitələrini əks etdirməlidirlər.

(132) Hər bir dövlət nifrət və təzyiqlik təhrik etməni özündə birləşdirən "Müəyyən bir qrup və ya qrup üzvünü cinsi, irqi və etnik mənsubiyyətinə görə alçaldan və ya təhqir edən nitq", həmçinin irqçilik, ksenofobik, homofobik, antisemitik, islamçılıq, qaraçıları əleyhinə proseslər və digər bu kimi özünü ifadə etmə xüsusiyyətlərini qanundan kənar elan edə biləcək sağlam və möhkəm qanunvericiliyə malik olmalıdır. Cinayət mühakimə sisteminin üzvləri belə qanunvericiliyi yerinə yetirmək və müdafiə etmək üçün yaxşı hazırlanmalıdırlar. Müstəqil milli ayrı – seçkilik əleyhinə fəaliyyət göstərən orqanlar və ya buna oxşar strukturlar belə qanunvericiliyin effektivliyini incəliyi ilə öyrənməli, müvafiq təlimlər aparmalı və irqi təsirlərə məruz qalan qurbanlara dəstək olmalıdırlar.

(133) Siyasi liderlərin üzərinə xüsusi məsuliyyət düşür. Onların mövqeyi, təzyiqləri mümkün qədər yüngülləşdirən və ya ağırlaşdıran mədəniyyətlərə məsələlərlə bağlı ictimai baxışları təsir altına qoyur. İrqçilik və Dözümsüzlük Əleyhinə fəaliyyət göstərən Avropa Komissiyası bu təhlükələrin üzə çıxarılması və təcrübə vasitəsilə aradan qaldırılmasında və irqçilik, anti-semitik və ksenofobik məsələlərlə bağlı siyasi müzakirələrin aparılmasına qarşı mübarizə üçün bir sıra təcrübə addımları atır. Şəhər başçıları qarşılıqlı sülhü təmin etmək üçün vətəndaş cəmiyyəti üzərində rəhbərliyi həyata keçirməklə daha çox şey edə bilərlər. Eyni zamanda İrqçilik və Dözümsüzlük Əleyhinə fəaliyyət göstərən Avropa Komissiya həmçinin "Müəyyən bir qrup və ya qrup üzvünü cinsi, irqi və etnik mənsubiyyətinə görə alçaldan və ya təhqir edən nitq" vasitəsilə irqçiliyi təbliğ edən siyasi partiyaların ictimai maliyyələşdirilmədən məhrum olunmalarını təklif edir.

(134) Dövlət orqanları, tələb olunan peşəkar bacarıqlara üstünlük verməklə əl-

verişsiz şəraitdə yaşayan və ya təzyiqlik altında olan qruplara aid olan şəxslərin peşəkar həyat, cəmiyyət, siyasət və yerli və regional dövlət orqanlarında mühüm yerlərə çıxış əldə etmələrinə dəstək verən müvafiq pozitiv addımlar atmağa istiqamət təndirilməlidirlər. Müəyyən hallarda milli azlıqlara və hətta çoxluqlara aid olan şəxslər arasında tam bərabərliyi təbliğ etmək üçün tələb olunan müvafiq addımların əhəmiyyətli prinsipi belə addımların ayrı seçkilik kimi nəzərdən keçirilməməsi şərti ilə bütün üzv ölkələr tərəfindən tanınmalıdır. Belə addımlar atılan zaman milli azlıqlara aid olan şəxslərin xüsusi şəraitləri mütləq nəzərə alınmalıdır.

* * *

İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin mədəniyyətlərə dialoq üzrə presedent hüququna çıxışın asanlaşdırılması

Avropa Şurası İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin məqalələrinə məxsus qərar və hökmlərin ətrafı icmalını nəşr etdirəcəkdir. Bu icmal Konvensiyanın mədəniyyətlərə dialoq aid məsələləri ilə bağlı olacaqdır.

(135) Avropa Şurası özünün qanuni standart və fəaliyyət istiqamətlərini dövlət orqanları və qərar qəbul edənlər, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və mətbuat rəhbərləri, həmçinin cavan nəsil nümayəndələri kimi qrupların hədəfə alındığı yeni, cəlbədiçi formalarda yayacaqdır. Bu, mədəni müxtəlifliyin müşahidə olunduğu cəmiyyətdə insan hüquqlarını özündə birləşdirən və geniş dövretmə qabiliyyətinə malik olan materialdan, həmçinin İnsan hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasında nəzərdə tutulan "Müəyyən bir qrup və ya qrup üzvünü cinsi, irqi və etnik mənsubiyyətinə görə alçaldan və ya təhqir edən nitq" və ictimai yerlərdə dini simvollardan istifadə olunması ilə bağlı arayış kitabçalarından ibarət olacaqdır.

(136) İnsan Hüquqları üzrə Rəhbər Komitə mədəni müxtəlifliyin müşahidə olunduğu cəmiyyətdə insan hüquqlarının qorunması ilə bağlı müvafiq addımlar atacaqdır. Bu, Avropa Şurası siyasi mətninin qəbul olunmasında mühüm rol oynayacaqdır. O həmçinin, mədəni hüquqlar sahəsində baş verən irəliləyişləri də nəzərdən qaçırmayacaq.

Avropa Şurası mədəniyyətlərə dialoq üçün daimi forum kimi

(137) Avropa Şurası özünün Fəaliyyət Proqramları vasitəsilə ona üzv ölkələr, vətəndaş cəmiyyəti və digər səhmdarlar arasında mədəniyyətlərə dialoqla bağlı gedən müzakirələrdə insan hüquqları, demokratiya və qanun normaları sahələrində

formalaşmış təcrübəsindən istifadə etməyə davam edir və bununla da beynəlxalq, milli və yerli səviyyədə addımlar atır.

(138) Ümumiyyətlə, Avropa Şurası özünün bu sənəddə qeyd olunan öhdəliklərini layiqincə yerinə yetirəcəyi təqdirdə, mədəniyyətlərəarası dialoq daha çox müzakirə olunmağa ehtiyac duyacaqdır. Avropa Şurasının Tədbirlər Proqramı davamlı və gücləndirilmiş dialoq üçün bir sıra imkanlar təklif edir. Belə hallar, nazirlərin konfransları, parlament müzakirələri, gənclər təşkilatları ilə aparılan təlim seminarları, eləcə də Avropa Şurası tərəfindən təşkil olunan və bu Ağ Kağıza kifayət qədər töhfələr verən “Mədəniyyətlərəarası forum” kimi ekspert müzakirələri tərəfindən təxirə salınır. Gələcəkdə mədəniyyətlərəarası forum təşkil etmək üçün müvafiq üsullar araşdırılacaqdır.

(139) Digər bir misal jurnalistlər və dini birliklərin nümayəndələri ilə yanaşı, vətəndaş cəmiyyətindən olan səhmdarlar və hökumət ekspertlərinin iştirakı ilə planlaşdırılmış konfransdan ibarətdir. Onun əsas məqsədi mədəni müxtəlifliyin müşahidə olunduğu cəmiyyətlərdə mürəkkəb insan hüquqları, xüsusilə də söz və din azadlığı ilə bağlı məsələləri qabartmaqdan ibarətdir.

Ayrı-seçkilik əleyhinə Avropa miqyaslı Kompaniya

Mətbuat sahəsində peşəkarlar və jurnalistikanın təlim institutları ilə birlikdə Avropa Şurası 2008-ci ildə ayrı – seçkilik əleyhinə kompaniya keçirməyi planlaşdırır. Bu kompaniya çox mədəniyyətli Avropada mətbuatın rolunu daha qabarıq şəkildə nəzərə çatdıracaqdır.

(140) “Hamı müxtəlif – Hamı B ərabər” adlı gənclər kampaniyası üzərində formalaşan, lakin geniş auditoriyaya öz əhatəsinə alan ayrı seçkilik əleyhinə yeni kampaniya ayrı – seçkilik və irqçilik, xüsusilə də anti-Semitizm, İslamçılıq və qaraçılar əleyhinə bütün formaları özündə birləşdirir.

(141) Mədəniyyət siyasəti sahəsində, Avropa Şurası mədəniyyət siyasəti və standartlar üzrə informasiya bölgüsü və yaxşı təcrübə nümunələrinin sənədləşməsi üçün hamının iştirakına şərait yaradacaq və bunu asanlaşdıracaq mədəniyyət siyasətinin müdafiə olunması istiqamətində öz sistemlərini inkişaf etdirəcəkdir. “Mədəniyyət siyasəti üzrə Kompendium” yeniləşdirilməyə və inkişaf etdirilməyə davam etdiriləcək. Avropa Şurası məlumatların toplanması və analizi, eləcə də üzv ölkələrdə, üzv ölkələrin mədəniyyətlərəarası dialoqla bağlı müvafiq məlumatlarının hazırlan-

masında digər beynəlxalq və Avropa institutları ilə əməkdaşlıq edəcəkdir.

Demokratik vətəndaşlıq və iştirak

(142) Azlıq və çoxluqların cəlb olunduğu təhsil istiqamətində olan təşəbbüslər və praktiki tədbirlər vasitəsilə lazımı dialoq quruluşunun inkişaf etdirilməsi üçün dövlət orqanları və bütün sosial qüvvələrə yardım göstərilir.

Demokratiya şəxsin ictimai fəaliyyətə fəal cəlb olunmasından asılıdır. Kiminsə cəmiyyət həyatından kənarlaşdırılması ədalətli hesab oluna bilməz və bu mədəniyyətlərəarası dialoq üçün ciddi problemlər yaradacaqdır.

(143) Dialoqun davamlı formaları – məsələn, dövlət orqanları qarşısında xarici sakinləri təmsil etmək üçün məşvəətçi orqanlar və Yerli və Regional dövlət orqanları Konqresi tərəfindən məsləhət görülən “yerli inteqrasiya komitələri” – əhəmiyyətli töhfələr verə bilərlər.

(144) Vətəndaş olmayanların insan hüquqlarından istifadə etmələrinə güclü məhdudiyət qoyulmamalıdır. Azlıqların hüquqlarının, əsasən də mədəni, linqvistik və birgə hüquqların üstünlük təşkil etdiyi insan hüquqlarının universal xüsusiyyətinin qeyd edilməsi hamının öz hüquqlarından tam istifadə etməsinə təminat vermək üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu fikir Venesiya Konvensiyası tərəfindən qeyd edilmişdir.

(145) Dövlət orqanları onların yurisdiksiyasında olan bütün qanuni sakinlərin yerli səviyyədə ictimai həyatda fəal iştirak və Xarici vətəndaşların yerli səviyyədə ictimai həyatda iştirakı üzrə Konvensiya-nın prinsiplərinə uyğun olaraq regional və yerli səviyyədə təşkil olunan seçkilərdə səsvermə hüquqlarından istifadə etmələrinə şərait yaratmalıdırlar. Demokratik vətəndaşlıq milli vətəndaşlıq statusu ilə məhdudlaşdırıldığına görə dövlət orqanları Milliyət üzrə Avropa Konvensiyasında öz əksini tapan prinsiplərlə uyğunluq təşkil edən qanuni vətəndaşlığın əldə olunması üçün müəyyən razılıqlar əldə etməlidirlər.

(146) Dövlət orqanları iştirak və demokratik vətəndaşlığı təbliğ edən vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, xüsusilə də, gənclər və miqrantlar da daxil olmaqla azlıqlara aid olan şəxslərlə işləyən və ya onları təmsil edənlərin işinə fəal şəkildə dəstək olmalıdırlar. Demokratik vətəndaşlıq və iştirak vətəndaş cəmiyyət təşkilatları vasitəsilə mütəmadi olaraq həyata keçirilməlidir. Bunlar – xüsusi qruplara aid olan insanların ehtiyaclarını ödəyən xidmət təminatçıları, müxtəlif qruplara və ya azlıqlara

aid olan insanların hüquqlarını müdafiə edən vəkillər və ya sosial inteqrasiyanın daima hərəkətdə olan heyəti üçün mədəni müxtəlifliyi olan cəmiyyətlərdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən rollarını oynamağa imkan yaratmalıdırlar. Xüsusi azlıq təşkil edən qruplar və mədəniyyətlərə birləşmənin nümayəndələri mədəniyyətlərə dialoq səhnəsində tənqidi həmsöhbətdirlər.

(147) Milli inteqrasiya planının inkişafı, layihə və proqramların dizayn və çatdırılması, və onların sonrakı qiymətləndirilməsi belə birliklərin fəal şəkildə cəlb olunacaqları vəzifələrdir. Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının tədbirlərində azlıqların iştirakı sistemli olaraq həvəsləndirilməlidir.

(148) Yerli hökumət, vətəndaşların cəlb olunması və demokratik iştirak mədəniyyətinin gücləndirilməsi yolunda təşəbbüsün inkişaf etdirilməsi üçün dəstək almalıdır. Bələdiyyə inteqrasiyası və ya "xaricilər" şurası bunun üçün ən yaxşı nümunədir. Onlar, azlıqlara aid olan şəxslər və miqrantlar üçün yerli siyasi rəhbərliklə əlaqədə olmaq üçün mexanizmlər təklif edirlər. Yerli və Regional Dövlət Orqanları Konqresi buna güclü nəzarət edir.

"Mədəniyyətlərə birləşmənin inkişafı"

2008-ci ildə Avropa Şurası hökumət, mətbuat, vasitəçilik və mədəniyyət siyasəti üzərində təcrübə mübadiləsi və dəqiq xülasə vasitəsilə şəhərlərin mədəniyyətlərə birləşmə dialoqda rolunun artırılması istiqamətində proqram həyata keçiriləcəkdir.

(149) Avropa Şurası özünün bir sıra proqramları vasitəsilə demokratik vətəndaşlıq və iştirakın möhkəmləndirilməsində məsuliyyət daşıyır. Bunların arasında "Mədəniyyətlərə birləşmənin Şəhərləri" adlı siyasi inkişaf proqramı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İştirakçı ölkələr bir mənbə kimi müxtəlifliyin idarə olunması üçün mədəniyyətlərə birləşmə strategiya istiqamətində işləyəcəklər. Proqram qeyri-hökumət və hökumətlərə birləşmə partnyorları ilə əməkdaşlıq nəticəsində inkişaf etdiriləcəkdir.

(150) Şəhər zonalarındakı mədəni müxtəliflik daha sonrakı mühüm müzakirə məsələsinə çevriləcəkdir. Gələcəyin ən uğurlu şəhərləri mədəniyyətlərə birləşmə olacaqdır. Onlar öz mədəni müxtəlifliyinin idarə olunması və tədqiqi, innovasiya və yaradıcılığın stimullaşdırılması və beləliklə də iqtisadi çiçəklənmə, cəmiyyətin bağlılığı və daha yaxşı həyatın formalaşmasında öz təcrübələrini nümayiş etdirə bilərlər.

Mədəniyyətlərə birləşmənin öyrənilməsi və tədrisi

(151) Mədəniyyətlərə birləşmənin öyrənilməsi və tədrisi demokratik mədəniyyət və ictimai birlik üçün əsasdır. İnkişafa yönəlmiş keyfiyyətli təhsilin hamı üçün nəzərdə tutulması fəal cəlb olunma və vətəndaşların məsuliyyətini inkişaf etdirərək, təhsildə yaranmış əlverişsiz şəraiti aradan qaldırır. Bu siyasi yanaşma, dövlət orqanları və formal təhsil institutları, həmçinin azlıq və gənclər təşkilatları da daxil olmaqla vətəndaş cəmiyyəti, formal və qeyri-formal təhsilə cəlb olunmuş dini birliklər və mədəni və ictimai partnyorlar, eyni zamanda mətbuata ünvanlanmış əsas istiqamət və rəylərə çevriləcəklər.

(152) Dövlət orqanları, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və digər təhsil təminatçıları mədəniyyətlərə birləşmə dialoq və ehtiva olunan təhsili bütün səviyyələrdə ən mühüm məsələ kimi inkişaf etdirməlidirlər. *Mədəniyyətlərə birləşmənin vətəndaşlıq və insan hüquqları tədrisinin bir hissəsinə çevrilməlidir. Səriştəli dövlət orqanları və təhsil institutları müəllimlərin təlimi və ortayaşlular üçün təhsil proqramları da daxil olmaqla, təhsilin bütün səviyyələrində olan tədris kursları və proqramların dizaynı və həyata keçirilməsində mədəniyyətlərə birləşmənin kommunikasiya üçün əsas hüquqların deskriptorlarından tam istifadə etməlidirlər.* Digər mədəniyyətlərin təcrübələrinə qarşı formalaşmış mövqe və şəxsi tələblərində şübhələrin yaranması da daxil olmaqla, tələblərin müstəqil tənqidi bacarıqlarından istifadə etmələrində ruhlandırılmalıları üçün bütün vasitələr inkişaf etdirilməlidir. Bütün tələbələrə öz poliglot bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün şərait yaradılmalıdır. Mədəniyyətlərə birləşmə təcrübə və təhsil, müəllimlərin keçdiyi ilkin və kvalifikasiya artımı təlimlərində nəzərə çatdırılmağa ehtiyac duyur. Məktəb və ailə əsasında formalaşan mübadilə ikinci tədris kursu üçün mütəmadi hala çevrilməlidir.

(153) Fəal vətəndaşlıq və mədəniyyətlərə birləşmə dialoqun öyrənilməsini nəzərdə tutan insan hüquqlarının tədrisi mövcud olan dəstək materialından böyük mənfəət əldə etməyə səbəb ola bilər. Bu "Kompas" və "Kompasito", eyni zamanda Avropa Şurasının gənclər və uşaqlar üçün nəzərdə tutduğu insan hüquqlarının tədrisi üzrə iki dərslikdən ibarətdir.

(154) Təhsil sahəsində həyata keçirilən tədbirlərlə əlaqəli olan tədris müəssisələri və bütün digər maraqlı tərəflər əmin olmalıdırlar ki, tarixin öyrənilməsi və tədrisi Nazirlər Komitəsinin tarixin tədrisi üzrə rəylərinə tam uyğun gəlir və yalnız müəyyən bir şəxsin ölkəsi üzərində deyil, digər ölkə və mədəniyyətlərin tarixinin öyrənilməsi, həmçinin digərlərinin bizim mədəniyyətimiz haqqındakı düşüncələri

üzərində cəmləşir və burda Avropa Şurasının fundamental dəyərlərinə hörmətli yanaşma və insan hüquqlarının tədris olunma vahidi öz əksini layiqincə tapır.

(155) Keçmiş bilmək cəmiyyətin bugünkü düşüüyü vəziyyəti öyrənmək və tarixin faciəli hadisələrinin təkrarlanmasının qarşısı almaq üçün əsasdır. Buna görə, məsuliyyətli dövlət orqanları və tədris müəəssisələri hər bir ölkənin tarixinə uyğun olaraq müəyyənləşdirilmiş gündə il ərzində bir dəfə qeyd olunan "Holokaustun Xatirə günü və Cəmiyyət əleyhinə Cinayətlərin qarşısının alınması"na hazırlaşmaq və bunu nəzərdən keçirmək üçün ruhlandırılmalıdırlar. Belə bir hadisə Avropa Şurasının "Yaddaş təlimi – cəmiyyət əleyhinə cinayətlərin qarşısının alınması üçün təhsil" adlı layihəsinin diqqətini cəlb edə bilər. Bu layihə, dünya tarixi və Avropanı kölgəyə salan hadisələri kəşf etmək və anlamaq və global miqyasda əhalinin kökünü təmsil etməsi yolunda ilk düşünülmüş cəhd kimi Holokaustun yeganəliyini tanımaq; XX əsr ərzində cəmiyyətə qarşı törədilmiş bütün cinayət və soyqırımlarla bağlı xəbərdarlığı artırmaq; cəmiyyət əleyhinə törədilmiş cinayətlərin qarşısının hansı yollarla alınacağını şagirdlərə öyrətmək; və Avropa Şurasının fundamental prinsiplərinə sadıq qalmaq, millətlər, etnik qruplar və dini birliklər arasında qarşılıqlı anlam, dostluq və dözümlülüyü gücləndirməkdə məktəb şagirdlərinə yardımçı olmağı nəzərdə tutur.

(156) Mədəni müxtəlifliyi olan keçmişimizin qiymətləndirilməsi dünyanın əsas dini və qeyri-dini inancları və onların rollarının tanınması və anlaşılmasını özündə birləşdirməlidir. Digər mühüm bir məqsəd gənclərdə, immiqrant və xüsusən də Avropalı kökləri əvvəlki əsrlərə gedən birlikləri özündə birləşdirən Avropanın ictimai və mədəni müxtəlifliyinin qiymətləndirilməsini təlqin etməkdən ibarətdir.

(157) Artefaktlar, simvollar, mətnlər, əşyalar, geyim və qida da daxil olmaqla yaradıcılığın müxtəlif ifadə olunma vasitələrinin qiymətləndirilməsi, onların hər bir tərəfindən digərinin öyrənilməsinə özündə birləşdirməlidir. Musiqi, incəsənət və rəqs mədəniyyətlərarası tədris üçün güclü vasitə olmalıdır.

(158) Məsuliyyətli dövlət orqanları da həmçinin, təhsil və mədəni mübadilələr əsasında viza tələbləri və ya akademik heyət, tələbələr, artistlər və ifaçılar üçün iş və yaşayış icazəsinə əhatə edən siyasət və nizamnamələrin təsirlərini nəzərə almalıdırlar. Müvafiq şəkildə təşkil olunmuş nizamnamə və siyasətlər mədəniyyətlərarası dialoqa böyük dəstək ola bilərlər.

Avropa Şurası mədəniyyətlərarası kompetensiyaların öyrənilməsi və tədrisinə istinad olunmuş fəaliyyətini davam etdirmək niyyətindədir və bu kimi məsələlərə önəm verməyə davam edəcəkdir.

Məsuliyyətli dövlət orqanları, təhsilin təminatçıları və bu sahədə fəaliyyət göstərən ekspertlər ilə əməkdaşlıq nəticəsində Avropa Şurası mədəniyyətlərarası kompetensiyanın təyinatı, inkişafı, paylanması və ötürülməsi üzərində yaradıcı işini davam etdirəcək və dil siyasəti məsələlərində münasib təşəbbüslər həyata keçirəcəkdir.

(159) Avropa Şurası mədəniyyətlərarası səlahiyyətlərin təhsil vasitəsilə ötürülməsində xüsusi məsuliyyət daşıyır. Formal təhsilə gəldikdə isə, Avropa Şurası mədəniyyətlərarası kommunikasiya istiqamətində qazanılmış kompetensiyalardan ibarət istinad forması hazırlayacaq və "Yaxşı təcrübə üçün bələdçi" tərtib edəcəkdir. Təşkilat demokratik mədəniyyət və mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafını 2010 – cu ildən sonra Avropanın Yüksək Təhsil Ərazisi nin bir tərkib hissəsinə çevirmək üçün çalışacaqdır. Osloda demokratik vətəndaşlıq və mədəniyyətlərarası təhsil üzrə fəaliyyət göstərən Avropa Resurs Mərkəzi öz diqqətini müəllimlərə mədəniyyətlərarası səriştələrin ötürülməsi istiqamətində cəmləyəcək.

(160) Avropa Şurası obyektivlik, tənqidi analiz və çox perspektivlilik, qarşılıqlı hörmət və dözümlülük və Avropa Şurasının mühüm dəyərləri üzərində formalaşan tarixin tədris olunmasına yönəlmiş yanaşmalar vasitəsilə mədəniyyətlərarası dialoqun gücləndirilməsi istiqamətində vasitələrin inkişaf etdirilməsini davam etdirəcək. Holokaust, soyqırım və cəmiyyət əleyhinə digər cinayətlər, etnik təmizləmə, insan hüquqları və Avropa Şurasının xüsusi önəm verdiyi fundamental dəyərlərin kütləvi şəkildə pozulmasının təkrar olunması və inkarının qarşısının alınması üçün o, təhsil sahəsində mövcud olan hər bir fürsətdən istifadə edəcəkdir. Avropa Şurası həmçinin, "Yaddaş təlimi – cəmiyyət əleyhinə cinayətlərin qarşısının alınmasının tədrisi" adlı layihəsinə davam etdirəcək və onun müddətinin uzadılması məsələlərini nəzərdən keçirəcəkdir.

(161) Mədəniyyətlərarası dialoq üçün dil siyasətinə gəldikdə, Avropa Şurası təhsil sistemində bütün dillər üçün təhsil siyasətlərinin nəzərdən keçirilməsində səlahiyyətli orqanlara müvafiq yardım göstərərək, təkliflərini bildirəcəkdir. O həmçinin dil imkanlarının ümumavropa standartlarının təsvir olunması üçün məşvəətçi prinsip və vasitələr hazırlayacaqdır.

“Tarixin tədris olunmasında “başqasının” imici” adlı layihə davam və inkişaf etdiriləcəkdir. Avropa Şurası layihəni davam etdirərək, YUNESKO, ALEKSO və İslam Tarixi, İncəsənəti və Mədəniyyəti üzrə Araşdırma Mərkəzi (İRSİKA) ilə əməkdaşlıq vasitəsilə bu layihənin tətbiq olunma dairəsinin genişləndirilməsi imkanlarını nəzərdən keçirəcəkdir.

(162) Dialoq və mədəniyyətlərərsası təhsilin təbliği üzrə proqramın bir tərki hissəsi kimi, dini və inandırıcı faktların tədrisi və incəsənət təlimi sahələrində digər təşəbbüslər irəli sürüləcəkdir. Bunlar mədəni müxtəlifliyi olan qrupların idarə olunmasına yönəlmiş ümumi istinadların inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda təhsil proqramlarında mədəniyyətlərərsası təhsilin inteqrasiyasına dəstək göstərilməsi vasitəsilə həyata keçiriləcəkdir.

(163) Qeyri – rəsmi təhsil sahəsində, Avropa Şurası vətəndaş cəmiyyəti, xüsusilə də gənclər təşkilatlarının yaradıcı yollar vasitəsilə mədəni müxtəlifliyin tələblərinin ödənilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlərini dəstəkləmək üçün bütün cəhdlərini əlbir edəcək. Avropa vətəndaşlığı və insan – hüquqlarının tədrisi ilə bağlı fəaliyyət üzrə Avropa Komissiyası ilə “Gənclər Partnyorluğu” çərçivəsində multiplikatorlar üçün keçirilən təlim kursları artırılacaqdır. Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, dini birliklər və jurnalistlərə mütəmadi olaraq mədəniyyətlərərsası dialoq sahəsində səriştəliyin artırılması istiqamətində keçirilən təlimlər üzrə imkanlar təklif ediləcəkdir. Avropa Şurası mətbuat işçilərinin savadlılığının artırılması sahəsində də işlərini davam etdirəcəkdir.

(164) Bu fəaliyyətlər mədəniyyətlərərsası anlamın genişləndirilməsi və mədəniyyətlərərsası dialoqda mühüm rol oynayan mədəni irsə çıxışın asanlaşdırılmasına istiqamətlənmiş mədəniyyət və irs siyasəti sahələrində irəli sürülən təşəbbüslər ilə tamamlanacaqdır. Bununla əlaqədar olaraq, mədəni zənginləşmənin və müxtəlifliyin mənbəyi kimi əsas diqqət müvafiq proqramlar vasitəsilə başqasının mədəni irsinin tanınması və ona olan hörmətə yönələcəkdir.

Mədəniyyətlərərsası dialoq üçün mühit

(165) Mədəniyyətlərərsası dialoq üçün mühitin yaradılması kollektiv şəkildə görülməsi nəzərdə tutulan bir işdir. Müvafiq, əlçatan və cəlbedici mühit olmadan mədəniyyətlərərsası dialoq yarana bilməz. Bununla əlaqədar, Avropa Şurası bu istiqamətdə bir sıra rəylər hazırlayacaqdır.

(166) Dövlət orqanları və bütün sosial aktorlar gündəlik həyat mühitində və fundamental azadlıqlara hörmət çərçivəsində mədəniyyətlərərsası dialoqu inkişaf etdirməyə davət olunurlar. Belə mühitin yaradılması üçün sonsuz sayda imkanlar var.

(167) Dövlət orqanları özünüifadətmə azadlığı və demokratiya prinsipləri əsasında formalaşan dialoq üçün imkanların genişləndirilməsi yolu ilə vətəndaşın həyatının və şəhər mühitinin təşkilində məsuliyyət daşıyırlar. Fiziki ərazilər və formalaşmış mühit ictimai həyatın əsas strateji elementidir. Xüsusi diqqət parklar, vətəndaşlar üçün meydanlar, hava limanları və qatar stansiyaları kimi ictimai yerlərdə rəhbərliyin təşkili və bu yerlərin dizaynına yönəlməlidir. Şəhərsalənlər gözlənilməz görüşlər üçün kifayət qədər ictimai yeri olan “açıq şəhərlər”in yaradılmasında ruhlandırılmalıdırlar. Müxtəlif istifadələr üçün nəzərdə tutulan və düşünüülüb planlaşdırılaraq inşa olunan belə yerlər, mədəniyyətlərərsası öhdəlik və yerlərlə bağlı bölüşdürülmüş vətəndaş rəyinin formalaşmasına şərait yaradır.

(168) Dini icmalar və xüsusilə də vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları mədəniyyətlərərsası və dinləərərsası təsadüfi görüşlər üçün təşkilatı strukturun yaradılmasında məsuliyyət daşıyırlar. Özəl sektor və sosial partnyorlar əmin olmalıdırlar ki, işçi qüvvəsinin mədəni müxtəlifliyi münəqişələr doğurmayaaraq, tam və birgə fəaliyyətin yaradılmasına yol açır.

(169) Mətbuat sənayesinin məsləhəti əsasında mənəvi kodeks vasitəsilə mühüm üsullarla inkişaf edən jurnalistika və jurnalistlərin mədəniyyət ruhlu təlimi mədəniyyətlərərsası dialoq üçün münbit mühit ruhunu oynaya bilər. Daxili strukturu çərçivəsində cəmiyyətin fərqli tərkibini əks etdirmək məqsədilə mətbuat təşkilatları könüllü siyasət qəbul etməlidirlər. Bu siyasət müvafiq təlim layihələri ilə dəstəklənən, istehsal və idarəetmənin bütün səviyyələrində əlverişsiz şəraitdə yaşayan insan qrupları və azlıqların üzvlərinin təmsil olunmasının inkişafını özündə birləşdirməli, bu qrupların müvafiq peşəkar bacarıqlarına xüsusi önəm verilməsini nəzərə almalıdır.

YUNESKO-nun "Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi haqqında"

KONVENSIYASI

Paris, 20 oktyabr 2005-ci il

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının Baş Konfransı 3-21 oktyabr 2005-ci il tarixində Paris şəhərində keçirilən 33-cü sessiyasında mədəni müxtəlifliyin bəşəriyyətin fərqləndirici xüsusiyyəti olduğunu təsdiqləyərək,

mədəni müxtəlifliyin bəşəriyyətin ümumi irsini formalaşdırdığını və hamının rifahı üçün onun qədrini bilməli və qoruyub saxlamalı olduğumuzu dərk edərək,

mədəni müxtəlifliyin — seçim diapazonunu genişləndirən və insanın imkanlarını və dəyərlərini qıdalandıran zəngin və rəngarəng dünya yaradaraq cəmiyyətlər, insanlar və millətlərin davamlı inkişafı üçün hərəkətverici qüvvə olduğunu bilərək,

demokratiya, tolerantlıq, sosial ədalət və insanlar və mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı hörmət şəraitində çiçəklənən mədəni müxtəlifliyin yerli, milli və beynəlxalq səviyyədə sülh və təhlükəsizlik üçün zəruri olduğunu xatırlayaraq,

Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi və digər beynəlxalq sənədlərdə elan edilmiş insan hüquqlarının və əsas azadlıqların tam həyata keçirilməsi üçün mədəni müxtəlifliyin əhəmiyyətini qeyd edərək,

BMT-nin 2000-ci il tarixli Minillik Bəyannaməsini və orada yoxsulluğun azaldılmasına xüsusi diqqət yetirildiyini nəzərə alaraq, mədəniyyəti milli və beynəlxalq inkişaf siyasətlərinə, həmçinin beynəlxalq inkişaf naminə əməkdaşlığa strateji tərkib elementi kimi daxil etmək ehtiyacını vurğulayaraq,

mədəniyyətin zaman və məkan dəyişdikcə müxtəlif formalar aldığını və bu müxtəlifliyin bəşəriyyəti təşkil edən xalqların və cəmiyyətlərin mədəni özünüifadə tərzlərinin və özünəməxsusluqlarının unikallığında və müxtəlifliyində öz əksini tapdığını nəzərə alaraq,

qeyri-maddi və maddi sərvətlərin mənbəyi kimi ənənəvi elmlərin, xüsusilə də yerli xalqların bilik sistemlərinin və onların davamlı inkişafa müsbət töhfəsinin

vacibliyini, həmçinin onların lazımı qaydada qorunmasının və təşviqinin zəruri olduğunu bilərək,

mədəni özünüifadə müxtəlifliyini, o cümlədən onun məzmununu, xüsusilə də mədəni özünüifadə formalarının yox olmaq və ya ciddi ziyan çəkmək təhlükəsi olduğu hallarda, qorumaq üçün tədbirlər görmək ehtiyacını dərk edərək,

mədəniyyətin bütövlükdə sosial birlik üçün əhəmiyyətini və konkret olaraq onun qadınların cəmiyyətdə rolunu və statusunu artırmaq potensialını vurğulayaraq,

ideyaların azad şəkildə yayılmasının mədəni müxtəlifliyi gücləndirdiyini, mədəniyyətlər arasında daimi mübadilənin və qarşılıqlı təsirin onu zənginləşdirdiyini bilərək,

fikir, ifadə və informasiya azadlığının, eləcə də informasiya vasitələrinin müxtəlifliyinin cəmiyyətlərdə mədəni özünüifadə formalarının çiçəklənməsinə şərait yaratdığını təsdiqləyərək,

mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin, o cümlədən ənənəvi özünüifadə formalarının fərdlərə və xalqlara öz ideya və dəyərlərini ifadə etmək və başqaları ilə bölüşmək imkanı verən mühüm faktor olduğunu təsdiqləyərək,

dil müxtəlifliyinin mədəni müxtəlifliyin fundamental elementi olduğunu xatırladaraq və mədəni özünüifadənin qorunması və təşviq edilməsində təhsilin fundamental rolunu təsdiqləyərək,

yerli xalqlara və milli azlıqlara mənsub insanların ənənəvi mədəni özünüifadə formalarından faydalana bilməsi üçün belə mədəni özünüifadə formalarının həyat qabiliyyətli olmasının — bu, özünü həmin insanların ənənəvi mədəni özünüifadə formalarını yaratmaq, yaymaq və nəsil-dən-nəslə ötürmək və onlardan istifadə etmək azadlığında bürüzə verir — mühüm əhəmiyyətini nəzərə alaraq,

mədəni özünüifadəni yeniləşdirən və zənginləşdirən, həmçinin ümumilikdə cəmiyyətin tərəqqisi üçün mədəniyyəti inkişaf etdirənlərin rolunu artıran mədəni yaradıcılıq və qarşılıqlı əlaqənin həyatı əhəmiyyətli rolunu vurğulayaraq,

mədəni yaradıcılıqla məşğul olanların dəstəklənməsində əqli mülkiyyət hüquqlarının əhəmiyyətini dərk edərək,

mədəni fəaliyyətin, mədəni malların və xidmətlərin özünəməxsusluq, dəyər və məna kəsb edərək həm iqtisadi, həm də mədəni təbiətə malik olduğuna və buna görə

də yalnız kommersiya dəyəri daşmadığına əmin olaraq,

informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı ilə təkan götürmüş qlobalizasiya proseslərinin mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsiri üçün misilsiz şərait yaratdığını və eyni zamanda varlı və kasıb ölkələr arasında qeyri-mütənasibliyin dərinləşməsindən irəli gələn risklər nöqtəyi-nəzərindən mədəni müxtəliflik üçün yeni təhdidlər formalaşdırdığını qeyd edərək,

YUNESKO-nun qarşısına mədəni müxtəlifliyə hörməti təmin etmək və ideyaların söz və təsvir vasitəsilə sərbəst yayılmasını təşviq etmək üçün zəruri hesab etdiyi beynəlxalq sazişləri tövsiyə etmək kimi konkret vəzifələrin qoyulduğundan xəbərdar olaraq,

mədəni müxtəlifliyə və mədəni hüquqların həyata keçirilməsinə dair YUNESKO tərəfindən qəbul olunmuş beynəlxalq sənədlərin, xüsusilə də Mədəni müxtəlifliyə dair 2001-ci il tarixli Ümumdünya Bəyannaməsinin müddəalarına istinad edərək,

2005-ci il oktyabrın 20-də bu Konvensiyanı qəbul edir.

I. MƏQSƏDLƏR VƏ RƏHBƏR PRİNSİPLƏR

Maddə 1

Məqsədlər

Bu Konvensiyanın məqsədləri aşağıdakılardır:

- mədəni özünüifadə müxtəlifliyini qorumaq və təşviq etmək;
- müxtəlif mədəniyyətlərin çiçəklənməsi və qarşılıqlı səmərəli tərzdə bir-birinə sərbəst təsiri üçün şərait yaratmaq;
- mədəniyyətlərarası hörmət və sülh mədəniyyəti naminə bütün dünyada geniş və tarazlı mədəni mübadiləni təmin etmək üçün mədəniyyətlərarası dialoqu təşviq etmək;
- xalqlar arasında mənəvi körpülərin qurulması ruhunda mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqələrini inkişaf etdirmək məqsədilə mədəniyyətlərarası qarşılıqlı fəaliyyəti dəstəkləmək;

- mədəni özünüifadə müxtəlifliyinə hörməti təşviq etmək və yerli, milli və beynəlxalq səviyyədə onun dəyəri haqqında məlumatlılığı artırmaq;
- bütün ölkələr, xüsusilə də inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün mədəniyyət və inkişaf arasında əlaqənin əhəmiyyətini bir daha təsdiqləmək və bu əlaqənin əsl dəyərinin etirafını təmin etmək üçün milli və beynəlxalq səviyyədə görülən tədbirləri dəstəkləmək;
- özünəməxsusluq, dəyər və məna daşıyıcısı olaraq mədəni fəaliyyətin, mədəni malların və xidmətlərin səciyyəvi xüsusiyyətini tanımaq;
- dövlətlərin öz ərazilərində mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi üçün uyğun hesab etdikləri siyasət və tədbirləri dəstəkləmək, qəbul etmək və həyata keçirmək kimi suveren hüquqlara malik olduqlarını bir daha təsdiqləmək;
- mədəni özünüifadə müxtəlifliyini qorumaq və təşviq etmək sahəsində xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrin imkanlarını genişləndirmək məqsədilə tərəfdaşlıq ruhunda beynəlxalq əməkdaşlıq və həmrəyliyi gücləndirmək.

Maddə 2

Rəhbər prinsiplər

1. İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarına hörmət prinsipi

Mədəni müxtəlifliyin qorunması və təşviqi ancaq ifadə, informasiya və kommunikasiya, fərdlərin mədəni özünüifadə formasını seçmək imkanı kimi insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunduğu təqdirdə mümkündür. Heç bir kəs İnsan hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsində nəzərdə tutulmuş və beynəlxalq hüquq ilə təminat verilmiş insan hüquq və azadlıqlarına qəsd etmək və ya onları məhdudlaşdırmaq məqsədilə bu Konvensiyanın müddəalarından istifadə edə bilməz.

2. Suverenlik prinsipi

BMT-nin Nizamnaməsinə və beynəlxalq hüququn prinsiplərinə uyğun olaraq, dövlətlər öz əraziləri çərçivəsində mədəni özünüifadə müxtəlifliyini qorumaq və təşviq etmək üçün lazımı tədbirlər görmək və siyasətlər həyata keçirmək kimi suveren hüquqa malikdirlər.

3. Bərabər ləyaqət və bütün mədəniyyətlərə hörmət prinsipi

Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi bütün mədəniyyətlərin, o cümlədən azlıqlara və yerli əhaliyə mənsub insanların mədəniyyətlərinin bərabər ləyaqətə malik olmasını və onlara hörmət edilməsini nəzərdə tutur.

4. Beynəlxalq həmrəylik və əməkdaşlıq prinsipi

Beynəlxalq həmrəylik və əməkdaşlıq ölkələrə, xüsusilə də inkişaf etməkdə olan ölkələrə istər formalaşmaqda olan, istərsə də artıq mövcud olan mədəniyyət industriyaları da daxil olmaqla, mədəni özünüifadə vasitələrini yaratmaq və gücləndirmək imkanının verilməsinə yönəlməlidir.

5. İnkişafın iqtisadi və mədəni aspektlərinin bir-birini tamamlaması prinsipi

Mədəniyyət inkişafın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri olduğundan, inkişafın mədəni aspektləri onun iqtisadi aspektləri kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir və fərdlər və xalqlar bu sahədə iştirak etmək və bundan faydalanmaq hüququna malikdirlər.

6. Davamlı inkişaf prinsipi

Mədəni müxtəliflik fərdlər və cəmiyyətlər üçün dəyərli sərvətdir. Mədəni müxtəlifliyin qorunması, təşviqi və dəstəklənməsi mövcud və gələcək nəsillərin rifahı namına davamlı inkişaf üçün vacib tələbdir.

7. Bərabər imkan prinsipi

Bütün dünyada mədəni özünüifadənin zəngin və çeşidli formalarına bərabər çıxış, həmçinin mədəniyyətlərin ifadə və yayılma vasitələrinə çıxışı — mədəni müxtəlifliyin təmininin və qarşılıqlı anlaşmanı təşviqin mühüm elementlərini təşkil edir.

8. Açıqlıq və tarazlıq prinsipi

Dövlətlər mədəni özünüifadə müxtəlifliyini dəstəkləmək üçün tədbirlər həyata keçirdikdə, onların dünyanın digər mədəniyyətləri üçün açıqlığına çalışmalı və həmin tədbirlərin bu Konvensiyanın məqsədlərinə uyğunluğunu təmin etməlidirlər.

II. TƏTBİQ DAİRƏSİ

Maddə 3

Tətbiq dairəsi

Bu Konvensiya mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunmasına və təşviqinə dair Tərəflərin qəbul etdiyi tədbirlərə və siyasətlərə tətbiq olunur.

III. ANLAYIŞLAR

Maddə 4

Anlayışlar

Bu Konvensiyanın məqsədləri üçün aşağıdakılar müəyyən edilir:

1. Mədəni müxtəliflik

"Mədəni müxtəliflik" dedikdə, ayrı-ayrı qrupların və cəmiyyətlərin mədəniyyətlərinin öz ifadəsini tapdığı müxtəlif formalar nəzərdə tutulur. Bu özünüifadə formaları qruplar və cəmiyyətlər arasında və onların daxilində ötürülür.

Mədəni müxtəliflik təkcə bəşəriyyətin mədəni irsinin ifadə olunduğu, artırıldığı və ötürüldüyü müxtəlif mədəni özünüifadə vasitələrinin tətbiqi ilə deyil, həmçinin hansı vəsaitlərdən və texnologiyalardan istifadə edilməsindən asılı olmayaraq, bədii yaradıcılığın müxtəlif növlərinin, mədəni özünüifadə məhsullarının istehsalının, yayılmasının, paylaşılmasının və onlara yiyələnmənin köməyi ilə meydana gəlir.

2. Mədəni məzmun

"Mədəni məzmun" dedikdə, mədəni özünəməxsusluqdan doğan və ya mədəni özünəməxsusluğu ifadə edən simvolik mənə. bədii aspekt və mədəni dəyərlər nəzərdə tutulur.

3. Mədəni özünüifadə

"Mədəni özünüifadə" dedikdə, ayrı-ayrı fərdlərin, qrupların və ya cəmiyyətlərin yaradıcılığının nəticəsi olan və mədəni məzmun daşıyan özünüifadə nəzərdə tutulur.

4. Mədəni fəaliyyət, mallar və xidmətlər

"Mədəni fəaliyyət, mallar və xidmətlər" dedikdə, daşıya biləcəyi kommersiya dəyərindən asılı olmayaraq, səciyyəvi xüsusiyyəti, istifadəsi və ya məqsədi baxımından nəzərdən keçirildikdə, mədəni özünüifadə formalarını təcəssüm etdirən və ya daşıyan mədəni fəaliyyət, mallar və xidmətlər başa düşülür. Mədəni fəaliyyət özü-özlüyündə nəticə ola bilər və ya mədəni mallar və xidmətlərin istehsalına səbəb ola bilər.

5. Mədəniyyət industriyaları

"Mədəniyyət industriyaları" dedikdə, 4-cü bənddə müəyyən edilmiş malları və xidmətləri istehsal edən sənaye sahələri nəzərdə tutulur.

6. Mədəniyyət siyasəti və tədbirləri

"Mədəniyyət siyasəti və tədbirləri" dedikdə, yerli, regional, milli və ya beynəlxalq səviyyədə ya mədəniyyətin özünə yönəlmiş, ya da fərdlərin, qrupların və ya cəmiyyətlərin mədəni özünüifadəsinə, o cümlədən mədəni fəaliyyətə, mədəni mallar və xidmətlərin yaradılmasına, istehsalına, bölgüsünə və paylanmasına, habelə mədəni fəaliyyət, mallar və xidmətlərin müəssərliyinə birbaşa təsir üçün nəzərdə tutulmuş siyasət və tədbirlər nəzərdə tutulur.

7. Qorunma

"Qorunma" dedikdə, mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunub saxlanması, mühafizəsi və artırılmasına yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

"Qorumaq" — bu tədbirləri həyata keçirmək deməkdir.

8. Mədəniyyətlərarası əlaqə

"Mədəniyyətlərarası əlaqə" dedikdə, müxtəlif mədəniyyətlərin mövcudluğu və qarşılıqlı təsiri, həmçinin dialoq və qarşılıqlı hörmət əsasında ümumi mədəni özünüifadənin yaranma imkanı nəzərdə tutulur.

IV. TƏRƏFLƏRİN HÜQUQ VƏ ÖHDƏLİKLƏRİ

Maddə 5

Hüquq və öhdəliklərə aid olan ümumi qayda

1. Tərəflər BMT-nin Nizamnaməsinə, beynəlxalq hüququn prinsiplərinə və insan hüquqları sahəsindəki beynəlxalq sənədlərə müvafiq olaraq, mədəni özünüifadə müxtəlifliyini qorumaq və təşviq etmək, habelə bu Konvensiyanın məqsədlərinə nail olmaq məqsədilə beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək üçün öz mədəniyyət siyasətini müəyyən etmək və həyata keçirmək, müvafiq tədbirlər görmək kimi suveren hüquqlarını bir daha təsdiqləyirlər.
2. Tərəf öz ərazisi çərçivəsində mədəni özünüifadə müxtəlifliyini qorumaq və təşviq etmək üçün siyasət həyata keçirdikdə və tədbirlər gördükdə, həmin siyasət və tədbirlər bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun olmalıdır.

Maddə 6

Tərəflərin milli səviyyədə hüquqları

1. 4 6-cı maddədə müəyyən edilmiş mədəniyyət siyasəti və tədbirləri çərçivəsində və özünün spesifik şəraiti və tələbatlarını nəzərə alaraq, hər bir Tərəf öz ərazisi çərçivəsində mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin müdafiəsi və təşviqinə yönəlmiş tədbirlər həyata keçirə bilər.
2. Belə tədbirlərə aşağıdakılar aid ola bilər:
 - (a) mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinə yönəlmiş tənzimləyici tədbirlər;
 - (b) milli ərazi daxilində milli mədəni fəaliyyətlər, mədəni mallar və xidmətlərin meydana gəlməsinə, istehsalına, yayılmasına, ötürülməsinə və onlardan, o cümlədən onlarla əlaqədar işlənən dildən istifadənin təmin olunmasına müvafiq qaydada şərait yaradılmasına yönəlmiş tədbirlər;
 - (c) mədəni fəaliyyət, mədəni mallar və xidmətlərin istehsalı, bölgüsü və yayılması vasitələrinə qeyri-mütəşəkkil sektorun müstəqil milli mədəniyyət indus-

triyalarının və fəaliyyətinin səmərəli çıxışını təmin etməyə yönəlmiş tədbirlər;

- (d) dövlətin maliyyə dəstəyini təmin etməyə yönəlmiş tədbirlər;
- (e) qeyri-kommersiya təşkilatlarını, həmçinin dövlət və özəl təşkilatları, sənət adamlarını və mədəniyyət sahəsindəki digər peşəkarları ideyaların, mədəni özünüifadə formalarının və mədəni fəaliyyətin, mədəni malların və xidmətlərin azad mübadiləsini və dövriyyəsinin inkişaf etdirməyə və təşviq etməyə, öz fəaliyyətlərində yaradıcılıq və sahibkarlıq ruhunu stimullaşdırmağa kömək etməyə yönəlmiş tədbirlər;
- (f) lazım gəldikdə, müvafiq dövlət institutlarının yaranmasına və dəstəklənməsinə yönəlmiş tədbirlər;
- (g) sənət adamlarının və mədəni özünüifadə formalarının yaranmasında iştirak edən digər şəxslərin yetişməsinə və dəstəklənməsinə yönəlmiş tədbirlər;
- (h) ictimai teleradiyonun inkişafı da daxil olmaqla, informasiya vasitələrinin müxtəlifliyinin genişlənməsinə yönəlmiş tədbirlər.

Maddə 7

Mədəni özünüifadə formalarının təşviqi üçün tədbirlər

1. Tərəflər öz ərazilərində ayrı-ayrı fərdləri və sosial qrupları aşağıdakılara təşviq edən mühit yaratmağa səy göstərirlər:

- a) qadınların, habelə müxtəlif sosial qrupların, o cümlədən azlıqlara və ya yerli əhaliyə mənsub şəxslərin səciyyəvi şəraitini və ehtiyaclarını nəzərə almaq şəraitilə, özlərinin mədəni özünüifadə formalarını yaratmaq, istehsal etmək, yaymaq, ötürmək və onlardan istifadə edə bilmək;
- b) istər öz ərazilərindəki, istərsə də dünyanın digər ölkələrindəki mədəni özünüifadə formalarından istifadə imkanına malik olmaq.

2. Tərəflər sənət adamlarının, yaradıcılıq prosesində iştirak edən digər şəxslərin, mədəni birliklərin və onların fəaliyyətini dəstəkləyən təşkilatların mühüm töhfəsini, mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin genişlənməsində onların əsas rolunu qəbul etməyə səy göstərirlər.

Maddə 8

Mədəni özünüifadə formalarının qorunması üçün tədbirlər

1. 5-ci və 6-cı maddələrin müddəalarına xələl gətirmədən Tərəf öz ərazisindəki mədəni özünüifadə formalarının yoxaçıxma riski ilə üzləşməsi, ciddi təhlükə altında olması və ya təcili mühafizəyə ehtiyacı olması ilə bağlı xüsusi halların mövcudluğunu müəyyən edə bilər.

2. Tərəflər, bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq, 1-ci bənddə müəyyən edilmiş hallarda mədəni özünüifadə formalarının qorunması və saxlanılması üçün bütün müvafiq tədbirləri görə bilərlər.

3. Tərəflər konkret şəraitin tələbindən irəli gələrək görülmüş tədbirlər barədə 23-cü maddəyə müvafiq olaraq, Hökumətlərarası Komitəyə məruzə edirlər. Komitə isə öz növbəsində onlara müvafiq tövsiyələr verə bilər.

Maddə 9

Məlumat verilməsi və şəffaflıq

Tərəflər:

- (a) hər dörd ildən bir YUNESKO-ya təqdim etdikləri məruzədə öz əraziləri çərçivəsində və beynəlxalq səviyyədə mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi üçün görülmüş tədbirlərə dair müvafiq məlumat verirlər;
- (b) bu Konvensiya ilə əlaqədar məlumatın verilməsinə məsul olan əlaqələndiricini təyin edirlər;
- (c) mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunmasına və təşviqinə dair məlumatları bölüşür və mübadilə edirlər.

Maddə 10

Təhsil və ictimai maarifləndirmə

Tərəflər:

- (a) inter alia, təhsil və ictimai maarifləndirmə proqramları vasitəsilə mədəni

özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinin əhəmiyyətinin dərk edilməsini təşviq edir və həvəsləndirirlər;

- (b) bu maddənin məqsədlərinə nail olmaq üçün digər Tərəflərlə, beynəlxalq və regional təşkilatlarla əməkdaşlıq edirlər;
- (c) mədəniyyət industriyaları sahəsindəki təhsil, təlim və mübadilə proqramları vasitəsilə yaradıcılığı stimullaşdırmağa və istehsal qabiliyyətini gücləndirməyə səy göstərirlər. Bu tədbirlər istehsalın ənənəvi formalarına mənfi təsir etməyəcək tərzdə həyata keçirilməlidir.

Maddə 11

Vətəndaş cəmiyyətinin iştirakı

Tərəflər mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqində vətəndaş cəmiyyətinin fundamental rolunu etiraf edirlər. Tərəflər bu Konvensiyanın məqsədlərinə nail olunması istiqamətindəki səylərində vətəndaş cəmiyyətini fəal iştirak etməyə həvəsləndirirlər.

Maddə 12

Beynəlxalq əməkdaşlığın təşviqi

Tərəflər aşağıdakı məqsədlərlə 8-ci və 17-ci maddələrdə müəyyən edilmiş hallara xüsusi diqqət yetirərək, mədəni özünüifadə müxtəlifliyini təşviq edəcək şəraitin yaranması üçün ikitərəfli, regional və beynəlxalq əməkdaşlığı inkişaf etdirməyə çalışacaqlar:

- (a) Tərəflər arasında mədəniyyət siyasətinə dair dialoqu asanlaşdırmaq;
- (b) peşəkar və beynəlxalq mədəniyyət mübadiləsi və qabaqcıl təcrübənin paylaşılması vasitəsilə ictimai mədəni təsisatlarda dövlət sektorunun strateji və idarəçilik potensialını artırmaq;
- (c) mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin təşviqi və genişləndirilməsində vətəndaş cəmiyyəti, qeyri-hökumət təşkilatları və özəl sektorla, habelə onların öz arasında tərəfdaşlığı gücləndirmək;

- (d) məlumat mübadiləsini genişləndirmək və mədəni anlaşmanı yaxşılaşdırmaq, həmçinin mədəni özünüifadə müxtəlifliyinə şərait yaratmaq məqsədilə yeni texnologiyaların tətbiqini təşviq etmək və əməkdaşlığı stimullaşdırmaq;
- (e) birgə istehsal və birgə yayım sahəsində sazişlər bağlanmasına həvəsləndirmək.

Maddə 13

Mədəniyyətin davamlı inkişafa inteqrasiyası

Tərəflər davamlı inkişafa səbəb olacaq şəraitin yaradılması üçün bütün səviyyələrdə inkişaf siyasətlərinə mədəniyyət məsələlərini daxil etməyə səy göstərir və bu çərçivədə mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinə dair aspektlərin nəzərə alınmasına kömək edirlər.

Maddə 14

Inkişaf naminə əməkdaşlıq

Tərəflər, inter alia, aşağıdakı vasitələrlə dinamik mədəniyyət sektorunun formalaşmasına şərait yaratmaq məqsədilə, inkişaf etməkdə olan Ölkələrin konkret ehtiyaclarını xüsusilə nəzərə almaq şərti ilə davamlı inkişaf və yoxsulluğun azaldılması naminə əməkdaşlığı gücləndirməyə səy göstərirlər:

- (a) aşağıdakı yollarla inkişaf etməkdə olan ölkələrdə mədəniyyət industriyalarının gücləndirilməsi:
 - (i) inkişaf etməkdə olan ölkələrdə mədəniyyət sahəsində istehsal və yayım potensialının yaradılması və gücləndirilməsi;
 - (ii) onların mədəni fəaliyyətinin, mədəni mallar və xidmətlərinin yayılması üçün qlobal bazara və beynəlxalq şəbəkələrə geniş çıxışı asanlaşdırılması;
 - (iii) həyat qabiliyyətli yerli və regional bazarların formalaşmasına şərait yaradılması;
 - (iv) lazım gəldikdə, inkişaf etməkdə olan ölkələrin mədəni fəaliyyətinin, mədəni mallar və xidmətlərinin yayılması üçün qlobal bazara və beynəlxalq şəbəkələrə geniş çıxışı asanlaşdırmaq məqsədilə müvafiq tədbirlərin

görülməsi;

(v) yaradıcılıq fəaliyyətinin dəstəklənməsi və inkişaf etməkdə olan ölkələrin sənət adamlarının gediş-gəlişinin mümkün qədər asanlaşdırılması;

(vi) inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin, inter alia, musiqi və film sahələrində müvafiq əməkdaşlığın təşviq edilməsi;

(b) inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, özəl və dövlət sektorlarında strateji və idarəetmə imkanları, siyasətin müəyyonlaşdırılması və həyata keçirilməsi, mədəni özünüifadə formalarının təşviqi və yayılması, kiçik, orta və mikro müəssisələrin inkişafı, texnologiyalardan istifadə, habelə qabiliyyətlərin inkişafı və ötürülməsi sahələrində məlumatın, təcrübənin və xüsusi biliklərin mübadilə yolu ilə potensialın formalaşdırılması, həmçinin insan resurslarına təlim keçilməsi;

(c) xüsusilə mədəniyyət industriyaları və müəssisələri sahəsində texnologiyaların və "nou-hou"ların tətbiqinə yönəlmiş müvafiq stimullaşdırıcı tədbirlərin görülməsi vasitəsilə texnologiyaların ötürülməsi;

(d) aşağıdakılar vasitəsilə maliyyə dəstəyinin göstərilməsi:

(i) 18-ci maddədə nəzərdə tutulduğu kimi, Mədəni Müxtəliflik üzrə Beynəlxalq Fondun yaradılması;

(ii) yaradıcılıq fəaliyyətini dəstəkləmək və stimullaşdırmaq məqsədilə, ehtiyac olduqda, texniki yardım da daxil olmaqla, rəsmi yardımın təmin edilməsi;

(iii) maliyyə yardımının digər formalarından, məsələn, aşağıfaizli kreditlər, qrantlar və digər maliyyələşdirmə mexanizmlərindən istifadə.

Maddə 15

Əməkdaşlıq mexanizmləri

Tərəflər mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqində inkişaf etməkdə olan ölkələrin potensialını artırmaq məqsədilə onlarla əməkdaşlıq etmək üçün dövlət, özəl və qeyri-kommersiya təşkilatları ilə və onların öz arasında əməkdaşlığın inkişafını təşviq edirlər. Əməkdaşlığın bu yeni forması inkişaf etməkdə olan ölkələrin praktiki ehtiyaclarını nəzərə almaq şərti ilə, infrastrukturun və insan resurslarının ink-

işafına, siyasətin işlənilib hazırlanmasına, həmçinin mədəni fəaliyyət, mədəni mallar və xidmətlər mübadiləsinin gələcək inkişafına yönəlir.

Maddə 16

Inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün güzəştli rejim

Inkişaf etmiş ölkələr müvafiq institusional və hüquqi çərçivədə, inkişaf etməkdə olan ölkələrin sənət adamlarına, mədəniyyət sahəsindəki digər peşəkarlarına və işçilərinə, habelə mədəni malların və xidmətlərin güzəştli rejim tətbiq etməklə, həmən ölkələrdə mədəni mübadiləni asanlaşdıracaqlar.

Maddə 17

Mədəni özünüifadə formaları üçün ciddi təhlükə yarandığı hallarda beynəlxalq əməkdaşlıq

Tərəflər 8-ci maddədə göstərilən vəziyyətlərdə bir-birinə və xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrə kömək məqsədilə əməkdaşlıq edəcəklər.

Maddə 18

Mədəni Müxtəliflik üzrə Beynəlxalq Fond

1. Bununla, bundan sonra "Fond" adlandırılacaq Mədəni Müxtəliflik üzrə Beynəlxalq Fond təsis olunur.

2. Fond YUNESKO-nun Maliyyə Qaydalarına uyğun olaraq məqsədli fondlardan ibarət olacaqdır.

3. Fondun vəsaitləri aşağıdakı mənbələr hesabına formalaşır:

(a) Tərəflərin könüllü ianələri;

(b) YUNESKO-nun Baş Konfransı tərəfindən bu məqsəd üçün ayrılmış vəsait;

(c) digər dövlətlər, BMT sistemində daxil olan təşkilat və proqramlar, digər regional və beynəlxalq təşkilatlar, habelə dövlət və özəl orqanlar, yaxud fərdlər tərəfindən edilən yardımlar, ianələr və miraslar;

- (d) Fondun vəsaitlərinə hesablanmış faizlər;
- (e) Fondun xeyri üçün təşkil olunmuş tədbirlərdən əldə edilən yığımlar və gəlirlər;
- (f) Fondun Əsasnaməsində nəzərdə tutulmuş istənilən digər mənbələr.
4. Fondun vəsaitindən istifadə haqqında qərarları 22-ci maddəyə uyğun olaraq Tərəflərin konfransının müəyyən etdiyi rəhbər prinsiplər əsasında Hökumətlərarası Komitə verir.
5. Hökumətlərarası Komitə bəyəndiyi konkret layihələrlə bağlı ümumi və xüsusi məqsədlər üçün ianələr və digər yardım növlərini qəbul edə bilər.
6. Fonda edilən yardımlar bu Konvensiyanın məqsədlərinə uyğun olmayan siyasi, iqtisadi və ya digər şərtlərlə müşayiət oluna bilməz.
7. Tərəflər bu Konvensiyanın həyata keçirilməsi üçün müntəzəm olaraq könüllü ianələrin verilməsinə səy göstərir.

Maddə 19

Məlumatın mübadiləsi, təhlili və yayılması

1. Tərəflər informasiya mübadiləsinə və mədəni özünüifadə müxtəlifliyi haqqında məlumatların toplanması və statistikasının aparılması ilə əlaqədar xüsusi bilik və təcrübənin bölüşdürülməsinə, həmçinin onların qorunması və təşviqi üzrə qabaqcıl təcrübə mübadiləsinə dair razılaşırlar.
2. YUNESKO Katiblik çərçivəsində mövcud olan mexanizmlərdən istifadə edərək, müvafiq informasiyanın, statistik məlumatların və qabaqcıl təcrübənin toplanması, təhlili və yayılmasını asanlaşdırır.
3. YUNESKO fəaliyyəti mədəni özünüifadə ilə bağlı olan müxtəlif sektorlar, həmçinin dövlət, özəl və qeyri-kommersiya təşkilatları üzrə məlumat bankını yaradır və yeniləyir.
4. Məlumatların toplanmasını asanlaşdırmaq məqsədilə, YUNESKO Tərəflərin müraciətlərinə əsasən onlarda xüsusi bilik və təcrübə potensialının formalaşdırılmasına və gücləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirir.
5. Bu maddədə göstərilən məlumatların toplanması 9-cu maddənin müddəalarına əsasən yığılan məlumatı tamamlayır.

V. DİGƏR SƏNƏDLƏRLƏ ƏLAQƏLƏR

Maddə 20

Digər müqavilələrlə əlaqə: qarşılıqlı dəstək, bir-birini tamamlama və eyni əhəmiyyətlik

1. Tərəflər qəbul edirlər ki, bu Konvensiya və tərəfdar çıxdıqları bütün digər beynəlxalq müqavilələr üzrə öz öhdəliklərini vicdanla yerinə yetirməlidirlər. Buna görə də bu Konvensiyanın digər beynəlxalq müqavilələrlə eyni əhəmiyyətli olmasından çıxış edərək.
- (a) onlar bu Konvensiya ilə tərəfdar çıxdıqları digər beynəlxalq müqavilələr arasında qarşılıqlı dəstək münasibətini təşviq edir;
- (b) Tərəflər tərəfdar çıxdıqları digər beynəlxalq müqavilələri təfsir və tətbiq edərkən və ya öz üzərinə digər beynəlxalq öhdəlikləri götürərkən bu Konvensiyanın müvafiq müddəalarını nəzərə alırlar.
2. Bu Konvensiyada heç nə Tərəflərin tərəfdar çıxdıqları digər beynəlxalq müqavilələr üzrə götürdükləri hüquq və öhdəliklərini dəyişən kimi şərh edilə bilməz.

Maddə 21

Beynəlxalq məsləhətləşmə və əlaqələndirmə

Tərəflər bu Konvensiyanın məqsəd və prinsiplərini digər beynəlxalq forumlarda təşviq etməyi öz üzərlərinə götürürlər. Bu məqsədlə Tərəflər, lazım gəldikdə, həmin məqsəd və prinsiplər ruhunda fəaliyyət göstərərək bir-birilə məsləhətləşirlər.

VI. KONVENSIYANIN ORQANLARI

Maddə 22

Tərəflərin Konfransı

1. Bununla Tərəflərin Konfransı təsis edilir. Tərəflərin Konfransı bu Konvensiyanın plenar və ali orqanıdır.

2. Tərəflərin Konfransının növbəti sessiyası iki ildə bir dəfə, mümkün olduğu halda, YUNESKO-nun Baş Konfransı ilə eyni vaxtda keçirilir. Tərəflərin Konfransının qərarına əsasən və ya Tərəflərin ən azı üçdə bir hissəsinin Hökumətlərarası Komitəyə müraciətinə əsasən fəvqəladə sessiya çağırıla bilər.

3. Tərəflərin Konfransı öz prosedur qaydalarını qəbul edir.

4. Tərəflərin Konfransının funksiyası, inter alia, aşağıdakılardan ibarətdir:

- (a) Hökumətlərarası Komitənin üzvlərini seçmək;
- (b) Konvensiya Tərəflərinin Hökumətlərarası Komitə tərəfindən təqdim olunan məruzələrini qəbul etmək və nəzərdən keçirmək;
- (c) onun xahişi ilə Hökumətlərarası Komitə tərəfindən hazırlanmış fəaliyyətin rəhbər prinsiplərini təsdiq etmək;
- (d) bu Konvensiyanın məqsədlərinə nail olmağa yardım etmək üçün zəruri hesab oluna biləcək hər hansı digər tədbirləri görmək.

Maddə 23

Hökumətlərarası Komitə

1. YUNESKO çərçivəsində bundan sonra "Hökumətlərarası Komitə" adlandırılacaq Mədəni Özünüifadə Müxtəlifliyinin Qorunması və Təşviqi üzrə Hökumətlərarası Komitə yaradılır. O, Konvensiya tərəfi olan 18 dövlətin nümayəndələrindən ibarət olacaq, bu nümayəndələr Konvensiyanın 29-cu maddəsinə uyğun olaraq qüvvəyə minməsindən sonra Tərəflərin Konfransı tərəfindən dörd il müddətinə seçiləcəkdir.

2. Hökumətlərarası Komitə hər il öz iclasını keçirəcəkdir.

3. Hökumətlərarası Komitə Tərəflərin Konfransının rəhbərliyi altında və onun göstərişinə əsasən fəaliyyət göstərir və ona hesabat verir.

4. Konvensiya Tərəflərinin sayı 50-yə çatdığı təqdirdə, Hökumətlərarası Komitənin üzvlərinin sayı 24-ə qədər artırılır.

5. Hökumətlərarası Komitənin üzvləri ədalətli coğrafi təmsilçilik və rotasiya prinsiplərinə əsasən seçilir.

6. Hökumətlərarası Komitə bu Konvensiya ilə ona verilən digər öhdəliklərə xələl

gətirmədən aşağıdakı funksiyaları həyata keçirir:

(a) bu Konvensiyanın məqsədlərini təşviq etmək və onun yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək;

(b) Tərəflərin Konfransının müraciəti əsasında, Konvensiyanın müddəalarının yerinə yetirilməsi və tətbiqi ilə əlaqədar praktiki tövsiyələri hazırlayıb təsdiq olunmaq üçün Tərəflərin Konfransına təqdim etmək;

(c) Konvensiya Tərəflərinin məruzələrini öz şərh və məruzələrin məzmununun qısa xülasəsi ilə birlikdə Tərəflərin Konfransına təqdim etmək;

(d) Konvensiyanın müvafiq müddəalarına, xüsusilə də 8-ci maddəyə uyğun olaraq Konvensiya Tərəfləri tərəfindən Hökumətlərarası Komitənin nəzərinə çatdırılan vəziyyətlərdə müvafiq tövsiyələri hazırlamaq;

(e) digər beynəlxalq forumlarda bu Konvensiyanın prinsip və məqsədlərini təşviq etmək üçün məsləhətləşmə prosedurlarını və digər mexanizmləri yaratmaq;

(f) Tərəflərin Konfransının ona tapşıracağı digər məsələləri yerinə yetirmək.

7. Hökumətlərarası Komitə öz prosedur qaydalarına uyğun olaraq istənilən vaxt konkret məsələlərə dair məsləhətləşmələr məqsədilə özəl və ya dövlət təşkilatlarını, yaxud fərdləri öz iclaslarına dəvət edə bilər.

8. Hökumətlərarası Komitə öz prosedur qaydalarını hazırlayır və təsdiq olunmaq üçün Tərəflərin Konfransına təqdim edir.

Maddə 24

YUNESKO-nun Katibliyi

1. Konvensiyanın orqanlarına YUNESKO-nun Katibliyi tərəfindən kömək göstərilir.

2. Katiblik Tərəflərin Konfransının və Hökumətlərarası Komitənin sənədlərini, habelə onların iclaslarının gündəliyini hazırlayır, qərarlarının həyata keçirilməsinə kömək göstərir və buna dair məruzə edir.

VIII. YEKUN MÜDDƏALAR

Maddə 25

Mübahisələrin həlli

1. Bu Konvensiyanın təfsiri və ya tətbiqinə dair Konvensiya Tərəfləri arasında mübahisə yarandıqda, Tərəflər məsələni danışıqlar yolu ilə həll edirlər.
2. Maraqlı Tərəflər arasında danışıqlar yolu ilə razılaşma əldə olunmadıqda, onlar üçüncü tərəfin xoşməramlı xidmətləri və ya vasitəçiliyi üçün müraciət edə bilərlər.
3. Xoşməramlı xidmətlər və ya vasitəçilik həyata keçirilmədikdə, yaxud danışıqlar, xoşməramlı xidmətlər və ya vasitəçilik məsələnin həllinə gətirib çıxarmadıqda, Tərəf Konvensiyaya edilmiş Əlavədə göstərilən prosedura uyğun olaraq barışıq yolundan istifadə edə bilər. Tərəflər Barışıq Komissiyasının mübahisənin həlli üçün irəli sürdüyü təklifi vicdanla nəzərdən keçirəcəklər.
4. Hər bir Tərəf ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma zamanı yuxarıda göstərilən barışıq prosedurunun tanımadığını bəyan edə bilər. Belə Bəyanat vermiş istənilən Tərəf YUNESKO-nun Baş direktoruna bildiriş göndərməklə onu geri götürə bilər.

Maddə 26

Üzv dövlətlər tərəfindən ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq, yaxud qoşulma

1. Bu Konvensiya YUNESKO-nun üzvü olan dövlətlər tərəfindən onların müvafiq konstitusiyaya prosedurlarına uyğun olaraq ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq edilməlidir, yaxud bu dövlətlər ona qoşulmalıdırlar.
2. Ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma haqqında sənədlər saxlanılmaq üçün YUNESKO-nun Baş direktoruna təqdim olunur.

Maddə 27

Qoşulma

1. Bu Konvensiya YUNESKO-nun üzvü olmayan, lakin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və ya onun hər hansı ixtisaslaşmış təşkilatının üzvü olan və YUNE-

SKO-nun Baş Konfransı tərəfindən qoşulmağa dəvət olunan dövlətlərin qoşulması üçün açıqdır.

2. Bu Konvensiya həmçinin Baş Assambleyanın 1514(XV) qətnaməsinə uyğun olaraq tam müstəqillik qazanmamış, lakin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən tam daxili özünüidarəetməyə malik ərazilər kimi tanınmış, həmçinin bu Konvensiyanın əhatə etdiyi məsələlərdə, o cümlədən belə məsələlərə dair müqavilələr bağlamaq səlahiyyəti olan ərazilərin qoşulması üçün açıqdır.
3. Regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatlarına aşağıda qeyd olunan müddəalar tətbiq olunur:
 - (a) Konvensiya istənilən regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatının qoşulması üçün açıqdır; belə təşkilatlar, aşağıda qeyd olunanlar istisna olmaqla, Konvensiyanın müddəalarına münasibətdə Tərəf Dövlətlərlə eyni dərəcədə öhdəlikli olacaqlar;
 - (b) belə təşkilatın bir və ya bir neçə üzv dövləti də bu Konvensiyanın Tərəfi olduqda, bu təşkilat və həmin üzv dövlət və ya üzv dövlətlər bu Konvensiya əsasında götürdüləri öhdəliklərin həyata keçirilməsi üzrə öz məsuliyyətlərini bölüşdürürlər. Məsuliyyətin bu cür bölgüsü aşağıda (c) yarımbəndində göstərilmiş bildiriş prosedurunun tamamlanması ilə qüvvəyə minir. Təşkilat və üzv dövlətlər bu Konvensiyadan irəli gələn hüquqlardan eyni zamanda istifadə edə bilməzlər. Bundan başqa, regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatları öz səlahiyyətlərinə aid olan məsələlərdə, səsvermə hüququndan istifadə edərkən, bu Konvensiyanın Tərəfi olan üzv dövlətlərin sayına bərabər sayda səs hüququna malik olurlar. Əgər belə bir təşkilatın üzvü olan dövlətlər səsvermə hüququndan özləri istifadə edirlərsə, bu təşkilat səsvermə hüququndan istifadə edə bilməz və əksinə;
 - (c) yarımbəndində qeyd olunduğu kimi, məsuliyyətlərin bölgüsündə razılığa gəlmiş regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatı və onun üzvü olan dövlət və ya dövlətlər məsuliyyətlərin təklif olunan bölgüsü ilə bağlı Tərəfləri aşağıdakı qaydada məlumatlandırınlar:
 - (i) belə təşkilat Konvensiya ilə tənzimlənən məsələlərdə öz məsuliyyətinin həddlərini öz qoşulma sənədində aydın göstərir;
 - (ii) sonradan məsuliyyətlərin bölgüsündə hər hansı dəyişiklik olduqda, re-

gional iqtisadi inteqrasiya təşkilatı belə dəyişiklik haqqında depozitarını məlumatlandırır, depozitari isə öz növbəsində Tərəfləri bu cür dəyişikliklər barədə xəbərdar edir:

- (d) belə başa düşülür ki, bu Konvensiyanın iştirakçısı olan regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatının üzvü olan dövlətlər səlahiyyətlərinin həmin təşkilata ötürülməsi barədə aydın bəyanat vermədiyi və ya depozitarını məlumatlandırmadığı bütün məsələlərdə öz səlahiyyətlərindən istifadə etmək hüququna malikdirlər;
- (e) "regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatı" dedikdə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və ya onun istənilən ixtisaslaşmış təşkilatının üzvü olan suveren dövlətlər tərəfindən təsis olunmuş, bu Dövlətlərin Konvensiya ilə tənzimlənən məsələlərdə öz səlahiyyətlərini verdikləri və öz daxili prosedurlarına uyğun olaraq Konvensiyanın Tərəfi olmağa tam səlahiyyətləndirilmiş təşkilat nəzərdə tutulur.

2. Qoşulma haqqında sənəd saxlanmaq üçün YUNESKO-nun Baş direktoruna verilir.

Maddə 28

Əlaqələndirici

Bu Konvensiya Tərəf olan kimi hər bir Tərəf 9-cu maddəyə əsasən əlaqələndirici təyin edir.

Maddə 29

Qüvvəyə minmə

1. Bu Konvensiya otuzuncu ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma sənədinin depozitariyə verildiyi tarixdən üç ay sonra qüvvəyə minir, lakin bu, yalnız ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma sənədlərini həmin gün və ya ondan əvvəl təqdim edən dövlətlərə və regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatlarına aiddir. İstənilən digər Tərəfə münasibətdə Konvensiya həmin Tərəfin ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma

sənədini depozitariyə verdiyi tarixdən üç ay sonra qüvvəyə minir.

2. Bu maddənin məqsədləri üçün regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatı tərəfindən depozitariyə verilən hər hansı sənəd həmin təşkilatın üzvü olan dövlətlər tərəfindən depozitariyə artıq təqdim olunmuş sənədlərin əlavəsi hesab edilmir.

Maddə 30

Federal və ya qeyri-unitar konstitusiyaya sistemləri

Beynəlxalq müqavilələrin Tərəflərin üzərinə onların konstitusiyaya sistemindən asılı olmayaraq bərabər öhdəliklər qoyduğunu nəzərə alaraq, federal və ya qeyri-unitar konstitusiyaya sistemlərinə malik olan Tərəflərə aşağıdakı müddəalar tətbiq olunur:

(a) bu Konvensiyanın federal və ya mərkəzi qanunvericilik hakimiyyətinin hüquqi yurisdiksiyası ilə həyata keçirilən müddəalarına münasibətdə, federal və ya mərkəzi hökumətin öhdəlikləri federal dövlət olmayan Tərəflərin hökumətlərinin öhdəlikləri ilə eyni olacaq;

(b) bu Konvensiyanın, federasiyanın konstitusiyaya sisteminin qanunvericilik tədbirləri görməsini tələb etmədiyi ştat, qraflıq, əyalət və ya kanton kimi federasiya subyektlərinin yurisdiksiyası ilə həyata keçirilən müddəalarına gəldikdə, federal hökumət, lazım gəldikdə, ştat, qraflıq, əyalət və ya kanton kimi federasiya subyektlərini qeyd edilən müddəalar barədə məlumatlandırır və onların qəbul olunması üçün tövsiyələr verir.

Maddə 31

Denonsasiya

1. Bu Konvensiyanın istənilən Tərəfi onu denonsasiya edə bilər.
2. Denonsasiya barədə YUNESKO-nun Baş direktoruna yazılı sənəd göndərməklə məlumat verilir.
3. Denonsasiya, denonsasiya haqqında sənədin alınmasından 12 ay sonra qüvvəyə minir. Denonsasiya, denonsasiya edən Tərəfin denonsasiyanın qüvvəyə mindiyi gündə qədər olan maliyyə öhdəliklərinə heç bir halda təsir etmir.

Maddə 32**Depozitarinin funksiyaları**

Bu Konvensiyanın depozitarisi kimi YUNESKO-nun Baş direktoru təşkilatın üzvü olan dövlətləri, 27-ci maddədə göstərilən təşkilatın üzvü olmayan dövlətləri və regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatlarını, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatını 26-cı və 27-ci maddələrdə qeyd edilən ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma sənədlərinin və 31-ci maddədə göstərilən denonsasiya sənədinin depozitariyə verilməsi barədə məlumatlandırır.

Maddə 33**Düzəlişlər**

1. Bu Konvensiyanın istənilən Tərəfi Baş direktora yazılı şəkildə müraciət edərək, Konvensiyaya düzəlişlər təklif edə bilər. Baş direktor bu müraciəti bütün Tərəflərə göndərir. Əgər müraciətin göndərilməsindən altı ay ərzində Tərəflərin ən azı yansı bu müraciətə müsbət cavab verərsə, Baş direktor bu təklifi onun müzakirə edilib qəbul olunması üçün Tərəflərin Konfransının növbəti sessiyasına təqdim edir.

2. Düzəlişlər iştirak edən və səs verən Tərəflərin üçdə iki hissəsinin səs çoxluğu ilə qəbul olunur.

3. Qəbul olunduqdan sonra düzəlişlər ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma üçün Tərəflərə təqdim edilir.

4. Bu Konvensiyaya edilmiş düzəlişləri ratifikasiya, qəbul etmiş və ya təsdiq etmiş, yaxud onlara qoşulmuş Tərəflər üçün belə düzəlişlər bu maddənin 3-cü bəndində qeyd olunan sənədlərin Tərəflərin üçdə iki hissəsi tərəfindən depozitariyə verilməsindən üç ay sonra qüvvəyə minir. Düzəlişləri bundan sonra ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq edən, yaxud onlara qoşulan Tərəflər üçün sözügedən düzəlişlər həmin Tərəflərin ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma sənədlərini depozitariyə verməsindən üç ay sonra qüvvəyə minir.

5. 3-cü və 4-cü bəndlərdə göstərilən prosedur Hökumətlərarası Komitənin üzvlərinin sayı barəsindəki 23-cü maddəyə edilən düzəlişlərə tətbiq olunmur. Bu düzəlişlər qəbul edildiyi tarixdən qüvvəyə minir.

6. 27-ci maddədə göstərilən və dövlət və ya regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatı, bu Konvensiyanın Tərəfi olan dövlət və ya regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatı digər niyyət ifadə edilmədikdə:

- (a) düzəliş olunmuş Konvensiyanın Tərəfi; və
- (b) düzəlişləri qəbul etməyən istənilən Tərəfə münasibətdə, düzəliş olunmamış Konvensiyanın Tərəfi hesab edilir.

Maddə 34**Autentik mətnlər**

Bu Konvensiya Çin, ərəb, fransız, ingilis, ispan və rus dillərində tərtib edilmişdir və hər altı mətn eyni qüvvəyə malikdir.

Maddə 35**Qeydiyyat**

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin 102-ci maddəsinə uyğun olaraq, bu Konvensiya YUNESKO-nun Baş direktorunun müraciətinə əsasən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyi tərəfindən qeydiyyata alınır.

Bəyannamə

(25 noyabr 1981)

Dinə və etiqada əsaslanan dözümsüzlüyün və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında bəyannamə BMT Baş Məclisinin 25 noyabr 1981-ci il tarixli qətnaməsi ilə qəbul edilmişdir.

Baş Məclis

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin əsas prinsiplərindən birinə görə ləyaqət və bərabərliyin hər bir insana məxsus olduğunu və bütün iştirakçı dövlətlərin

irqinə, cinsinə, dilinə, yaxud dininə görə fərq qoyulmadan hamı üçün insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hamılıqla hörmət edilməsinə və riayət olunmasına yardım göstərmək və onları təşviq etmək üçün müştərək və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə əməkdaşlıqda müstəqil fəaliyyət göstərməyi öhdələrinə götürdüklerini *nəzərə alaraq*,

insan hüquqları haqqında Ümumi bəyannamədə və insan hüquqları haqqında Beynəlxalq paktlarda ayrı-seçkiliyin yol verilməzliyinin və qanun qarşısında bərabərlik prinsiplərinin və fikir, vicdan, din, yaxud əqidə azadlığı hüququnun elan olunduğunu *nəzərə alaraq*,

insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının, o cümlədən hər hansı qəbildən olan fikir, vicdan, din, yaxud əqidə azadlığı hüququnun inkar edilməsi və pözulmasının bilavasitə, yaxud bilavasitə müharibələrə və bəşəriyyətin ağır iztirablarına səbəb olduğunu, xüsusilə onlar başqa dövlətləri daxili işlərinə qarışmağa xidmət etdikdə və xalqlar və dövlətlər arasında nifrətin qızışdırılmasına gətirib çıxardığını *nəzərə alaraq*,

din, yaxud əqidənin onlara etiqad edən hər bir insan üçün onun həyatı dərk etməsinin əsas elementlərindən biri olduğunu və din, yaxud əqidə azadlığına tam riayət edilməsi və təminat verilməsi olduğunu *nəzərə alaraq*,

din və əqidə azadlığı məsələlərində anlaşmaya, dözümlülüyə və hörmətə yardım göstərməyi və dindən, yaxud əqidədən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsi, digər müvafiq sənədləri və bu Bəyannamənin məqsəd və prinsipləri ilə bir araya sığmayan məqsədlər üçün istifadə olunmasına yol verməməyə nail olmağı *vacib sayaraq*,

din, yaxud əqidə azadlığının, həmçinin, ümumi sülhə, sosial ədalətə və xalqlar arasında dostluğa, müstəmləkəçilik və irqi ayrı-seçkilik ideologiyasının və praktikasının ləğv edilməsinə nail olmağa yardım, göstərməli olduğuna *əmin olaraq*,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və ixtisaslaşdırılmış idarələrin himayəsi altında ayrı-seçkiliyin müxtəlif formalarının ləğv edilməsi haqqında bir neçə konvensiyanın qəbul olunduğunu və onlardan bəzilərinin qüvvəyə mindiyini razılıqla *qeyd edərək*,

din, yaxud əqidə məsələlərində dünyanın bəzi rayonlarında hələ də müşahidə

olunan dözümsüzlük və ayrı-seçkilik təzahürlərindən *narahat olaraq*,

bu cür dözümsüzlüyün bütün forma və təzahürlərini ləğv etmək, dinə, yaxud əqidəyə görə ayrı-seçkiliyin qarşısını almaq və onunla mübarizə *əzmi ilə*,

dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında bu Bəyannaməni təntənəli surətdə *elan edir*:

Maddə 1

1. Hər bir insan fikir, vicdan və din azadlığı hüququna malikdir. Bu hüquq özünün seçdiyi hər hansı dinə, yaxud əqidəyə malik olmaq və öz dininə, yaxud əqidəsinə təklikdə, yaxud başqaları ilə birgə, açıq, yaxud xüsusi qaydada, ibadətdə, dini mərasim və ayinlərin icrasında və təlimdə etiqad bəsləmək, yaxud onları ifadə etmək azadlığını əhatə edir.

2. Heç kəs özünün seçdiyi dinə, yaxud əqidəyə malik olmaq azadlığını alçaldan məcburiyyətə məruz qalmamalıdır.

3. Dinə etiqad bəslənməsinə, yaxud əqidənin ifadə olunmasına yalnız qanunla müəyyən edilən və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, eləcə də başqa şəxslərin hüquq azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olan məhdudiyət qoyulur.

Maddə 2

1. Heç kəs dinə, yaxud əqidəyə görə hər hansı bir dövlət, idarə, şəxslər qrupu, yaxud ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən ayrı-seçkiliyə məruz qalmamalıdır.

2. Bu Bəyannamənin məqsədləri üçün "dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkilik" ifadəsi dinə, yaxud əqidəyə əsaslanan və məqsədi, yaxud nəticəsi bərabərlik əsasında insan hüquqlarının və əsas azadlıqların tanınmasını, onlardan istifadə olunmasını, yaxud onların həyata keçirilməsini ləğv etmək, yaxud alçaltmaq olan hər hansı fərqləndirmə, istisna, məhdudiyət, yaxud üstünlük deməkdir.

Maddə 3

İnsanlara dininə, yaxud əqidəsinə görə ayrı-seçkilik qoyulması insan şəxsiyyətini təhqir edir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsiplərini inkar etməkdir və insan hüquqları haqqında Ümumi bəyannamədə elan olunmuş və insan hüquqları haqqında Beynəlxalq paktlarda ətrafı ifadə edilmiş insan hüquqlarının və əsas azadlıqların pozulması və dövlətlər arasında dostluq və sülh münasibətlərinə maneçilik kimi pislənir.

Maddə 4

1. Bütün dövlətlər dinə, yaxud əqidəyə görə ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması və ləğv edilməsi, mülki, iqtisadi, siyasi və mədəni həyatın bütün sahələrində insan hüquqlarının və əsas azadlıqların tanınması, həyata keçirilməsi və gerçəkləşdirilməsi üçün təsirli tədbirlər görməlidirlər.

2. Bütün dövlətlər, lazım gəldikdə, hər cür belə ayrı-seçkiliyi qadağan etmək məqsədilə qanunvericiliyin qəbuluna, yaxud ləğvinə, həmçinin dinə, yaxud bu sahədə digər əqidələrə görə dözümsüzlüyə qarşı mübarizə üçün bütün müvafiq tədbirlərin görülməsinə dair bütün səyləri göstərirlər.

Maddə 5

1. Valideynlərin, yaxud müvafiq hallarda uşağın qanuni qəyyumlarının ailə çərçivəsində öz dininə, yaxud əqidəsinə uyğun həyat tərzini, həmçinin, onların fikrincə, uşağın almalı olduğu mədəni tərbiyəni müəyyən etmək hüququ var.

2. Hər bir uşaq valideynlərinin, yaxud müvafiq hallarda qanuni qəyyumlarının istəyinə uyğun din, yaxud əqidə sahəsində təhsil almaq hüququna malikdir və din və əqidə sahəsində valideynlərinin, yaxud qanuni qəyyumlarının istəyinin əksinə olan təlimə məcbur edilmir; həm də başlıca prinsip uşağın mənafeleəridir.

3. Uşaq dinə, yaxud əqidəyə görə ayrı-seçkiliyin hər hansı formasından qorunur. O, dözümlülük, xalqlar arasında dostluq, sülh və ümumi qardaşlıq, başqalarının azadlığına, dininə, yaxud əqidəsinə hörmət etməyə, həmçinin, enerji və

qabiliyyətini başqalarının xeyrinə xidmətə sərf etməyə borclu olduğunu tam dərk etmək ruhunda tərbiyə olunmalıdır.

4. Əgər uşaq valideynlərinin, yaxud qanuni qəyyumlarının himayəsində deyilsə, onda onların din, yaxud əqidə məsələlərində iradələri, yaxud iradələrinin hər hansı təzahürləri lazımı dərəcədə nəzərə alınmalıdır; həm də başlıca prinsip uşağın mənafeleəridir.

5. Uşağın tərbiyə olunduğu din və əqidə praktikası bu Bəyannamənin 1-ci maddəsinin 3-cü bəndinə riayət edilməklə, nə onun fiziki, yaxud aqli sağlamlığına, nə də onun inkişafına xələl gətirməməlidir.

Maddə 6

Bu Bəyannamənin 1-ci maddəsinə müvafiq olaraq və 1-ci maddənin 3-cü bəndinin müddəalarına riayət edilməklə fikir, vicdan, din, yaxud əqidə azadlığına, o cümlədən aşağıdakı azadlıqlar daxildir:

a) ayinləri icra etmək, yaxud din və ya əqidə ilə bağlı yığışmaq və bu məqsədlər üçün yerlər saxlamaq;

b) müvafiq xeyriyyəçilik və humanitar yardım təsisatları yaratmaq və saxlamaq;

c) dini mərasimlər, yaxud adətlər və ya əqidələrlə bağlı müvafiq həcmdə lazımı əşya və materiallar istehsal etmək, almaq və onlardan istifadə etmək;

d) bu sahələrdə müvafiq əsərlər yazmaq, nəşr etdirmək və yaymaq;

e) din, yaxud əqidə məsələlərini bu məqsədlər üçün yararlı yerlərdə tədris etmək;

f) ayrı-ayrı şəxslərdən və təşkilatlardan könüllü maliyyə yardımı və digər ianələr istəmək və almaq;

g) bu və ya digər dinin, yaxud əqidənin ehtiyaclarına müvafiq onların başçılarını hazırlamaq, təyin etmək, seçmək, yaxud varislik hüququna əsasən təyin etmək;

h) istirahət günlərinə əməl etmək və din, yaxud əqidənin göstərişlərinə müvafiq

bayramları keçirmək və mərasimləri icra etmək;

i) din, yaxud əqidə sahələrində ayrı-ayrı şəxslər və icmalar arasında milli və beynəlxalq səviyyələrdə əlaqələr yaratmaq və saxlamaq.

Maddə 7

Bu Bəyannamədə elan edilən hüquq və azadlıqlar milli qanunvericilikdə elə təqdim edilir ki, hər bir insan bu hüquq və azadlıqlardan təcrübədə istifadə edə bilsin.

Maddə 8

Bu Bəyannamədə heç nə İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamədə və İnsan hüquqları haqqında beynəlxalq paktlarda müəyyən edilmiş hər hansı hüquqların məhdudlaşdırılması kimi yozulmamalıdır.

Amman Çağırışı

Amman çağırışının mətni Kral Əlahəzrət II Abdullahın iştirakı ilə Qədr gecəsi münasibətilə Həşimi məscidində Şeyx İzzəddin əl-Katib əl-Tamimi (İzz-Eddine Al-Khatib Al-Tamimi) həzrətləri, Kral Əlahəzrət II Abdullahın İslam əlaqələri üzrə məsləhətçisi, Fətva Şurasının sədri və İordaniya Həşimi Krallığının Ali məhkəmə sədri tərəfindən təqdim edilmişdir.

9 noyabr, 2004

Mərhəmətli və rəhmlilərin Allahın adı ilə;

Allahın salamu və salavatu olsun peyğəmbərimizə,

onun ailəsinə, cəsur yoldaşlarına və

bütün elçilərinə və peyğəmbərlərə:

"Ey insanlar! Biz sizi bir kişi və bir qadından (Adəm və Həvvadan) yaratdıq. Sonra bir-birinizi tanıyasınız (kimliyinizi biləsiniz) deyərək, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq. Allah yanında ən hörmətli olanınız Allahdan ən çox qorxanınızdır (pis əməllərdən ən çox çəkinəninizdir)." əl-Hucurat surəsi: 13

İordaniya Həşimi Krallığının paytaxtı Amman şəhəri müqəddəs Qurani-Kərimin nazil olduğu müqəddəs Ramazan ayında fürsətdən istifadə edərək ictimaiyyətə, müsəlman torpaqlarında və bütün dünyada yaşayan qardaşlarımıza bəyan edir.

Bizlər bu gün maraqların toqquşmasında İslam Birliyinin üzvləşdiyi təhlükənin və çətinliklərin fərqi deyil. Şər qüvvələr onun əsl mahiyyətini təhdid edir, təkfirçiliyə təhrik edir, dininə ləkə salır və dini əhkamlarını tənqid edir; onlar hiddətlə İslamın əsas müraciətinə (mesajına) təhrif edir. İslama hücum edənlər onu özlərinin düşməni zənn edirlər. Lakin İslam onların düşməni deyil. Özlərinin İslam dininə aid olduqlarını iddia edən başqaları isə İslam adına cinayətkar əməllər törədirlər. Tolerantlıq prinsiplərini özündəcəmləşdirən mesajlar Həzrəti Məhəmməd (Ona Allahın xeyir-duası və salamu olsun) tərəfindən verilmiş və ümməti vasitəsilə nəsildən-nəslə ötürülmüşdür. Verilən mesajda qardaşlıq və insanpərvərliyin İslamda əsas ideya olduğu, insan həyatının bütün sahələrini əhatə edən ədalət; başqalarının qəbul etdiyi yaxşı olanı dəstəkləmək və pis olanı qadağan etmək və bütün insanlara hörmət etmək ideyaları yer alır.

Uzun illər ərzində İordaniya Həşimi Krallığı İslam dini əleyhinə olan yanlışlıqları dayandırmaq və inamın əsl mahiyyətini təbliğ etməklə İslama qarşı olan hücumları dəf etməyə çalışmışdır. Bu səylər Allahın elçisi olan peyğəmbərin bilavasitə davamçıları kimi şəərəfləndirilən Həşimi monarxiyasının dini və tarixi irsindən ilham almışdır. 50 il ərzində mərhum Kral Əlahəzrət Hüseyin Bin Talal (Ruhu şad olsun) yorulmadan dünya müsəlmanları birliyinə nail olmaq və müsəlman dünyasının imicini yaxşılaşdırmağa qətiyyət göstərmişdir. Hakimiyətə gəldiyi gündən etibarən Kral Əlahəzrət II Abdullahın səyləri eyni dəyənliliklə davam etdirmişdir. Bu gün Əlahəzrət insan cəmiyyətinin global hərəkətindən müsəlmanların kənarlaşdırılması və izolyasiyasını aradan qaldırmaq məqsədilə qərar vermişdir. Onun məqsədi dünyanın 1.2 milyardlıq (2005-ci ilin statistikasına əsasən) müsəlman əhalisinin özünü sivilizasiyasının inkişafı və bəşəriyyətin tərəqqisində təmihüquqlu əməkdaş kimi dərk etməsinə nail olmaqdır.

Müsəlmanların etiqadı tək olan Allaha və onun elçisi peyğəmbərə inam; bizim

lə yaradan arasında əlaqə yaradan gündəlik dualar; nəfsimizi tərbiyə etmək üçün tutulan Ramazan orucu; başqalarına kömək etmək üçün xeyriyyə məqsədilə ödənilən dini vergi olan zəkat; Allahın evi Məkkəyə olan Həcc ziyarətinə əsaslanır. İnsan davranışının bütün sahələrini nizama salan bu şərtlər güclü və vahid xalq, qüdrətli sivilizasiya yaratmışdır. Eyni zamanda onlar insanlığın yaxşılığı üçün gərəkli olan vacib prinsipləri - insan nəslinin birliyi, bərabər hüquq və öhdəliklər, sülh, təhlükəsizlik, sosial bərabərlik, öhdəliklərin yerinə yetirilməsi, yaxşı qonşuluq, başqalarına hörmət və mülkiyyətin qorunması əks etdirir.

İslam dininin qeyd edilən prinsipləri, həmçinin müxtəlif inanca sahib olan insanlar arasında ortaq məsuliyyət yaradaraq həmrəyliyə nail olmağa xidmət edir. Bütün səmavi dinlərin mənbəyi birdir və müsəlmanlar Allahın bütün elçilərinə inanır və onların hər bir mesajını qəbul edirlər. Bu isə İslamın əsas əmirələrindən biridir. Bu, müxtəlif inanca sahib olan insanların bir-birinin fikir və inanclarına hörmət edərək bir araya gəlməsi və cəmiyyətin rifahına xidmət edərək birlikdə hərəkət etməsi üçün əsas zəmin yaradır. Qeyd edilən məqamlar aşağıdakı surədə öz əksini tapmışdır.

"(Allahın göndərdiyi) Elçi öz Rəhbindən ona nazil edilənə [Qurana] iman gətirdi, möminlər də (buna iman gətirdilər). Hamısı Allaha, Onun mələklərinə, Onun kitablarına və Onun elçilərinə iman gətirdilər. (Onlar dedilər): "Biz Onun elçiləri arasında fərq qoymuruq!" Onlar dedilər: "Əşidirik və itaət edirik! Ey Rəbbimiz Səndən bağışlanma diləyirik və dönüş Sənədir!" əl-Bəqərə surəsi: 285

İslam dəri rəngi, irqi və dinindən asılı olmayaraq bütün insanlara hörmətlə yanaşır:

"Biz, Adəm övladını şəərəfi və hörmətli elədik, onları suda və quruda (gəmilərə, heyvanlara və başqa nəqliyyat vasitələrinə) mindirib sahib etdik, özlərinə (cürbəcür nemətlərdən) təmiz ruzi verdik və onları yaratdığımız məxluqatın çoxundan xeyli üstün etdik. "əl-İsra surəsi: 70

İslamda, həmçinin, təsdiq edir ki, müsəlmanlar yer üzündə Allahın çağırışını yayan zaman onlarla mülayim davranılması istənilir.

"(Ya Rəsulum!) İnsanları hikmətlə (Quranla, tutarlı dəlillərlə), gözəl

öyüd-nəsihət (moizə) ilə Rəbbinin yoluna (islama) dəvət et, onlarla ən gözəl surətdə (şirin dillə, mehribanlıqla, aqli səviyyələrinə müvafiq şəkildə) mübahisə et. "ən-Nəhl surəsi: 125

Çünki İslamın amalı müsəlmanların şiddət və qəddarlıqdan çəkinmələri, mərhəmət və hörmətlə danışmaları üzərində qurulmuşdur.

"(Ya Rəsulum!) Allahın mərhəməti səbəbinə sən onlarla (dəyişdən qaçıb sonra yanına qaydanlarla) yumşaq rəftar eidin. Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydın, əlbəttə, onlar sənin ətrafından dağılıb gedərdilər. Artıq sən onları əfv et, onlar üçün (Allahdan) bağışlanmaq dilə, işdə onlarla məsləhətləş, qəti qərara gəldikdə isə Allaha təvəkkül et! " Ali-İmran surəsi: 159

İslam əsas missiyası bütün insanlara mərhəməti təlqin etməkdir.

"Səni də (ya Rəsulum!) aləmlərə (bütün insanlara və cinlərə) ancaq bir rəhmət olaraq göndərdik. " əl-Ənbiyə surəsi : 107

Məhəmməd peyğəmbər (s.ə.s) "Rəhmlilə Allahın mərhəməti onun yaratmış olduğu məxluqatlara və başqalarına qarşı mərhəmətli olan insanlardır" deyərək İslamda olan mərhəmətlilik və rəhmlilik anlayışlarını ortaya qoydu. İslam insanlarla onların istədiyi kimi rəftar etməyə çağırır. İslam insanları tolerantlığa və iltifata, insanın həyat rifahını ucaldan keyfiyyətlərə səsləyir:

"Hər hansı bir pisləyin cəzası onun özü kimi pisləkdir. Bununla belə hər kəs (pislə edənə) bağışlasa və (onunla) barışsa, onun mükafatı Allaha aiddir. " Şura surəsi: 40

"Yaxşılıqla pislə eyni ola bilməz. (Ey mömin kimsə) Sən (pisləyi) yaxşılıqla dəf et! (Qəzəbə səbrlə, cəhalətə elmlə, xəsisliyə comərdliklə, cəzaya bağışlamaqla cavab ver) Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi sanki yaxın bir dost görərsən. " Fussilat surəsi : 34

İslam başqaları ilə ədalətli davranışa çağırır, onların hüquqlarını və malik olduqları ixtiyarları müdafiə edir:

"Hər hansı bir camaata qarşı olan kininiz sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun. Bu təqvyaya daha yaxındır. " əl-Maidə surəsi: 8

"Allah sizə amanətləri əhlinə verməyinizi (sahiblərinə qaytarmağınızı) və insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm etməyinizi buyurur." *ən-Nisa surəsi: 58*

"Ölçüdə və tərəzidə düz olun. Adamların mallarının dəyərini (və ya onların haqqını) azaltmayın. Yer üzünü (peyğəmbərin şəriətləri sayəsində) düzəldikdən sonra orda fitnə-fəsad törətməyin." *əl-Əraf surəsi: 85*

İslamənənələrə və əhdi-peymanə sadıq olmağı tələb edir, xəyanəti və xainliyi pisləyir:

"Əhd etdiyiniz zaman Allaha verdiyiniz əhdi yerinə yetirin. Allahı özünüza zəmin edib möhkəm and içdikdən sonra pozmayın. Həqiqətən, Allah nə etdiyinizi bilir." *ən-Nəhl surəsi: 91*

İslam insan həyatını üstün tutur. İslamda Ssilahsızlara qarşı vuruşmaq, mülki şəxslərə və onlara, ana ağışında olan körpələrə, məktəbli şagirdlərə, yaşlı qadın və kişilərə qarşı hücum etmək qadağandır, eləcə də bir insanın həyatına son qoymaq bütün bəşərin məhvinə bərabər tutulur, bu isə ən böyük günahlardan biri sayılır.

"Hər kəs bir kimsəni öldürməmiş (bununla da özündən qisas alınmağa yer qoymamış) və yer üzündə fitnə-fəsad törətməmiş bir şəxsi öldürsə, o, bütün insanları öldürmüş kimi olur. Hər kəs belə bir kimsəni diriltə (ölümdən qurtarsa), o, bütün insanları diriltmiş kimi olur." *əl-Maidə surəsi: 32*

İslam müvaziliyə, mötədilliyə və soyuqqanlılığa hörmətlə yanaşır.

"(Ey müsəlmanlar) Beləliklə də, sizi orta (mötədil, ədalətli) bir ümmət etdik ki. (qiyamət günü) siz onlara şahid olasınız. Peyğəmbər də sizə şahid olsun." *əl-Bəqərə surəsi: 143*

Məhəmməd peyğəmbər (s.ə.s) buyurmuşdur: "Asanlaşdırın və tərəddüd etməyin, gələcəkdən xəbər verin, bundan çəkinməyin." (Hədəsi Şərif)

Bu, elmdə, təhsildə və intellektual həyatda tarixi irəliləyişlər edən inamdır. Əldə olan nailiyyətlər böyük sivilizasiyanı gücləndirmiş və bilikləri Qərbə aparan vasitə olmuşdur. Həmçinin qeyri-müsəlmanlar bu nailiyyətləri bölüşdürmüşdür.

İslam müsəlmanları insan həyatında toleranlığa və razılığa çağırır. O, həddini aşmanı, israfi, nifaqı qəbul etmir. Doğrudan da, İslam, ekstremizmi həqiqi etiqaddan uzaqlaşma və ədalətsizlik forması kimi rədd edir. Bundan savayı, bu hansısa milləti

xarakterizə edən səciyyəvi xüsusiyyət deyil, bu, bütün millətlərin, irqlərin, dinlərin şahidi olduğu öz yolundan azmadır.

Bu gün biz ekstremizmi tarix boyu ata-babalarımızın qınadığı kimi pisləyirik. Müəyyən zaman keçdikdən sonra onlar şəffaf bir din üzərində qərar tutdular: sonluq vasitələrə bəraət qazandırmır. Biz bu gün də həqiqəti söyləyirik. İslam bütün cəhətdə insanlara nemətlərin ən yaxşısını təmənna edən əxlaq dinidir. İslam dininin yayılma vasitələri əxlaqi üsullarla olmuşdur. Odur ki, İslam yalnız əxlaq normaları ilə müdafiə oluna bilər.

Müsəlmanlarla digər qövmələr arasında əlaqələrin təməlinə sülh dayanır. İslam dinində müharibəyə ancaq lüzum yaranıqda və çağırışlar olduqda bəraət qazandırılır. Qarşı tərəf hücum çəkmədiyi halda savaşa icazə verilmir. Hətta, onda da müsəlmanların borcu başqalarının davranışı ədalət və mərhəmət prinsiplərinə söykənməlidir.

"Allah din yolunda sizinlə vuruşmayan və sizi yurdunuzdan çıxartmayan kimsələrə yaxşılıq etməyi və onlarla ədalətlə rəftar etməyi sizə qadağan etməz. Allah ədalətli olanları sevər." *əl-Mumtəhinə surəsi: 8*

"Əgər onlar (bu cür hərəkətlərə) son qoyarlarsa (siz də onlarla vuruşmaqdan vaz keçin), çünki düşmənçilik ancaq zülm edənlərə qarşı olur." *əl-Bəqərə surəsi: 193*

Biz istər dini, istərsə də mənəvi əsaslarla mülki şəxslərə hücumların edilməsi, əsirlərin qətlə yetirilməsi, onların əzab verilməsi, eləcə də binaların dağıdılması, şəhərlərin məhv edilməsi kimi qeyri-əxlaqi əməllərin törədilməsilə müşayiət olunan terrorizm anlayışını pisləyirik. İnsana qarşı törədilən bu despotik əməllər Allahın qanunlarına ziddir. Qurani Kərim buyurmuşdur:

"Rəbbinin hüzuruna cəm ediləcəklərindən qorxanları onunla (Quranla) xəbərdar et. Onların Allahdan başqa heç bir hamisi və şafaətçisi yoxdur. Bəlkə də, onlar (bununla) pis əməllərdən qorxub çəkinələr." *əl-Ənam surəsi: 51*

Ədalətsizliklə mübarizə və ədalətin həyata keçirilməsi qanuni vasitələrlə olmalıdır. Millətin formalaşdırılması naminə lazım olan güc və əzmkarlığa nail olmaq üçün lazım olanın qəbul edilməsi və hüquqların mühafizəsinin təmin edilməsi məqsədilə Ümmətə çağırış etməliyik.

Qəlbi mərhəmətlə dolu olan heç bir həs ekstremist ola bilməz. Biz İslamı terrorizm və zorakılıq dini kimi təqdim edən təbliğatları qınayırıq.

Tarixən ekstremizm böyük sivilizasiyaların iflasına səbəb olub. Kin-küdurətin hökm sürməsi sivilizasiya ağacının qurumasına gətirib çıxararaq ürəklərin daşlaşması ilə nəticələnir. Bütün bunlar isə İslamın mərhəmət və tolerantlıq prinsipinə qarşı olan mənfə yad amillərdir.

Bu gün biz beynəlxalq ictimaiyyətin beynəlxalq hüququn ciddi şəkildə həyata keçirilməsinə, BMT konvensiya və qərarlarına təmin edilməsinə hörmət etməyə, cəmiyyətdə mövcud olan ədalətsizliklərin kökündə dayanan insan hüquqlarının pozulmasına səbəb olan ikili standartların aradan qaldırılmasına çağırırıq. Bütün bunlara nail olmaq zorakılığın, ekstremizmin və radikalizmin səbəblərinin kökündən həll edilməsinə töhfə verəcəkdir.

Fəxr ilə deyə bilərik ki, məxsus olduğumuz İslam bizi müasir cəmiyyətə və onun inkişafına töhfə verməyə çağırır. Bunu qazanmaq isə müsəlmanlar arasında ədalət, idrak və əməlisalehliyi sevən bütün insanlar üçün Qardaşlığa səbəb olacaqdır.

İslam bizə ciddi şəkildə həyat, inam və inanclarımızı üçün doğru yol göstərir. Bu isə Allahın birgəyaşayış və dini çağırışıdır. İslam yaxşı təşkil edilmiş praktiki elmi konfransları xətiblərin rehabilitasiyasına yönəlməklə ölkələrimizdə sivilizasiyaların dini müzakirələri üzərində işləmək üçün doğru yol göstərir. Bu üstünlüklər əsl İslamın ruhunu, insan həyatının qurulması metodologiyasını, müasir mədəniyyət haqqında biliyi, eyni zamanda onların mövcud olduqları cəmiyyətdə necə davranılması haqqında xətiblərin ictimai maarifləndirməsini təmin edəcəkdir.

(Ya Rəsulum) De: "Bu mənim (təbliğ, dəvət) yolumdur. Mən və mənə tabe olanlar açığa aşkar dəlillə (insanları) Allaha çağırırıq. Allah pakdır (müqəddəsdir, bütün eynləri və nöqsanlardan xalidir. Onun heç bir şəriki yoxdur). Mən isə müşriklərdən deyiləm!" (Yusif 108)

İslam dəlilsizlik və emosional partlayış olmadan elmi şəkildə mediadan istifadə edərək ünsiyyət çevrilişi yaradır. Beləliklə, biz dünya mediasından İslama düşmənləri tərəfindən irəli sürülən iddialara cavab verə bilərik.

İslam yaxşı təhsil vasitəsilə müsəlman fərdinin yetişdirilməsinə dəvət edir. Öz bilik və bacarıqlarından əmin olan hər bir kəsin şəxsiyyəti təhlükəsizdir və onlar bunu özünə inam vasitəsi ilə İslamın görkəmli dünyagörüşünü bütün dünyaya

təqdim edirlər.

İslam dövrün nailiyyətlərindən faydalanmağı və onlara töhfə verməyə dəvət edir. İslam elm və texnologiya inkişafını təşviq edir və o, hərtərəfli inkişafa öz yanaşma tərzilə öncüllük edir. İslami yanaşma mədəni, iqtisadi və sosial həyatda balanslı insan hüquq və azadlıqlarını, hər bir şəxsin ləqayət və təhlükəsiz yaşamaq hüququnu təmin edir, zəruri ehtiyaqlara zəmanət verir, cəmiyyətin mövcud işlərini ədalət və məsləhətləşmə prinsiplərinə uyğun olaraq təchiz edir. Belə yanaşma tərzilə həm fayda həm də müasir demokratiya mexanizmlərini gücləndirir.

Biz xalqımızın alimlərinə böyük ümidlər bəsləyirik. Bu o alimlərdir ki, dövrümüzü gözəlləşdirən və bizim gələcəyimiz olan gənclərimizi maarifləndirən, savadsızlıq, korrupsiya və dar düşüncəlikdən ekstremizmin uçurumuna aparan yollardan gənclərimizi qoruyaraq tolerantlıq, mərhəmət və yaxşı əməl göstərmə kimi müxtəlif istiqamətlərdə mayak rolunu oynayır, həmçinin, gəncləri İslam yolu ilə getməyə dəvət edərək İslamın gözəl dəyərlərinin onların ürəklərində yol tapmasında böyük işlər görürlər.

Elmin tələbkar standartlarına, siyasətin müsbət fikirlərinə və bütün məsələlərə diqqətlə yanaşaraq, insanlara fərqli münasibət göstərməyərək onları bir araya gətirir, eləcə də ürəkləri birləşdirərək gözləri öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üfüqləri istiqamətinə yönəldərək bütün bu vasitələrlə alimlərimiz bütün bəşəriyyətə 21-ci əsrin çağırışlarına kömək edəcəklər. Bu müdriklik və nailiyyətlərlə, İslam mərhəməti, sülhü və sevgisi bütün dünya xalqlarına yayılacaqdır.

İslam dünyasına intibah, rifah və inkişaf bəxş etməsi, ekstremizm və dar düşüncənin fəsadlarından xilas etməsi, öz hüquqlarını, şərəf və ləyaqətini qoruması üçün Uca Allaha dua edirik. Allah böyükdür və Lütfkardır.

"Bu, şübhəsiz ki Mənim doğru yolumdur. Onu tutub gedin. Sizi (Allahın) yolundan sapdıracaq yollara uymayın. Allah sizə bunları tövsiyyə etdi ki, pis əməllərdən çəkinəsiniz!" əl-Ənam surəsi: 153

Uca Yaradana Şükr edərək, çıxışımı yekunlaşdırmaq istəyirəm.

2004-cü il "Amman Çağırışı", İordaniya Həşimi Krallığı

MÜNDƏRİCAT

BMT-nin “Dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Bəyannamə.....	3
YUNESKO-nun “Dözümlülük prinsipləri haqqında” bəyannamə.....	7
BMT Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş “Dini dözümsüzlüyün bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında A/RES/48/128 sayılı Qətnamə.....	15
Avropa Dövlətlərinin Parlamentləri tərəfindən qəbul olunması nəzərdə tutulan “Tolerantlığın təşviqi haqqında Avropa milli çərçivə nizamnaməsi”.....	44
“Tolerantlığın təşviqi və dözümsüzlüyə qarşı mübarizə haqqında” Avropa Çərçivə Konvensiyası.....	56
Mədəniyyətlərarası dialoqa dair ağ kitab.....	75
YUNESKO-nun “Mədəni özüniifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi haqqında” Konvensiyası.....	120
Amman Çağrışı.....	148

QEYD

[Faint, illegible text on the left page, possibly bleed-through from the reverse side]

[Faint, illegible text on the right page, possibly bleed-through from the reverse side]

QEYD

[Faint, illegible text on the left page, possibly bleed-through from the reverse side.]

[Faint, illegible text on the right page, possibly bleed-through from the reverse side.]

Çapa imzalanmışdır: 16.06.2017
Kağız formatı 60x90 1/16
Tiraj: 2000